

**Sotilasryhmän kiinteys suomalaisissa asevoimissa
itsenäisyyden alkuaikoina**

**Sotilasammattikirjallisuudessa esiintyvät ryhmäkoheesio-
luomiskeinot 1918–1925**

Yleisen historian Pro Gradu – tutkielma

Kaappo Penttinen

op. no. 151824

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteellinen tiedekunta

Historia- ja maantieteiden laitos

Lokakuussa 2012

Tutkimustiivistelmä

Tekijä: Kaappo Penttinen

Opiskelijanumero: 151824

Tutkielman nimi: Sotilasryhmän kiinteys suomalaisissa asevoimissa itsenäisyyden alkuaikoina — Sotilasammattikirjallisuudessa esiintyvät ryhmäkoheesio- luomiskeinot 1918–1925

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta, yleinen historia

Sivumäärä: 98

Aika ja Paikka: 31.10.2012 Joensuussa

Tämä Pro Gradu – tutkielma käsittelee yksittäisen sotilasryhmän sisäisen ryhmädynamiikan hallintaa Suomen eri aseistautuneissa organisaatioissa aikavälillä 1918–1925. Näitä aseistautuneita organisaatioita olivat Suojeluskunnat, hallituksen viralliset Puolustusvoimat, sekä Suomen sisällissodassa käytetyt, vapaaehtoisista koostuneet vapaaajoukot. Tutkielma tarkastelee, millä keinoin sotilaiden käyttöön tarkoitettujen kenttäoppaiden tekstit ja sotilaskouluttajien käyttöön tarkoitettujen koulutusohjeiden ja ohjesääntöjen linjaukset pyrkivät vaikuttamaan pienen sotilasryhmän sisäiseen ryhmäkiinteyteen.

Tutkimuslähteiksi on valikoitu aikavälillä 1918–1925 ilmestyneitä Suojeluskuntien, vapaaajoukkojen ja Puolustusvoimien miehistön kenttäoppaita ja käsikirjoja sekä kouluttajien käyttöön tarkoitettuja ohjesääntöjä ja koulutusoppaita. Tutkimuksessa tarkastellaan millaisilla keinoilla sotilassosiologia katsoo voitavan vaikuttaa pienen sotilasryhmän sisäiseen kiinteyteen ja analysoidaan esiintyykö tutkielman päälähteissä tarkoituksellista painotusta näihin tekijöihin koulutuksen yhteydessä. Tarkasteltavana olevat ryhmähallinnan keinot on jaettu sosiaalipsykologian tutkimusnäkökulmina toimiville tarkastelutasoille, jotta pystyttäisiin selvittämään painotetaanko joitakin tasoja muita enemmän. Tutkielma tarkastelee ovatko lähteiden kirjoitustyyli ja niissä esiintyneet sosiaalipsykologiset toimintamallit muuttuneet tutkimusaikavälin kuluessa.

Tutkimuksen tuloksissa ilmenee, että tutkimusaikavälillä ei lähdemateriaalista voida katsoa löytyvän järjestelmällistä pyrkimystä vaikuttaa niihin sosiaalipsykologisiin tekijöihin, joilla sotilassosiologia katsoo voitavan parantaa yksittäisen sotilasryhmän sisäistä kiinteyttä. Tarkasteluaikavälillä sotilasjoukkojen kiinteyttä hallittiin pääasiassa ryhmää isompien osastojen näkökulmasta ja käyttäen yksilön henkilökohtaisen tason muokkausta, pienryhmien sisäisen kiinteyden jäädessä vaille suurempaa huomiota.

Avainsanat: Historia, sotilassosiologia, ryhmäkoheesio, Puolustusvoimat, Suojeluskunnat

Sisällysluettelo

1. Johdanto.	5
1.1. Tutkimustehtävä, lähteet ja kirjallisuus.....	5
1.2. Käytetyistä tutkimusmetodeista – Sosiaalipsykologia ja sotilassosiologia.....	16
2. Yksilönsisäinen taso.	23
2.1. Sotilaan identiteetti ja rooliodotukset.....	24
2.2. Ryhmänjohtaja kansalaiskasvattajana.	29
2.3. Psykologisten koulutustapojen esiinnousu sotilaskoulutuksessa.	33
3. Yksilöidenvälinen taso.	40
3.1. Ryhmän sisäinen ongelmanratkaisu.	41
3.2. Yhteistyötä edellyttävät tehtävät.	44
3.3. Yhteiset rasittavat kokemukset.....	47
3.4. Yhdessä koetut onnistumiset.....	49
4. Asemasuhdetaso.	53
4.1. Ryhmänjäsenten yhteistoimintaa edellyttävät kilpailut muita ryhmiä vastaan.	56
4.2. Majoitusjärjestelyt.....	58
4.3. Yhteinen vapaa-ajanvietto.....	61
4.4. Joukon pysyminen samassa kokoonpanossa pitkän aikaa.....	64
5. Ideologinen taso.	67
5.1. Ulkoinen uhka tai paine.....	70
5.2. Yhteiset tunnukset, merkit ja nimitykset.....	75
5.3. Koulutusryhmien muodostamistapa.....	82
5.4. Joukon muodostamisajankohta.	88
6. Yhteenveto.	93
Lähteet ja kirjallisuus	99

Lyhenteet

Jv.Harj.O.	= Jalkaväen harjoitusohjesääntö I - Muodollinen harjoitus
K.Tais.Koul.	= Komppanian taistelukouluutus, osa 1 - Yksityinen jalkamies, ryhmä, joukkue
Koul.ohj.Jv.	= Kouluutusohjelma jalkaväelle - laadittuna huomioonottaen uuden asevelvollisuuslain voimaanastuminen
Ohj.MkRyhm.Tais.Koul.	= Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa
S.O.	= Sisäpalveluohjesääntö
Sk.Käs.	= Suojeluskuntain käsikirja (osa I, 1918)
Sk.Jv.Koul.O.	= Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö (1921)
Sk.Järj.Koul.Ohje	= Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje (1925)
Suom.Sot.Käs.	= Suomalainen sotilaskäsikirja (Osa I, 1918)
V.O.	= Vapaa joukkojen ohjesääntö
Yks.Tais.Koul.	= Yksittäistaistelukouluutus

1. Johdanto.

1.1. Tutkimustehtävä, lähteet ja kirjallisuus.

Suomen Puolustusvoimat on koostunut monen eri sotilasperinteen pohjalta, joista ehkä tärkeimpänä jääkäri liikkeen Saksassa saama sotilaskoulutus vuosien 1915 ja 1918 välillä. Muita kokemuksia sotilastoiminnasta oli saatu entisten venäjänvallan ajan sotilasjoukkojen alaisuudessa, Suojeluskuntien toiminnasta kansalaissodassa sekä vapaaehtoisista koostuvien puolisolitaallisten osastojen, nk. vapaajoukkojen, toiminnasta. Vaikka kokemusta sotavoimissa toimimisesta siis oli aikaisemmaltakin ajalta, itsenäisen Suomen sotaväki perustettiin vasta tammikuussa 1918, kun Suomen senaatin sisäasiaintoimituskunta julisti Suojeluskunnat hallituksen joukoiksi¹. Tätä seuranneen kolme ja puoli kuukautta kestäneen sisällissodan jälkeen alkoi maassa yhtenäisen puolustuslaitoksen luominen jääkärien, Suojeluskuntien ja Venäjän vallan aikana koulutettujen joukkojen toiminnan yhtenäistämällä, ja tätä yhdistämisprosessia kesti pitkälle 1920-luvulle.² Tällöin nämä monien eri asevoimien käytännöt vaikuttivat siihen millaiseksi itsenäisen Suomen Puolustusvoimat ja sen toimintatavat muodostuivat.³

Suomen hallituksen virallisilla aseellisilla joukoilla on ollut monia hieman toisistaan poikkeavia nimiä historiansa aikana. Tällaisia nimiä ovat olleet mm. Suomen tasavallan joukot⁴, Suomen sotajoukot (1918)⁵ Suomen armeija (1919)⁶ sotaväki (1919—1922)⁷, sekä puolustuslaitos (1922—1939)⁸. Vuodesta 1939 alkaen tätä instituutiota on kutsuttu

¹Kronlund 1988, 48.

²Lappalainen & Vuorenmaa (toim.) 1988, 33.

³Mälkki 2008, 68–69.

⁴Ylipäällikön päiväkäsky no. 1, 1918.

⁵Suomen asetuskokoelma vuodelta 1918, Asetus 56 sota-asiaintoimituskunnan perustamisesta suomen senaatin talousosastoon, painettu 1919.

⁶Suomen asetuskokoelma vuodelta 1918, Asetus 13 Suomen Senaatin päätös, koskevia toimenpiteitä Suomen vakinaisen armeijan muodostamisen edistämiseksi, painettu 1919.

⁷Laki 39/1919 Suomen hallitusmuodosta.

⁸Laki 78/1922 valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta.

yleisnimityksellä Suomen Puolustusvoimat.⁹ Eri termien käytön sekavuudesta johtuen kutsun tässä tutkielmassani näitä hallituksen virallisia joukkoja selvyyden vuoksi yleisnimityksellä *Puolustusvoimat*. Tutkielmassani käytän termiä *asevoimat* kun puhun yleisesti kaikista aseellisista organisaatioista, olivat ne puolisoitilaallisia vapaaehtoisjoukkoja tai virallista sotaväkeä. Muutoin nimeän kulloinkin tarkasteltavana olevan organisaation sen erillisnimellä.

Jo ennen Puolustusvoimien yhtenäistämistä sotilaskoulutukseen sisältyi paljon tekniikoita, joilla yritettiin saada aikaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ryhmähenkeä yksittäisten sotilaiden välille. Näiden tekniikoiden tarkoituksena on luoda eri taustalta ja eri oloista tulleista sekä eri lailla ajattelevista yksilöistä organisoidusti, samalla ajatuksella ja samassa muodossa toimiva, dynaaminen sotilasyksikkö. Virallisen sotilaskoulutuksen lisäksi sotilasryhmän käyttäytymiseen ja sen hallintaan liittyy useita epävirallisia keinoja, joita ei välttämättä mainita missään koulutusoppaissa tai ohjesäännöstyössä, mutta joilla on osuutta ryhmäkiinteyden luomiseen.

Tässä tutkielmassa tarkastelen millaisia eri ryhmädynamiikan hallinnan muotoja Suomen eri asevoimat ovat käyttäneet itsenäisyyden alkuaikoina ja ovatko nämä menetelmät muuttuneet valitsemani tutkimusaikavälin aikana. Ryhmädynamiikalla tarkoitan tässä tutkielmassa niitä tekijöitä joilla on osaa yksittäisen sotilasryhmän sisäisiin, yksilöidenvälisiin toimintoihin vaikuttaessa. Ryhmädynamiikan muodostumiseen vaikuttavat monet muutkin seikat, kuten yksilöön kohdistuvat paineet, yhteiskunnan vaikutus ryhmään, ja ryhmän suhteet muihin ryhmiin.¹⁰ Keskityn tässä työssäni sellaisiin sotilasryhmän sisäisiin prosesseihin, joilla katsotaan olevan osuutta ryhmän jäsenten välisen kiinteyden, nk. ryhmäkoheesion luomisessa ja ylläpidossa. Ryhmäkoheesiolla tarkoitetaan kaikkien niiden voimien yhteisvaikutusta, jotka vetävät yksilöä sitoutumaan ryhmän toimintaan mukaan ja pysymään ryhmässä.¹¹ Koska tutkimuskohteeni on ryhmä, on syytä määritellä mitä sanalla ryhmä tarkoitan. Suomalaisessa sotilasorganisaatiossa jalkaväkiryhmä on poikkeusratkaisuja lukuun ottamatta pienin kiinteä

⁹Laki 284/1939 valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta annetun lain muuttamisesta.

¹⁰Harinen 2010, 34–35.

¹¹Toiskallio (toim.) 1998, 54.

sotilasjoukko, yleensä kuudesta seitsemään miehen ja ryhmänjohtajan vahvuinen.¹² Tutkimuskohteeni on juuri tämä sotilaallinen ryhmäyksikkö.

Tutkielmassani keskityn eri asevoimissa annettuun sotilaskoulutukseen ja kansalaiskasvatukseen, sekä näiden ohessa annettuun ryhmäkohtaiseen koulutukseen. Tutkimukseni on siis temaattinen, ja sen aikarajaukseksi olen valinnut vuodet 1918–1925. Tämän aikarajauksen tein sillä perusteella, että ensimmäiset suomenkieliset sotilasoppaat alkoivat ilmaantua vuonna 1918, ja tutkielmani lähteet ilmestyivät kyseisellä aikavälillä. Osaa tässä aikarajauksessa esittää myös vuonna 1924 Puolustusvoimien sisällä tapahtunut valtataistelu, jota yleisesti kutsutaan nimellä *upseerikapina*. Tässä Puolustusvoimien sisäisessä skismassa upseeristokuntaan uutena elementtinä nousseet, Saksassa sotilaskoulutuksensa saaneet jääkärit vaativat Venäjänvallan alla upseerikoulutuksen saaneita upseereita eroamaan tai tulemaan erotetuiksi. Tätä prosessia jatkui vuoden 1925 ajan ja vuoteen 1926 mennessä jääkärit olivat syrjäyttäneet muiden sotilasperinteiden edustajat Puolustusvoimien sisältä ja ottaneet haltuunsa puolustuslaitoksen aina Suojeluskunnista armeijan korkeimpiin virkoihin asti.¹³ Venäjänvallan alla sotilaskoulutuksensa saaneiden upseerien osaamista ei juuri hyödynnetty uusien suomenkielisten ohjesääntöjen ja koulutusoppaiden kirjoittamisessa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.¹⁴ Vuoteen 1925 mennessä Suomen puolustuslaitoksen yleiset toiminta- ja koulutusjärjestelyt oli pääosin jo luotu, ja tästä eteenpäin 30-luvulle tultaessa niitä suureksi osaksi vain paikkailtiin.¹⁵ Nämä seikat tekevät vuodesta 1925 hyvän siirtymäpisteen johon lopettaa aikarajaukseni.

Toinen tärkeä suomalainen sotilasorganisaatioperinne, Suojeluskunnat, syntyivät vastauksena Suomen kansallisen sotaväen lakkauttamiseen vuosien 1901–1905 aikana ja sen luomaan tarpeeseen järjestystä ylläpitävästä sotaväestä tai miliisistä. Vuonna 1917 Venäjän vallankumouksen puhjetessa Suomessa oli vain Venäjän armeijan yksiköitä ja pulmaksi nousi millaiseksi Suomen asema ja sen sotilasjoukot muodostuisivat. Syntyneessä sekaannuksessa

¹²Valtanen 2008, 80.

¹³Kronlund 1988, 274–275.

¹⁴Haario 1981, 61.

¹⁵Kronlund 1988, 275.

esiintyi väkivaltaisuuksia, mellakointia ja ryöstelyä, jotka saivat aikaan vaatimuksia yleisen järjestyksen palauttamisesta. Tällöin jopa palokunnista muodostui välittömään järjestyksenpidon tarpeeseen vastaavia puolisotilaallisia osastoja.¹⁶ Suojeluskunnat muodostettiin, että saataisiin pääasiassa järjestyksenpitoon keskittyviä mutta tarvittaessa isompaankin taisteluun kykeneviä turvallisuusjoukkoja. Järjestäytymisen taustalla oli suuressa määrin myös Suomessa tapahtuvan aseellisen vallankumouksen lisääntyvä pelko¹⁷.

Kolmas aseellinen organisaatio joka Suomessa on toiminut olivat vapaajoukot. Vapaajoukot luotiin alun perin jääkäri liikkeen avustuksella nk. valkoisen suomen joukoiksi Suomessa käytävään sisällissotaan. Vapaajoukkojen koulutus oli toteutukseltaan hyvin epätavallinen ratkaisu ja suurelta osin pakon sanelema, sillä vapaajoukkojen koulutus jäi hyvin vähälle. Tavoitteena oli saada täysin kouluttamattomista miehistä muutaman päivän harjoituksella jotakuinkin sotatoimiin kykeneviä joukkoja.¹⁸ Tämä vapaajoukkojen osuus jää yleensä tutkimuksissa vähälle huomiolle; onhan se läheisesti yhteen liittynyt muiden asevoimien kanssa, se tapahtui jääkäritoiminnan ohessa ja toimi ajallisesti vain hyvin lyhyen aikaa. Vapaaehtoisista koottuja vapaajoukkoja käytettiin sisällissodan aikana ja myöhemmin sen jälkeen Itä-Karjalan ja Viron aseellisissa konflikteissa, nk. heimosodissa, joskaan pääsääntöisesti Suomen hallitus ei virallisesti ollut näissä osallisena¹⁹. Kuitenkin tuolloin oli yleisesti tiedossa että hallituksen kanta pyrkimyksiin liittää Venäjän suomenkieliset alueet ja Itä-Karjala Suomeen oli huomattavan myönteinen.²⁰ Katsonkin että koulutuksen ja toiminnan erilaisuuden takia vapaajoukkoja ei voida nähdä muiden organisaatioiden osana, vaan sitä tulisi tarkastella omana kokonaisuutenaan, vaikka tämä osuus jäisi muihin tarkasteltavana oleviin organisaatioihin verrattuna vähäiseksi.

¹⁶Kronlund 1988, 34–35.

¹⁷Tikka 2006, 17.

¹⁸Haario 1981, 15–16.

¹⁹Niinistö 2005, 266.

²⁰Vahtola 1988, 32.

Tutkimuksessani tarkastelen, mitä ryhmäkoheesiohallintamuotoja tutkimusajanjaksolla julkaistuissa Suojeluskuntien, vapaajoukkojen ja virallisten Puolustusvoimien käyttöön tarkoitetuissa sotilasoppaissa on käytetty ja miksi. Tutkin, miten sotilaista koostuvan ihmisryhmän sisäiseen kiinteyteen vaikuttavia koulutusmenetelmiä oppaissa on käytetty, ja miten käyttöä on perusteltu, vai onko näiden menetelmien käyttö ollut epävirallista tai perustelematonta. Aiheeseen tutustuttaessa käyn läpi erilaisia ryhmäkiinteyteen vaikuttavia osia ja niiden hallintaa koulutusta antavien organisaatioiden tahoilta. Näkökulmani tutkimuksessa on sekä sosiaalipsykologinen että sotilassosiologinen. Listaan yleisimmät ryhmäkiinteyteen liittyvät hallintakeinot, joilla ryhmäkoheesiota katsotaan voitavan ohjalla tarkemmin lukuun 1.2. Tällöin myös käyn läpi kuinka nämä hallintakeinot jakaantuvat sosiologian eri analyysitasoille.

Päätutkimuskysymyksiäni ovat:

- Onko lähteeksi valitsemistani eri asevoimien käsikirjoista ja oppaista havaittavissa luvussa 1.2. esiteltyjä ryhmän kiinteyteen vaikuttavia ryhmädynamiikan hallintakeinoja?
- Mitä perusteluita näiden hallintakeinojen käytölle on esitetty?
- Ovatko hallintakeinojen käyttötavat tai esiintyminen lähteissä muuttuneet tutkimusaikavälin aikana?

Listaan nämä hallintakeinot erilleen lukuihin 2–5 tutkimusmetodologiaksi valitsemiini sosiaalipsykologisten analyysitasojen mukaan ja selvitän miten kukin hallintamuoto esiintyy lähteeksi valitsemistani sotilasammattikirjallisuuden teoksissa. Jokaisen analyysitason lopussa käyn vielä yhteenvedona läpi kyseisen tason ryhmänhallintakeinojen käyttöä ja niiden käytön perustelua lähdemateriaalien teksteissä sekä niiden mahdollista muutosta tutkimusaikavälin aikana.

Lähteeni rajaan suomen kielellä julkaistuihin Suojeluskuntien, vapaajoukkojen ja Puolustusvoimien ohjesääntöihin jotka ilmestyivät vuosien 1918–1925 välillä. Lisäksi käytän sotilaskouluttajien käyttöön tarkoitettua joskin epävirallista ammattikirjallisuutta. Osa kuuluu nk. upseerin käsikirjastoon, joka koostui nuorten upseerien kirjoittamista käsikirjoista ja koulutusohjeista jotka sisällöltään vastasivat pääpiirteissään tämän ajankohdan

ohjesääntöjä²¹. Venäjänvallan aikana suomeksi käännetyt sotilasohjeet sen sijaan olivat vuosilta 1886–1901 ja olivat vanhentuneita jo vuonna 1918, kun ensimmäiset uudet suomenkieliset lähteet alkoivat ilmestyä, eivätkä ne enää juuri herättäneet kiinnostusta koulutusmateriaalina jääkäreissä uusia Puolustusvoimia muodostettaessa²². Tästä syystä en näitä vanhentuneita oppaita tutkielmaani liitä.

En myöskään liitä tutkielmaani nk. Punakaartien ohjekirjoja. Punakaarti julkaisi ennen sisällissotaa ja sen aikana muutaman miehistölle tarkoitetun ohjekirjan sekä sarjan sanomalehtiartikkeleita joiden oli tarkoitus toimia oppaina sotatoimissa ja -koulutuksessa. Näistä ennen sisällissotaa ilmestyneet saatiin kuitenkin jaettua paikallisosastoihin vasta juuri ennen sodan alkua. Valtaosa niistä ilmestyi aikana, jolloin sisällissodan taisteluiden pohjoinen rintama oli jo murtunut. Punakaartilaiset heräsivät miehistön koulutukseen aivan liian myöhään, eikä suurimmalla osalla miehistöä ollut mahdollisuutta tutustua oppaisiin.²³ Punakaartin oppaiden mukaanotto olisi myös laajentanut tutkimustani Pro Gradu -tutkielmalle liian laajaksi. Näistä syistä päätin rajata Punakaartien toiminnan oman tutkielmani ulkopuolelle.

Tutkimusaiheeseen perehdyttäessä käytän aiheesta aikaisemmin tehtyjä tieteellisiä tutkimuksia sekä sotilassosiologian kirjallisuutta. Aikaisempaa tutkimusperinnettä aiheesta on tehty varsin vähän Suomessa. Sotilasorganisaatiota tarkastelevaa sosiologista tutkimusta alkoi ilmaantua Suomessa vasta 1970-luvun puolestavälistä lähtien. Mikko Valtasen mukaan Puolustusvoimat oli 1960- ja 1970-luvuilla joutunut kansallisena instituutiona hetkeksi aikaa vastakkain yhteiskunnallisten aatteiden kanssa eikä yleinen yhteiskunnallinen asenne ollut Puolustusvoimille myönteinen. Tämä heijastui²⁴ myös Puolustusvoimien sisälle ja humanistisesta tutkimuksesta tuli epäsuosittu tutkimusala. Valtasen siteeraaman Sotahistorian opettajan, eversti Sampo Ahdon mukaan *"jos kuusikymmentäluvulla puolustusvoimissa totesit olevasi humanisti, leimattiin sinut saman tien kommunistiksi"* ja Valtasen mukaan tällainen

²¹Haario 1981, 57.

²²Haario 1981, 3–4 ja 43.

²³Lappalainen 1981, 205–208.

²⁴Ehkä vastareaktion ulkoiselle paineelle?

menteliteetti on ollut kuvaavaa tuon ajan Puolustusvoimien ilmapiirille.²⁵

Oliko psykologiaa, sosiaalipsykologiaa ja sosiologiaa siis hiukan epäilyttävää harrastaa tai tutkia Puolustusvoimissa ennen 80-lukua? Valtanen vihjaakin tähän, mutta toteaa että näitä aineita harrastettiin ”*kaikessa hiljaisuudessa*”.²⁶ Tämä saattaa olla syy, miksi sotilasorganisaatioon liittyvää sosiaalipsykologista tai sosiologista tutkimusta on alkanut ilmestyä varteenotettavasti vasta 80-luvulta lähtien ja runsaammin vasta 2000-luvun alusta. Alkuaikoinaan sotilassosiologinen tutkimus Suomessa keskittyikin lähinnä upseerikunnan arvojen, motiivien ja käyttäytymisen tutkimiseen²⁷.

Seuraavaksi esittelen, mitä tutkimuskirjallisuutta olen käyttänyt työssäni. Aiheen historialliseen kontekstiin tutustuttaessa käytän yleisteoksena Jarl Kronlundin *Suomen puolustuslaitos 1918–1939*. Kronlundin teos on Puolustusvoimien sotahistorian toimiston useista erikoistutkimuksista kokoama ja Sotatieteen laitoksen julkaisema kattava yleisteos Puolustusvoimien alkuaikojen historiasta. Teos käsittelee käytännössä kaikki armeijan toiminnan alat ja on erinomainen lähdeosa ajanjaksoon tutustuttaessa. Lisälähteenä Puolustusvoimien historiaan olen käyttänyt Lappalainen & Vuorenmaan *Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt*. Kirja on puolustusvoimien 70-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistu valokuvateos Suomen puolustusvoimien historiasta.

Suomalaisen armeijan muodostumista tarkasteleva ja tähän liittyviä 1920- ja 1930-lukujen sosiologisia seikkoja käsittelevä Juha Mälkin väitöskirja *Herrat, jätkät ja sotataito (2008)* antaa hyvän kuvan ennen talvisotaa tapahtuneista historiallisista kehityslinjoista puolustusvoimien henkilöstössä ja toiminnassa. Mälkin tutkimus keskittyy sotilaan identiteettiin sekä yhteiskunnassa että armeijan sisällä, ja sotilaiden koulutuksessa tapahtuneeseen pyrkimykseen sotilaallisen kurin luomisesta. Varsin samanlainen teos, tosin Suojeluskuntiin kohdistuen, oli Marko Tikan *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa 1918–1921*. Tämä suomalaisen kirjallisuuden seuran julkaisema

²⁵Valtanen (toim.) 2008, 13.

²⁶Valtanen (toim.) 2008, 13.

²⁷Harinen 2010, 80.

historiallisia tutkimuksia -sarjan teos vuodelta 2006 tarkastelee nimenomaan Suojeluskuntaorganisaatiota, sen vaiheita ja toimintaa itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina. Se käsittelee myös tuohon aikaan vahvana esiintynyttä kansalaissotilaan ideaa, joka tulee esille myös omassa tutkielmassani. Lisätietoa Suojeluskuntaväestön koostumuksesta ja historiasta löytyy Ali Pylkkäsen kattavasta teoksesta *Suojeluskuntalaiset - Keitä he olivat? Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917–1944*. Kuten nimestä voi päätellä, teos käsittelee Suojeluskuntatoimintaa sosiologisista näkökulmista ja pyrkii myös selvittämään Suojeluskuntaan kuuluvien ajatusmaailmaa ja motiiveja.

Vapaaajoukkojen historiaa sivutessa käytin apunani Jussi Niinistön teosta *Heimosotien historia 1918–1922*, sekä Jouko Vahtolan *Suomi suureksi - Viena vapaaksi*. Molemmat teokset käyvät läpi niitä historiallisia kehityksiä jotka johtivat suomen pyrkimykseen liittää Vienan Karjalan alueita itseensä, sekä selittävät niitä yhteiskunnallisia ajatusmalleja joiden pohjalta vapaaehtoista koostuvat vapaaajoukot lähtivät näille sotaretkille. Molemmista saa hyvän näkökulman vapaaajoukkojen ajatusmaailmaan ja niiden toiminnan taustalla vaikuttaviin syihin.

Sotilasorganisaatioiden ohjekirjoja koskevaa kirjallisuudentutkimusta edustaa Seppo Haarion kirjoittama *Jääkäreiden toimittama "Suomalainen sotilaskäsikirja" ja sen merkitys itsenäisen suomen puolustusvoimille*. Haarion sotakorkeakoulun diplomityönään vuonna 1981 tekemä tutkimus on enemmän sotilaskirjallisuuden historiaan perehtyvä, eikä paljolti käsittele sosiologisia puolia, mutta tarkastelee Suomen puolustuslaitoksen kehittymistä ja siihen vaikuttaneita osia. Haarion tutkimus on merkittävä myös tutkimusperinteen kannalta sillä se käy läpi käytännössä kaiken 1900-luvun sotilaskirjallisuuden aina 1930-luvulle asti.

Sotilassosiologiaa ja yleisiä käyttäytymistieteitä sotilasorganisaatioissa koskevaa kirjallisuutta edustavat mm. Pekka Leimun *Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä*, vuodelta 1985. Se tarkastelee sotilasyhteisössä ilmenevää toverikuria, uusien jäsenten hyväksytyksi tulemisen muotoja sekä erilaisia näihin liittyviä sanktioita. Tarkastelukohtia ovat erityisesti ryhmän oma sisäinen kontrolli ja se, kuinka yksilö pyritään sopeuttamaan ryhmään. Tämä teema on varsin läheisesti omaa aihettani koskeva, joskin Leimun tarkastelukohta koskee enemmän sotilaiden epävirallisen yhteisön toteuttamaa yksilöön

suuntautuvaa kontrollia, kuin suunnitellusti virallisen järjestelmän taholta tapahtuvaa ryhmän ohjailua.

Muita sotilassosiologian kirjoja ovat Olli Harisen tuottamat *Sotilasjoukon kiinteys ja sotilasorganisaatio* sekä *Näkökulmia sotilassosiologiaan – Artikkeleita vuosilta 1991–2009*. Ensimmäinen teoksista on Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskukselle tehty tutkimus pienryhmäilmiöistä ja ryhmäkiinteydestä, joka käy läpi ryhmän asemaa sotilasorganisaatioissa ja ryhmän aseman kehitystä eri sotilasorganisaatioiden ajattelussa toisesta maailmansodasta lähtien. Lisäksi se keskittyy suomalaisilla varusmiehillä tehtyihin sosiaalipsykologisiin tutkimuksiin ja niistä saatuihin tuloksiin. Tästä teoksesta käytin vuoden 2000 lisäpainosta aikaisemmasta vuoden 1992 julkaisusta. Toinen teoksista on vuonna 2010 julkaistu kokoelma artikkeleita erilaisista sotilassosiologian aihealueista ja tutkimusmetodeista, joista erityisesti ryhmäkiinteyteen liittyvät artikkelit sivuaavat omaa tutkielmaani.

Englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta olen ottanut mukaan ryhmäkiinteyteen liittyvää tutkimusta edustavan Guy L. Sieboldin *The Evolution of the Measurement of Cohesion*. Tämä teos tarkastelee ryhmäkoheesion ja sen eri osien tutkimusperinnettä ja sitä, kuinka tämä tieteenala on kehittynyt aikaa myöten. Sotilasorganisaatioiden itse tekemää tutkimusta sotilasryhmän sisäisestä koheesiosta ja sen vaikutuksesta sotilasjoukon toimintakykyyn kertoo Dana Yagilinin - *A Study of Cohesion and other factors of Major Influence on Soldiers' and Unit Effectiveness*.

Lisäksi olen käyttänyt sotilassosiologiaan syvemmin perehdyttäessä Jarmo Toiskallion toimittamaa *Toimintakyky sotilaspedagogiikassa*. Tämä on Maanpuolustuskorkeakoulun koulutustaidon laitoksen vuonna 1998 julkaisema, erityisesti sotilaspedagogiikkaa, sotilassosiologiaa ja niiden teemoja käsittelevä teos. Teos käy läpi sosiologisia ja pedagogisia prosesseja Puolustusvoimien näkökulmasta ja eri aihepiireistä, niin liikuntabiologisista ja kouluttajan pätevyyteen vaikuttavista seikoista aina joukkojen moraaliin ja ryhmäkiinteyteen asti. Erityistä huomiota annetaan sille, kuinka eri koulutustilanteissa vaikutetaan koulutettaviin, joten teoksen tarkastelukohteet liittyvät läheisesti omaan näkökulmaani.

Samanlaista laaja-alaista tutkimusta sotilasorganisaation käyttöön muutetusta sosiaalipsykologiasta tarkastelee myös Mikko Valtasen toimittama *Johtamisen sosiaalipsykologia - Käsitteitä ja käytäntöjä sotilasyhteisöissä*. Vuonna 2008 ilmestynyt teos on tutkimuskokoelma sotilasryhmän ryhmädynamiikasta ja sen ohjailemisesta. Se tehtiin erityisesti Maanpuolustuskorkeakoulun tarkoituksiin ja tarkastelee erityisesti sitä, mitkä asiat vaikuttavat sotilasryhmän kiinteyteen ja kuinka sotilasorganisaatio voi vaikuttaa näihin. Valtasen toimittama teos sisältää useiden eri sosiaalipsykologien yhdessä tekemiä artikkeleita aiheesta.

Tutkimukseni lähteet ovat vuosien 1918–1925 välillä ilmestyneet sotilasoppaat, ohjekirjat ja ohjesäännöt. Virallisten Puolustusvoimien käyttöön hyväksytyistä teoksista lähteikseni valikoituivat vuoden 1918 *Suomalainen sotilaskäsikirja Osa I*, Vuonna 1920 käyttöön otettu *Sisäpalveluohjesääntö*, vuoden 1922 *Kouluutusohjelma jalkaväelle* sekä vielä vuoden 1925 *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I - Muodollinen harjoitus*.

Suojeluskuntien omaan toimintaansa tarkoittamia tekstejä edustavat vuoden 1918 *Suojeluskuntain käsikirja osa I - Sotilaallinen kasvatus*, Vuoden 1921 *Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö* ja vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje*. Myös vapaajoukkojen käyttöön kirjoitettiin oma ohjesääntönsä vuonna 1918. Tämä *Vapaajoukkojen Ohjesääntö* on ainut vapaajoukoille kirjoitettu yleisluontoinen sotilasopas.

Näillä eri teoksilla on huomattavasti toisistaan eroavat painatus- ja tekijätiedot. Jotkut ovat yksityisten kirjapainojen tuottamia, toiset koulutusta antavien järjestöjen itse painamia ja joissakin ei edes ole painoon liittyvistä seikoista muita tietoja kuin ilmestymisvuosi. Tämä johtuu siitä että kyseisellä ajanjaksolla koulutusoppaista oli huomattava pula ja kokeneita kouluttajia varsin vähän. Jotkut kouluttaja-asemaan asetetuista ryhmänjohtajista olivat saaneet vasta vähän aikaa sitten oman sotilaskoulutuksensa ja he saattoivat joutua kouluttamaan uusia tulokkaita hyvin vähällä valmistautumisella ja vielä vähemmällä koulutusmateriaaleilla. Tällöin mistä tahansa lähteestä saatavat koulutusoppaat olivat kipeästi tarvittuja ja niitä painettiin milloin minkäkin julkaisijan tai paikallisen osuuskunnan kirjapainossa koulutusryhmien omiin tarpeisiin.

Tämän takia pikaisesti sisällissodan jälkeen alkoi ilmestyä monia ammattiupseerien kirjoittamia oppaita, jotka oli tarkoitettu nimenomaan ammattisotilaiden ja kouluttajien käyttöön paikkaamaan puutteellista kirjallisuutta. Tästä kehittyi *Upseerin käsikirjastona* tunnettu kokoelma sotilasammattikirjallisuutta. Näitä teoksia ei ole käytetty virallisesti osana koulutusmateriaalia, mutta niillä kuitenkin on ollut osuutta koulutuskäytäntöjen syntymisessä. Suurelta osin eri asevoimien koulutuskäyttöön tarkoitettussa kirjallisuudessa oli puutteita, ja näitä puutteita korvattiin käyttämällä ammattisotilaiden kirjoittamia oppaita ja koulutusohjeita. Kyse oli siis eräänlaisesta itseopiskeluhenkisestä sotilasammattikirjallisuudesta, jota Haario kutsuu *ohjesääntökirjallisuudeksi*.²⁸

Näitä teoksia olen löytänyt tähän tutkielmaani seuraavasti: *Komppanian taistelukouluutus, osa 1 - Yksityinen jalkamies, ryhmä, joukkue* vuodelta 1920, *Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* vuodelta 1925, sekä samana vuonna ilmestynyt *Yksittäistaistelukouluutus*. Tämän materiaalin olen ottanut mukaan tutkielmaani, sillä siitä saa hyvän kuvan tuon ajan sotilaskoulutuksen painotuksista, etenkin niiltä osin joihin viralliset oppaat ja ohjesäännöt eivät puuttuneet.²⁹

Eri asevoimien ohjesäännöillä ja oppikirjoilla oli muitakin tarkoituksia kuin opastaa sotilaita. Mälkin mukaan ohjesäännöt muodostuivat myös sotilasorganisaatioiden keskinäisen vallankäytön kiistakapuloiksi ja eri koulutustapojen välisen valtataistelun välineiksi. Ohjesäännöt määrittävät millaista johtamis- ja koulutuslogiikkaa asevoimat noudattavat.³⁰ Tällöin niistä voidaan mahdollisesti havainnoida yhteiskunnan tasolla tapahtuneita muutoksia useamman vuoden aikavälillä sekä sitä, kuinka nämä muutokset ovat vaikuttaneet eri asevoimissa annettavaan koulutukseen ja koulutuksessa käytettävien oppaiden sanamuotoihin. Yhteensä päälähteitani on siis yksitoista teosta. Aineisto on kerätty teeman ja aikarajauksen pohjalta, kyseisellä aikavälillä ilmestyneiden teosten joukosta.

²⁸Haario 1981, 61.

²⁹Haario 1981, 61.

³⁰Mälkki 2008, 156.

Nämä teokset eivät olleet ainoita kyseisellä aikavälillä julkaistuista ja olen jättänyt muutamia tällä aikavälillä ilmestyneitä kirjoja ja ohjesääntöjä sisällyttämättä tutkielmaani. Näistä poisjätetyistä esimerkkeinä olkoot vaikkapa vuonna 1920 ilmestyneet *Kenttäpalvelusohjesääntö* ja *Sotaväen Järjestyssääntö* sekä vuonna 1922 ilmestynyt *Suojeluskuntamiehen oppi- ja käsikirja II - Jalkaväen taktillinen koulutus*. Käydessäni läpi näitä lähdemateriaaleja havaitsin, ettei niissä mainita tutkimuskohteinani olevia seikkoja siten, että niitä kannattaisi sisällyttää tähän työhön. Ne käsittelevät aihepiiriään käytännössä puhtaasti joukkojen toimintaan liittyvän logistiikan, huollon ja taistelukunnan ylläpitämisen näkökulmista eivätkä puutu miehistön kiinteyteen vaikuttaviin seikkoihin. Tutkimuksessani käytetyt lähteet olivat saatavilla lainaan varastokirjastosta.

1.2. Käytetyistä tutkimusmetodeista – Sosiaalipsykologia ja sotilassosiologia.

Ensiksi määrittelen hiukan käyttäytymistieteiden tutkimusaluetta ja oman tutkielmani paikkaa siinä. Ihmisen käyttäytymistä sekä yksilönä että isompien ihmisryhmien osana tutkitaan monella eri tavalla ja monien eri oppiaineiden pohjalta. Psykologia tarkastelee ihmisen sisäisiä prosesseja: sitä miten yksilö toimii itsenäisesti ja millä perusteilla. Sosiaalipsykologia keskittyy yksilön ja pienen ihmisryhmän väliseen vuorovaikutukseen. Siis siihen, miten yksilö toimii pienryhmän jäsenenä ja kuinka ryhmä voi kollektiivisesti vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen. Sosiologia taas tutkii suurten ihmisjoukkojen yhteistoimintaa isomman kollektiivin, paikallisen yhteisön tai laajemman yhteiskunnan tasolla. Käytännössä nämä kaikki kuitenkin limittyvät toisiinsa ja on vaikeaa sanoa minkä alan tutkimusmetodeja ja sanastoa jossakin tietyssä esimerkkitilanteessa tulisi käyttää. Esimerkkinä sekavasta tutkimuskentästä toimii hyvin seuraava sosiaalipsykologiaa määrittelevä lause:

"Sosiaalipsykologia tutkii ihmisten välistä vuorovaikutusta, ryhmätoiminnan säännönmukaisuuksia, ryhmien välisiä suhteita, joukkokäyttäytymistä ja yksilön ja yhteiskunnan välisiä suhteita."³¹

Edellisestä lainauksesta voidaan nähdä että itse sosiaalipsykologian määritettäkkin voidaan venyttää koko yhteiskunnan tasolle asti, ja myös isompia ihmisjoukkoja tutkiva sosiologia voisi hyvin käyttää samaa määritelmää itsestään. Rajanveto on siis hankalaa mutta tarpeellista, sillä samaa asiaa voi tutkia eri tavalla riippuen käytetyn tieteenalan tutkimusmetodeista. Sosiaalipsykologinen tutkimus voi tarkastella ilmiöitä neljällä eri analyysitasolta:

- Yksilönsisäinen taso: Tällä tasolla tarkastelukohteina ovat yksilön oma emotio, sosiaalinen kognitio, persoonallisuus, identiteetti, minuus ja sosiaalinen kehittyminen.
- Yksilöidenvälinen taso: Tarkastelukohde on yksilöiden yhteistoiminta vuorovaikutustilanteessa. Jokainen kanssakäyntitilanne on ainutlaatuinen ja tilannekohtainen. Yksilöiden sosiaalisia asemia tilanteen ulkopuolella ei oteta huomioon.
- Asemasuhtetaso: Yksilöiden asemat ja ne sosiaaliset ryhmät, joihin yksilöt kuuluvat. Kuinka ryhmän asema vertautuu muihin samankaltaisiin ryhmiin.
- Ideologinen taso: Tällä tasolla ryhmän toiminnassa huomioidaan myös ympäröivän yhteiskunnan ominaisuuksia kuten luokkarakenne, arvojärjestys, homogeenisuus, valtaetäisyys jne.³²

Tämä sosiaalipsykologian neljän analyysitason raamirakenne muodostaakin tutkimusmetodologiani ensimmäisen osan. Toisen osan muodostaa sotilassosiologian tutkimuksen esittämät keinot, joilla sotilasorganisaatio katsoo voitavan vaikuttaa sotilasryhmän sisäiseen kiinteeyteen. Tätä toista osaa tarkastelen enemmän luvussa 3.2. Tiivistetysti ilmaisten tutkimuskohteeni on; *Kuinka yhteiskunta³³ pyrkii vaikuttamaan sotilasryhmän ja sen jäsenten toimintaan ja ryhmän suorituskykyyn sotilasoppaiden*

³¹Valtanen 2008, 21 - Tässä Valtanen siteeraa Helkama et al. 1998, s. 11.

³²Valtanen 2008, 21.

³³Tai ainakin oppaiden kirjoittajat omasta yhteiskunnallisesta asemastaan.

välityksellä? Koska keskityn tutkielmassani alle 20 hengen ihmisryhmän ryhmäkiinteyden luomiseen pyrkivään toimintaan 1920-luvulle tultaessa, tutkimustapaani voitaneenkin kutsua historiallisen sosiaalipsykologian tarkasteluksi.

Täytyy myös muistaa, että tutkimuskohteeni on nimenomaan kirjallinen lähteistö, ei niinkään konkreettinen ihmisryhmä, jonka sosiaalipsykologista käyttäytymistä voitaisiin tutkia erilaisilla kokeilla tai kyselyillä. Käyttäytymistieteellisiä kyselytutkimuksia Puolustusvoimien sisällä alettiin tehdä vasta 1960-luvulta lähtien³⁴, eivätkä ne täten ulotu tutkimusaikakaudelleni. Tutkimusmetodikseni muotoutuukin tutkimusaikakauden kirjallisten teosten lähteistöanalyysi. Tutkin miten lähdeaineisto muotoilee kielenkäyttönsä ja kuinka asiat esitetään lukijalle. Siksi tärkeä lähdekriittinen huomio on, että osa lähdemateriaalina käyttämistäni teksteistä olivat koulutusta antavien organisaatioiden omaan käyttöön valmistamia. Kyse oli siis järjestön omakuvan luomisesta ja tämä koskee koulutettavien lisäksi myös muulle yhteiskunnalle omasta organisaatiosta annettua kuvaa. Tekstit ovat tarkoitettut olemaan se virallinen kuva, minkä organisaatio haluaa antaa itsestään ja niistä on luettavissa kyseisen organisaation julkilausutut tavoitteet. Niistä voidaan siis lukea, millaisen yhteiskunnan ja elämäntyylin teoksen luonut organisaatio haluaisi rakentaa.³⁵

Joukkoon kuulumisen yhdenmukaistaa toimintaa. Mitä tärkeämmäksi itselleen yksilö tuntee jonkin ryhmän jäsenyyden, sitä alttiimpi hän on mukautumaan ryhmän vaikutukseen. Samoin halu mukautua ryhmään ja sen odotuksiin kasvaa mikäli yksilö tiedostaa olevansa ryhmästä riippuvainen. Ryhmän yhtenäistävä vaikutus kuitenkin heikkenee huomattavasti, kun sen enemmistö ei olekaan yksimielinen.³⁶ Suoritusuuntautuneena yhteisönä toimivalle sotilasorganisaatiolle olisi tämän vuoksi tärkeää pitää miehistönsä sisällä yhtenäinen katsantokanta asioihin, ja rangaista heti ja ankarasti tästä kannasta poikkeavia.³⁷

³⁴Harinen 2010, 84.

³⁵Helkama et al.1998, 43.

³⁶Valtanen 2008, 136–139.

³⁷Leimu 1985, 27.

Sotilasjoukko toimii siis, tai ainakin sen etujen mukaista on toimia, yksilöllisyyden heikentäjänä ja yhteishengen luojana, korostaen omaa tärkeyttään jäsenilleen. Tähän yksilön ryhmäänsulautumisprosessiin kuuluvat yksilön minätietoisuus ja roolinotto sekä johtajan toiminta. Mälkki selittääkin, että yksilölle voi muodostua tarve depersonalisoida itsensä päästäkseen osaksi uutta, välittömästi ympärillä olevien sotilaiden sisäryhmää³⁸. Keskityn tässä tutkielmassa niihin asioihin, joilla sotilasryhmän sisäiseen kiinteeseen katsotaan pystymään vaikuttamaan ulkoapäin.

Englanninkielinen sosiologinen tutkimus käyttää usein englanninkielistä termiä *cohesion* keskusteltaessa erilaisten ihmisryhmien kiinteystä. Yleensä termi joko suomennetaan muotoon kiinteys, tai käytetään lainasanaa koheesio. Ongelmaksi tämän termin käytössä muodostuu se, että termi ei ole yleisesti määritelty tieteellinen termi. Termin laaja-alaisuus ja yleisluontoisuus johtaa usein tilanteeseen, jossa osa sille annetuista määritelmistä sopii yleisluontoisesti useisiin eri ryhmätyyppisiin mutta sen toiset määritelmät sopivat vain tietynkaltaisiin ryhmiin tai tietynlaisiin tutkimuksiin. Tästä johtuen yleisesti hyväksytyä määritelmää tai standardoitua käyttöä termille ei ole vielä käytössä ja useimmat tutkimukset joutuvat määrittelemään termin uudestaan omaa tutkimusaihettaan vastaavaksi.³⁹

Sotilasyhteisöjen omana tieteenalanaan käyttämä sotilassosiologia onkin kehittänyt erilaisia keinoja tutkia erityisesti sotilasyhteisöissä tapahtuvia käyttäytymistieteiden alojen ilmiöitä.⁴⁰ Toiskallion toimittamassa *Toimintakyky sotilaspedagogikassa* -teoksessa Olli Harinen katsoo, ettei sotilasjoukkojen ohjaamista tutkiva sotilassosiologia ole samanlainen tieteenala kuin siviiliyliopistojen sosiaalipsykologinen ja sosiologinen tutkimus, sillä sotilasorganisaation sosiaalinen rakenne ja toiminta ovat normaaliyhteiskunnasta poikkeavaa ja vaatii oman tutkimussuuntansa. Hänen mukaansa olisi paha tutkimusvirhe käsitellä sotilassosiologisia aiheita pelkästään siviiliyliopistojen yhteiskuntatieteellisin tutkimuskeinoin.⁴¹ Siksi olenkin katsonut parhaaksi liittää tutkielmaani myös

³⁸ Mälkki 2008, 52.

³⁹ Siebold 1999, 6.

⁴⁰ Harinen 2010, 80.

⁴¹ Toiskallio 1998, 50–51.

sotilassosiologian tutkimusnäkökulman, ja tarkastella millaisin keinoin sotilasorganisaatio itse katsoo voivansa vaikuttaa omien pienryhmiensä sisäiseen kiinteeseen.

Jossakin seminaarissa saattaa syntyä hyvä yhteishenki jo parin päivän aikana. Sotilasjoukon ryhmäkiinteudessa ei kuitenkaan ole kyse oppilasporukan "hyvästä hengestä" vaan ratkaisevasti eri asiasta. Tätä seminaariryhmän hyvää henkeä Valtasen toimittamaan teokseen kirjoittaneet Eränen et al. kutsuvat vain *pintakiilloksi*, ja väittävät että syvemmän ryhmäkiinteyden syntyminen kestää parhaassakin tapauksessa vähintään 3–4 kuukautta. Kun tämä dynamiikka on syntynyt se kestää jonkin aikaa, mutta häviää välittömästi mikäli ryhmä hajotetaan. Vaikka samoista yksilöistä muodostettaisiin myöhemmin uudet ryhmät, ryhmähenki ei palaudu. Ryhmäkiinteys on siis ryhmien, ei yksilöiden, ominaisuus.⁴²

”Tärkeää on myös mieltää se, että ryhmäkiinteys ei ole mitään epämääräistä, ”ilmassa leijuvaa”, vaan aivan konkreettinen ryhmän ominaisuus, jota voidaan mitata ja jonka määrää ja vaihtelua voidaan ilmaista täsmällisinä tunnuslukuina.”⁴³

Sotilasryhmän ryhmäkiinteyteen vaikuttavia asioita, jopa niinkin vaikeasti tartuttavaa asiaa kuin toverillista me-henkeä, on siis mahdollista havainnoida ja mitata. Tätä sotilasryhmälle ominaista ryhmäkoheesiota ei kuitenkaan voida opettaa samoin kuin sotilaallisia tietoja ja taitoja vaan se syntyy, tai ei synny, epäsuorasti koulutustilanteiden ja olosuhteiden vaikutuksesta⁴⁴ Joihinkin näistä olosuhteista ja toimista voidaan kuitenkin vaikuttaa. Mikko Valtasen teoksessa Johtamisen sosiaalipsykologiaa – Käsitteitä ja käytäntöjä sotilasyhteisössä tällaisiksi tekijöiksi listataan:

- Joukon pysyminen samassa kokoonpanossa pitkän aikaa
- Majoitusjärjestelyt
- Koulutusryhmien muodostamistapa
- Yhteinen, yhteistyötä edellyttävä toiminta ja tehtävät

⁴²Valtanen 2008, 44.

⁴³Valtanen 2008, 44.

⁴⁴Valtanen 2008, 44.

- Tehtävät joista ryhmän jäsen ei selviydy ilman muiden apua tai yhteistyötä
- Yhteiset rasittavat kokemukset
- Ryhmän sisäinen ongelmanratkaisu
- Ulkoinen uhka tai paine (vihollinen, joskus oma esimies, olosuhteet jne.)
- Yhdessä koetut onnistumiset
- Ryhmän jäsenten yhteistoimintaa edellyttävät kilpailut muita ryhmiä vastaan.
- Yhteinen vapaa-ajan vietto.⁴⁵

Valtasen tekemä lista on luotu nimenomaan sotilassosiologian lähtökodista ja sen tavoite on keskittyä erityisesti seikkoihin, joilla voidaan vaikuttaa sotilasryhmän sisäiseen ryhmäkoheesioon. Näitä tekijöitä mitataan yleensä sotilaskoulutettavilta otettavilla kyselyillä ja näiden kyselyiden vastauksista koostettavilla sosiomatriiseilla ja sosiogrammeilla.⁴⁶ Lista on kuitenkin hyvä lähtökohta josta lähteä tekemään myös kirjallista lähteistöanalyysiä.

Tällöin kysymyksenasetteluksi muodostuisi, onko näihin yllä listattuihin tekijöihin panostettu 1900-luvun alun sotilasoppaissa ja jos on, niin miten? Tämä listaus muodostaakin tutkimusmetodologiani toisen painopisteen. Koska listan kohdat *Yhteinen, yhteistyötä edellyttävä toiminta ja tehtävät* ja *Tehtävät joista ryhmän jäsen ei onnistu ilman muiden apua tai yhteistyötä* ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia ja niiden molempien etsiminen lähteistä erillisinä menisi lähinnä hiustenhalkomiseksi, päätin yhdistää ne yhdeksi kokonaisuudeksi itse käsittelyvaiheessa nimellä *Yhteistyötä edellyttävät tehtävät*. Käytän myös kohdasta *Yhteiset tunnuksset tai merkit pukeutumisessa, nimityksessä jne.* lyhennettyä muotoa *Yhteiset tunnuksset, merkit ja nimitykset*.

Tutkimuksessani yhdistän sekä aikaisemmin esittelemäni sosiaalipsykologisen tutkimuksen laajemmat analyysitasot, että sotilassosiologian lähtökohdista annetut sotilasjoukon ryhmänhallintakeinot yhdistetyksi tutkimusmetodologiaksi. Lajittelen aikaisemmin esiteltyt sotilassosiologisen ryhmänhallinnan vaikutustekijät ja sijoittelen ne sosiaalipsykologian neljälle analyysitasolle sen mukaan mihin niiden voidaan katsoa analyysitasoilla sijoittuvan,

⁴⁵Valtanen 2008, 45.

⁴⁶Harinen 2010, 37–38.

seuraavaan tapaan:

- Yksilönsisäinen taso: Tälle tasolle ei Valtasen mainitsemista sekoista selkeitä tarkastelukohtia tule. Sen sijaan muut yksilönsisäiseen muokkaukseen kohdistuvat toimet kuten persoonallisuuden muokkaus, identiteetin luominen, sosialisatio ja yksilön roolinotto kuuluvat tälle käsittelytasolle.
- Yksilöidenvälinen taso: Valtasen listaamista tekijöistä tälle tasolle sijoittuvat *Ryhmän sisäinen ongelmanratkaisu, Yhteistyötä edellyttävät tehtävät, Yhteiset rasittavat kokemukset* sekä *Yhdessä koetut onnistumiset*.
- Asemasuhtetaso: *Ryhmän jäsenten yhteistoimintaa edellyttävät kilpailut muita ryhmiä vastaan, Majoitusjärjestelyt, Yhteinen vapaa-ajan vietto, Joukon pysyminen samassa kokoonpanossa pitkän aikaa*.
- Ideologinen taso: *Ulkoinen uhka tai paine, Yhteiset tunnukset, merkit ja nimitykset, Koulutusryhmien muodostamistapa, Joukon muodostamisajankohta*.

Harinen listaa muitakin sotilasjoukkojen kiinteyteen vaikuttavia tekijöitä, kuten yksityisen sotilaan ja sotilasryhmän hengissä säilymisen halu ja turvallisuuden tarve, ystävyys, perhesiteet, ryhmään kuuluvien sotilaiden sosiaalinen tausta, sotilaiden persoonallisuus ja niin edelleen.⁴⁷ Nämä ovat pääasiassa yksilönsisäisen tason tekijöitä, ja näitä tarkastelen luvussa 2. Pyrkimykseni on yhdistää sotilassosiologian varsin eksakteja ja omista lähtökohdistaan olevia tutkimusnäkökulmia hieman yleistasoisempiin sosiologisiin metodeihin. Tällöin pystyn tarkastelemaan sotilasryhmän kiinteyteen vaikuttavia asioita kokonaisvaltaisemmin ja vertailemaan eri analyysitasojen painotusta toisiinsa.

Seuraavissa käsittelyluvuissa tutkin mainitaanko lähdemateriaalina käyttämistäni oppaista ja ohjekirjoista tutkimuskohteinani olevia tai niihin verrattavissa olevia koulutusmenetelmiä tai -tehtäviä. Pyrkivätkö lähdeteokset luomaan sotilaiden välille ryhmänkoheesiota tai mielikuvaa siitä, että sotilaat ovat riippuvaisia ryhmästään? Pyrkivätkö lähteet estämään eroavien mielipiteiden muodostumista ryhmän sisälle ja painotetaanko jotakin aihetta enemmän kuin muita? Tarkastelen jokaisen kohdan yhteydessä, onko jotakin ryhmäkiinteyteen vaikuttavaa

⁴⁷Harinen 2000, 72–74.

asiaa painotettu eri tavalla eri vuosina ilmestyneissä lähteissä. Tarkoitukseni on selvittää, onko jonkin kohdan painotus muuttunut aikaa myöten vuosien 1918 ja 1925 välillä.

2. Yksilönsisäinen taso.

Vaikka Valtasen listaamista Puolustusvoimien käyttämistä nimenomaan ryhmäkiinteyteen vaikuttavista kohdista ei yhdenkään voida katsoa liittyvän tälle tasolle, katson kuitenkin aiheelliseksi tarkastella sitä, missä määrin tutkielmani lähteet pyrkivät vaikuttamaan koulutettavan yksilönsisäiseen tasoon. Sillä tämä taso käsittelee ihmisen emootioita, sosiaalista kognitiota, persoonallisuutta, identiteettiä ja minuutta koskevia seikkoja. Se, kuinka ihminen suhtautuu ympäröivään maailmaan ja kuinka hän kehittyy sosiaalisessa kontekstissa toimijaksi, tapahtuvat tällä tasolla.⁴⁸ Tällä tasolla siis muotoutuvat yksilön ryhmäkäyttäytymiseen vaikuttava sosiaalisuus, roolinotto ja hänen sisäinen identiteettinsä ryhmän jäsenenä.

Kuten aikaisemmin totesin, on sotilasjoukon etujen mukaista toimia yksilöllisyyden heikentäjänä, siis vaikuttaa tämän yksilönsisäisen tason ajatteluun. Eräs tarkastelemani kohta onkin, kuinka paljon lähteet pyrkivät vaikuttamaan koulutettavan identiteettiin, ja kuinka paljon hänen persoonallisuuttaan pyritään muokkaamaan jotta yksilö soveltuisi paremmin sotilasorganisaation jäsenenä toimimiseen. Eräs keskeisimmistä tällä tasolla tutkimuksessani esiin nousevista teemoista on yksilön identiteettiin liittyvät rooliodotukset ja sotilaan yhteiskunnallisen roolin omaksuminen.

Rooli liittyy ihmisen minätietoisuuteen. Roolinotolla ihmiset pyrkivät havainnollistamaan omaa paikkaa yhteiskunnassa tai haluttua minäkuvaa joka halutaan esittää muille ihmisille.⁴⁹ Leimun mukaan rooli on sitä, kun yksilön sosiaalinen status näyttäytyy konkreettisenä

⁴⁸Valtanen (toim.) 2008, 21.

⁴⁹Helkama & al. 1998, 57–58.

käyttäytymisenä. Liittyessään sotilasyhteisöön yksilön on luovuttava aikaisemmasta siviiliroolistaan, mikä se sitten lieneekään ollut, ja omaksuttava sotilasyhteisön jäsenen rooli.⁵⁰ Ryhmänsisäisten roolien muodostuminen vaatii aikaa ja siihen vaikuttavat ryhmän tehtävät, jäsenten ominaisuudet, jäsenten odotukset ja muutkin ryhmäprosessin osatekijät.⁵¹ Seuraavaksi käsittelen rooliin ja identiteettiin liittyviä seikkoja, joita tutkimuskohteenani olevassa kirjallisuudessa esiintyy.

2.1. Sotilaan identiteetti ja rooliodotukset.

Suomi oli 1900-luvun alussa kansallisaatteen ja aggressiivisen nationalismin läpikyllästämä ja sotilaallisuus ja sotilaallinen identiteetti koettiin kiinteäksi osaksi kansallisuusidentiteettiä.⁵² Tämä kansallistunteeseen tiukasti limittyvä roolinotto on eräs lähdeaineistoni kantavista teemoista. Heti ensimmäinen lähteistä, Jääkärien toimittama *Suomalainen sotilaskäsikirja I* vuodelta 1918 keskittyy lukijansa mielipiteen ohjaamiseen siihen, että sotilaskoulutuksessa koulutettavan on omaksuttava selkeästi määritelty sotilaan rooli yhteiskunnan jäsenenä. *Suomalaisen sotilaskäsikirja I:n* roolinottoa käsittelevä sisältö on useisiin muihin lähteisiin verrattuna poikkeuksellisen korostunut, ja voisi ehkä sanoa, että tekstissä sotilaista yritetään muodostaa jopa jonkinlaista erillistä, muista eroavaa yhteiskuntaluokkaansa. Tätä sotilaan roolia selitetään monen eri esimerkin kautta, ja teos käy heti ensimmäisessä luvussaan *sotilassäädökset* pitkällisesti läpi, mitä ominaisuuksia sotilaalla tulee olla ja mitä ei.⁵³

Näitä ominaisuuksia *Suomalainen sotilaskäsikirja I* luettelee useamman sivun verran. Vahvimmin esille tulevat uskollisuus ja kuuliaisuus ylempiä esimiehiä kohtaan, kuolemaa halveksiva uhrautuvaisuushalu, pelkäämättömyys vihollisen edessä sekä rohkeus ja urheus.⁵⁴

⁵⁰Leimu 1985, 39–41.

⁵¹Valtanen 2008, 103.

⁵²Mälkki 2008, 52–54.

⁵³Suom.Sot.Käs. 1918, 1–16.

⁵⁴Suom.Sot.Käs. 1918, 1–4.

Kaikki nämä katsotaan nimenomaan *sotilaan* ominaisuuksiksi. *Kunniallinen käytös* sekä *Hyvä ja rehellinen toveruus* saavat jopa omat kappaleensa tekstissä, jossa niiden sisältämiä hyveitä selvennetään.⁵⁵ Samalla käydään läpi epätoivottavia luonteenpiirteitä ja sotilaille sopimatonta käytöstä. Teksti muistuttaa, että sotilas toteuttaa annetun käskyn kysymättä sen syytä. Pelkuruus katsotaan erityisen häpeälliseksi piirteeksi sotilaille. Karkuruus, sotilaallisen toimintakyvyn laiminlyöminen liiallisilla nautinnoilla, tai sairaaksi tekeytyminen ovat velvollisuuden laiminlyöntejä, joista seuraa välittömästi rangaistus.⁵⁶ Lähdeaineistossa mainittuja rangaistuskäytäntöjä käyn läpi lisää luvussa 4.4. kohdassa *Ulkoinen uhka tai paine*.

Käytännössä koko *Suomalainen sotilaskäsikirja I* -teoksien ensimmäinen luku on yksilönsisäisen tason muokkaukseen pyrkivää. Erityistä painotusta annetaan siveelliselle ja kunnialliselle käyttäytymiselle niin palveluksessa kuin sen ulkopuolella⁵⁷. Teos tähdentää että ”*Sotilaan kunniaakasta ammattia ei saa tahrata kunniaattomalla käytöksellä*”⁵⁸. Tämä kokonaisvaltaisen sotilaselämäntavan omaksumisen teema nouse esiin useaan otteeseen tutkimustani.

Suomalainen sotilaskäsikirja I onkin eräänlainen selkäranka miltei kaikille suomalaisille sotilasoppaille etenkin itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina. Kyseessä oli teos, joka oli miltei suoraan käännetty niistä saksalaisista sotilasohjekirjoista, joihin jääkärit olivat Saksassa koulutuksensa aikana tutustuneet.⁵⁹ Tässä teoksessa ja sitä seuranneissa sotilasoppaissa näkyy hyvin saksalaisen sotilaskoulutuksen vaikutus suomen sotilasperinteen ja sen eri käytäntöjen luomisessa. Useat Suomessa myöhemmin julkaistuista sotilasoppaista omaksuivatkin tämän saksalaisen teoksen jäykän asiapitoisen tyylin ja esitystavan.⁶⁰

⁵⁵Suom.Sot.Käs. 1918, 11–16.

⁵⁶Suom.Sot.Käs. 1918, 1–16.

⁵⁷Suom.Sot.Käs. 1918, 11.

⁵⁸Suom.Sot.Käs. 1918, 7.

⁵⁹Haario 1981, 63.

⁶⁰Haario 1981, 62.

Tutkielmani aikana huomasin, että muiden suomalaistahojen julkaisemista, samaan aikaan ilmestyneistä sotilasoppaista pystyy vielä vuonna 1918 havaitsemaan selkeästi omanlaisiaan esitystapoja ja sanamuotoja. Nämä eroavat selkeästi *Suomalainen sotilaskäsikirja I:n* auktoritäärisestä tyylistä. Tällainen auktoritäärisen jäykästä tyylistä poikkeava teos on samana vuonna ilmestynyt *Suojeluskuntien käsikirja*. Tämän teoksen kirjoittaja ei esiinny niinkään virallisena sotilasauktoriteettinä vaan enemmänkin opettajamaisena kansanvalistajana. Tämä vähemmän virallinen asema antaakin kirjoittajalle vapauden ajoittain uhmakkaaseen ja propagandamaiseen kielenkäyttöön: ”Tuhansista tuliputkista tuiskuttaa vihollinen tulta, ja eteenpäin on sittenkin mentävä, juosten, ryömien, harvoissa ketjuissa, ilman sitä turvan tuntua jota varusmies rivissä antaa läheisyydellään. Siinä sisua kysytään.”⁶¹ Miltei proosamaisia sankarikuvia luova kirjoitustyyli ei jätä epäselväksi millaista sotilaan ideaalia se Suojeluskuntien jäseniltä odottaa. Myös propagandamaisia muistutuksia isänmaallisuushengestä esiintyy useaan otteeseen tekstissä.

”Mitä ovat oikeastaan ylläluetellut sotilasvelvollisuudet? Mitä muuta kuin tehostettuja kansalaishyveitä, ”kansalaiskunnan” tekijöitä. Ja aina on muistettava, että sotilaallisesti tärkeimpiä niistä ovat siveelliset tekijät: Isänmaanrakkaus, intomielinen uhrivalmius, sisu, velvollisuudentunto ja kuri. Ne korvaavat melkein kaiken muun, sillä niillä hankitaan melkein kaikki muu, esim. niin kuin pohjalaiset ja karjalaiset ottivat aseet ryssiltä ikimuistettavina tammikuun loppupäivinä 1918.”⁶²

Kirjoittaja uskottelee, että urhoollinen Suojeluskuntalainen voi aatteensa palolla korvata miltei kaiken muun sotilaallisen toiminnan osa-alueet. Aikaisemmin käsitelty *Suomalainen sotilaskäsikirja I* otti lähtökohdakseen, että nimenomaan hyvänä sotilaana olemisella saavutettaisiin samalla hyvän kansalaisen ideaali. *Suojeluskuntien käsikirja* lähtee eräällä tavalla päinvastaisesta, siviilielämän puolelta tulevasta lähtökohdasta; hyvänä kansalaisena olemisella saavutetaan hyvä sotilaallinen toimintakyky. Vaikka lähtöpiste on erilainen, päämäärä on loppujen lopuksi molemmissa samankaltainen yhdistyneen kansalaissotilaan ideaali. Hyvä kansalainen on hyvä sotilas ja toisinpäin. Yllä olevan lainauksen viimeisestä

⁶¹Sk.Käs. 1918, 8.

⁶²Sk.Käs. 1918, 9.

lauseen tyyliä noudattaen *Suojeluskuntien käsikirja* käyttää useassa kohdin enemmän aikaa kuin monet muut lähteet propagandamaiseen mielipiteenmuokkaukseen sen sijaan että pyrkisi olemaan puhdas sotilasopas⁶³. Tätä sotilaallisen roolin painottamista etenkin tutkimusaikakauden alkupään teksteissä valottaa Juha Mälkin teos *Herrat, jätkät ja sotataito*. Mälkki selittää, että kyseisellä aikakaudella on havaittavissa systemaattinen, kansalaisen identiteetin luomiseen pyrkivä yhteiskunnallinen projekti. Tässä uuden kansalaiskuvan muokkauksessa piti uuteen sukupolveen saada iskostettua menneisyyden ja traditioiden kunnioittamisen tunne, joka liittyi yhteisöllisyyden tunteeseen. Yhteisölliset tavoitteet koettiin yksilölliseksi velvoitteeksi.⁶⁴

Siinä missä molemmat kahdesta aikaisemmin esitellyistä vuonna 1918 ilmestyneestä oppaasta ottivat selkeän asenteen yhteiseen kansalaisideaaliin ja sotilaan rooliin, kolmas samana vuonna ilmestyneistä teoksista, *Vapaaajoukkojen ohjesääntö*, on kieliasultaan miltei arvoneutraali. Katson, että *Vapaaajoukkojen ohjesääntö* ei pyri käytännössä ollenkaan yksilönsisäisen tason vaikuttamiseen. Kirjoittaja esiintyy eräänlaisena luennoitsijana, joka vain selittää koulutuksen etenemisen ja siihen liittyvät tekniset seikat. Kirjasta ei löydy kuin muutama kohta jossa edes mainitaan tunnepohjaisia tai arvosisältöisiä aiheita mutta niissä kirjoittajalla on selkeä kanta ja hän esittää sen auktoriteettina ikään kuin olettaen, että näiden mielipiteiden perusteluista tai niiden paikkaansa pitävyydestä ei keskustella. Ohjesääntö kuitenkin mainitsee, että jokaisen vapaaajoukkojen alue-esikunnan on muodostettava *agitatsiooni-valiokunta*.⁶⁵ Joten ilmeisesti yksilönsisäisen tason muokkaus ja muu propaganda jätettiin siihen erikoistuneille agitaattoreille.

Koska Vapaaajoukoissa kyse oli nk. *valkoisen Suomen* toteuttamasta ja jääkärien antamasta sotilaskoulutuksesta, palvelukseen tullessaan vapaaajoukkojen miehistön todennäköisesti odotettiin jo sisäistäneen tietyn poliittisen katsantokannan. Muutoin teos on miltei kokonaan listamainen esitys sotilasorganisaation toiminnasta⁶⁶, eri komennoista, niiden merkityksestä ja

⁶³Sk.Käs. 1918, 8, 11–12 102–103.

⁶⁴Mälkki 2008, 61–62.

⁶⁵V.O. 1918, 3.

⁶⁶V.O. 1918, 1–3.

käytöstä⁶⁷ sekä sisältää aihealueet kuten kenttäpalvelun, linnoitustoimet ja viestinnän, joita kouluttajan tulee opettaa koulutettaville valmistautuessa käytännön sotatoimiin⁶⁸. Teos on muista samana vuonna ilmestyneistä ohjekirjoista poiketen selkeästi vain sotilaskouluttajien ja ohjaajien käyttöön suunniteltu ja tarkoitettu erityisesti Suomen sisällissodan valkoisten joukkojen koulutusta varten. Suurimman osan joukkojen koulutuksesta hoitivat jääkärit itse⁶⁹ ja vapaajoukkojen ohjesääntö oli lähinnä heidän käyttöönsä tarkoitettu apuväline.

Katson, että vuoteen 1920 mennessä käsitys jonka mukaan ihmisen on ensin tultava sotilaaksi ja sen kautta hyväksi kansalaiseksi, pehmentyy hieman enemmän siviilielämää suvaitsevaksi. Tällöin ilmestynyt *Komppanian taistelukouluutus* sanoikin suoraan, että ”*On jo aika luopua siitä ennakkoluulosta, että miehen täytyy ensinnä muuttua sotamieheksi, tullakseen sitten kouluutetuksi ampujaksi ja soturiksi*”⁷⁰. Ehkäpä juuri eri asevoimien erilaiset lähestymistavat olivat parin vuoden aikana sulauttaneet eri ideaalit yhteen ja nimenomaan virallisen puolustuslaitoksen osana olemista ei nähty enää tarpeelliseksi korostaa yhtä voimakkaasti? Tai ehkä virallisen armeijan rooli oli vain huomattavasti korostunut saksalaisessa esikuvassa, josta *Suomalainen sotilaskäsikirja I* oli suomennettu ja *Komppanian Taistelukouluutus* -teoksessa näkyy jo yritys muuttaa järjestöä enemmän Suomen yhteiskunnallisiin oloihin sopivaksi? Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että tekniset seikat ja yksilökohtainen osaaminen alkoivat nousta sotilaan identiteettiä tärkeämpään osaan itse teksteissä.

Taktisten aiheiden käsittelyn puuttuminen ja suomalaisen käyttöön soveltumattomat kohdat katsottiin *Suomalaisen sotilaskäsikirjan* puutteiksi ja ne olivat osasyynä, jonka takia uusien sotilasoppaiden ja ohjesääntöjen ilmestymisen myötä Suomalaisen sotilaskäsikirjan käyttö ohjenuorana koulutuksessa väheni.⁷¹ Vuonna 1920 ilmestynyt *Komppanian taistelukouluutus* oli yksi niistä epävirallisista sotilasammattikirjallisuuden teoksista, jotka alkoivat ilmaantua

⁶⁷V.O. 1918, 4–16.

⁶⁸V.O. 1918, 16–54.

⁶⁹Haario 1981, 46.

⁷⁰K.Taist.Koul. 1920, 8–9.

⁷¹Haario 1981, 47.

paikkaamaan puutteellista sotilaskirjallisuutta. Katson, että näissä uudemmissa teoksissa voidaan vielä havaita kansalaissotilaan ideaali, mutta näissä tämä kansalaissotilas on yleensä ottaen *hyvä ihminen* - oli hän virallisen sotilasorganisaation jäsen tai ei. Tärkeämpää tuntuukin olevan, että sotilas kasvaa ihmisenä ja kansalaisena. Tulkitsenkin tätä siten että 1920-luvun alusta lähtien eronteko yksityiselämän ja sotilastoiminnan lisääntyi jonkin verran sotilaiden ajatusmaailmassa. Tälle tulkinnalle löytyy myös vastakaikua Mälkin teoksesta, jossa hän huomauttaa että 1920-luvun alusta alkaen myös kadettikoulusta valmistuneet upseeripolvet näkivät työn ja vapaa-ajan selkeämmin toisistaan erillisinä kuin mitä sisällissodan aikainen upseeripolvi oli ne kokenut⁷².

2.2. Ryhmänjohtaja kansalaiskasvattajana.

Kansalaissotilaan ideaali oli siis hieman muuttunut vuoteen 1920 tullessa. Sotilaalta ei enää edellytetty sitä, että hän ikään kuin siirtyy sotilaiden omaan suljettuun yhteiskuntaluokkaan. Tärkeämpää vaikuttaa olevan, vaan että hän osaa sotilaalta vaadittavat asiat. Tämä käy esiin seuraavassa kohdassa *Komppanian taistelukouluutus* -teosta:

”Ne tehtävät, joita joukot sodassa saavat suorittaakseen, eivät vaadi ainoastaan miesten ruumiillista kehittymistä, vaan vielä suuremmassa määrin kunkin sotilaan tahdon, mielenlaadun ja rohkeuden kasvattamista. [...] Perinnäistavoilla, kasvatuksella ja kouluutuksella on suuri vaikutus joukon henkeen, mutta ne eivät tee harjoittelua tarpeettomaksi, sillä viimeksimainittu muuttaa alokkaan sotilaaksi ja tekee hänet riippuvaiseksi johtajan tahdosta.”⁷³

Yllä olevasta viittauksesta pystyy huomaamaan, että vaikka yksilön sisäistä kehitystä ja sotilasidentiteettiä yhä tähdennetäänkin, paino varsinaisissa sotilasoperaatioissa ei ole niinkään yksittäisellä miehellä tai sotilasryhmällä, vaan nimenomaan sotilasjohtajalla. Tässä

⁷²Mälkki 2008, 238.

⁷³K.Taist.Koul. 1920, 5–6.

huomaamme tutkielmassani selkeästi esille tulevan teeman johtajan roolin korostamisesta. Katson kuitenkin, että teoksesta voidaan yhä havaita tekstin pyrkimyksenä olevan saada yksilö yhä sisäistämään selkeä kansalaissotilaan rooli ja mukautumaan siihen.⁷⁴ Teoksen nimestä huolimatta se itsekin pistää paljon painoarvoa yksittäisen sotilaan kyvyille: ”...*Taistelukouluutuksen perustuksena on omantunnontarkka mieskohtainen kouluutus. Vastan jälkeen voi ryhmittäinen kouluutus alkaa ja lopuksi kouluutetaan joukkue tuliyksikkönä.*”⁷⁵

Vaikka *Komppanian Taistelukouluutus* painottaakin yksilön kykyjä, näiden kykyjen oletetaan nousevan esiin positiivisena ja sotilasmerkityksen saavana asiana vasta isommissa sotilasosastoissa. Tämä on kyllä ymmärrettävissä, kun muistaa teoksen olevan nimenomaan komppaniatasolle suunnattu ohjekirja. Yksittäistä sotilasryhmää tai sen sisäistä ryhmädynamiikkaa ei siis nähdä kovinkaan tärkeänä painotusalueena muuten kuin valmistauduttaessa toimimaan isommilla joukko-osastotasolla. Lisäksi tekstissä muistutetaan, että ryhmän koulutuksen pääpainona tulee olla tuottaa komppaniatasolle taitavia toimijoita ja että ryhmänjohtajat ovat vain komppanianpäällikön apulaisia⁷⁶. Käsittelen johtajan roolia hierarkkisena esimiehenä ja ryhmän asemaa suhteessa muuhun sotilasorganisaatioon enemmän luvussa 3. ja 4. Tässä luvussa keskityn siihen, miten ryhmänjohtajan oletetaan vaikuttavan henkilökohtaisesti sotilaan yksilönsisäiseen tasoon.

Sotilaan roolin ja oikeanlaisen elämäntavan omaksuminen jatkuu selkeänä myös muissa myöhemmissä sotilasoppaissa. *Sisäpalvelusohjesääntö* vuodelta 1921 pääsee lähelle ryhmäkohtaista tarkastelupistettä ja esittää, että on nimenomaan koulutettavien välittömän esimiehen tehtävä opastaa ryhmäänsä asennoitumaan armeijan haluamaan elämäntyyliin:

”Ryhmänjohtaja opettaa ja kouluuttaa alaisiaan kaikissa mieskohtaisen kouluutuksen eri haaroissa, sekä sisä- että ulkopalveluksessa. Hänen tulee kasvattaa miehiään siveelliseen ja kunniakkaaseen elämään ja herättää isänmaanrakkautta,

⁷⁴K.Taist.Koul. 1920, 5–7.

⁷⁵K.Taist.Koul. 1920, 8–9.

⁷⁶K.Taist.Koul. 1920, 48 ja 96.

velvollisuudentuntoa ja järjestyshalua. Miehistön lähimpänä esimiehenä on hänen käyttäytyttävä sotilaallisen mallikelpoisesti, kohdeltava alaisiaan harkitusti ja levollisesti, mutta samalla on hänen vaadittava heiltä tinkimätöntä kuuliaisuutta ja täsmällisyyttä palvelustehtävissä.”⁷⁷

Tätä selkeätä yritystä muokata miehistön persoonallisuutta nimenomaan heidän oman ryhmänjohtajansa välityksellä ei juuri esiinny muissa lähteissä tässä muodossa. Ainoana poikkeuksena *Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö* vuodelta 1921 jossa mainitaan, että kouluttajan tulisi pyrkiä myös miestensä kasvattajaksi ja pyrkiä siihen, että hän:

”...voittaa alaistensa rakkauden ja luottamuksen ei pehmeydellä ja myöntyväisyydellä, vaan huolenpidolla ja oikeamielisyydellä, päämäärästään tietoisella tahdolla ja omalla esikuvallisella käyttäytymisellään. Esimiehen tulee aina kohottavasti vaikuttaa alaisiinsa ja kehittää heidän sotilashyveitään. Hänen esiintymisellään on mitä suurin vaikutus miehistöön. [...] Hänen tulee erityisesti pitää huolta heikoista ja epävarmoista ja kaikin keinoin vaikuttaa heihin kasvattavasti.”⁷⁸

Ryhmänjohtajan tehtäväksi opas antaa myös:

”...kasvattaa sotilaskurin ankariin vaatimukseen, alistuvia, mutta kuitenkin kukin kohdaltaan itsenäisesti toimivia, edesvastuuntunteen elähdyttämiä sotilaita...” [sekä]
 ”Isänmaallisten velvollisuuksiemme ymmärryksen kasvattaminen ja juurruttaminen koko sotavoimaan.”⁷⁹

Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö ei kuitenkaan tunnu yrittävän tehdä sotilaista Suojeluskunnista riippuvaisia ja perustelut Suojeluskuntien olemassaololle jäävätkin lähinnä toteamukseen, että Suojeluskunnat valmistavat sotakuntoista väkeä armeijan käyttöön.

⁷⁷ S.O. 1921, 32.

⁷⁸ Sk.Jv.Koul.O. 1921, 8–9.

⁷⁹ Sk.Jv.Koul.O. 1921, 4.

Teos kuitenkin pyrkii vaikuttamaan sotilaiden käyttäytymiseen hyvin samaan tapaan kuin aikaisempi *Suomalainen sotilaskäsikirja I* ja pyrkii tekemään sotilaallisesta urheudesta kansalaishyveen. Samalla tavalla myös sotilaan käyttäytymistä pyritään muokkaamaan käyttämällä hyväksi pelkuruuden leimaa ja häpeäntunnetta sekä rohkaisua kunniakkaaseen uhrautuvaisuuteen.⁸⁰ Eroavat mielipiteet pyritään estämään leimaamalla yhteisestä linjasta poikkeavat pelkureiksi ja vaatimalla jäseneltä mieluummin kuolemaan johtavaa uhrautumista kuin näiden arvojen hylkäämistä.

”Kunniaton on jokainen joka antautuu vangiksi kokematta sitä ennen viimeistäkin keinoa vastarintaan. Koko sotajoukon lujana periaatteena tulee olla: "mieluummin kuolla taistelussa kuin elää kunniattomana"⁸¹

Katson, että teoksesta on havaittavissa pyrkimystä muokata koulutettavia kohti aikaisemmin mainittua kansalaissotilaan ideaalia. Koska näitä arvoja painottamaan on valittu miehistön oma ryhmänjohtaja, on tämä varmasti tuonut yksilönsisäisen tason muokkauksen huomattavasti henkilökohtaisemmaksi kokemukseksi koulutettavalle. Tämä koulutusryhmän oman ryhmänjohtajan asettaminen näiden sotilashyveiden iskostajaksi koulutettaviin on muihin lähteisiin nähden poikkeuksellisen korostunutta *Sisäpalvelusohjesäännössä* ja *Suojeluskuntain jalkaväen koulutusohjesäännössä*. Muissa lähteissä mielipiteen muokkaus tulee ryhmän ulkopuolelta, yleensä koulutusorganisaation taholta ja ei-henkilökohtaisena koulutustapahtumana.

Vuonna 1922 ilmestyneessä *Kouluutusohjelma jalkaväelle* -teoksessa on varattu omat koulutusajat kansalaiskasvatukselle. Koulutukseen sisältyy "Luentoja yhteiskuntaopista, Suomen- ja kirjallisuudenhistoriasta, luonnonopista ja maataloudesta, raittiudesta ja siveellisyydestä".⁸² sekä *kunniallisesta käytöksestä*.⁸³ Koulutusrungossa mainitaan erikseen

⁸⁰Sk.Jv.Koul.O. 1921, 3-11.

⁸¹Sk.Jv.Koul.O. 1921, 11.

⁸²Koul.ohj.Jv. 1922, 65.

⁸³Koul.ohj.Jv. 1922, 33.

koulutuksen ohessa annettava uskonnollinen koulutus mutta tätä ei perustella millään⁸⁴. Kyseessä on kuitenkin virallinen Puolustusvoimien koulutusrunko, joten voidaan olettaa että nimenomaan tietynlaiset uskonnolliset näkemykset nähtiin tärkeäksi välittää koko koulutusryhmälle.

Teoksessaan Mälkki selittää, kyseessä oli uskonnon varjolla tapahtuva kansalaissotilaan identiteetin muodostaminen. Hän esittää, että vaikka sotilasorganisaatioissa oli teologiset sielunopin koulutussuunnitelmat, kyseessä oli enemmänkin suomalaisen kansalaisuus- ja kulttuurikuvan luominen ja vahvistaminen. Tarkoituksena oli luoda kansakunnalle ja kansalaissotilaille historiallinen jatkumo, jonka katsottiin alkaneen jo ennen sisällissotaa ja jääkäri liikettä. Näitä aiheita tuotiin esiin uskonnollisessa kansalaiskasvatuksessa ja usein näitä luennoimaan saapui sotilasorganisaation ulkopuolinen nk. *armeijansetä*. Kyseessä oli usein arvostettu vanhempi mieshenkilö, joka toimi samalla uskonnollisena saarnaajana. Mälkki painottaa että vaikka nämä saarnaajat toimivatkin uskonnollisina opastajina, luentojen pääpainotus oli ensisijaisesti Suomen kansallisen identiteetin luomisessa, joka liitettiin kansalaissotilaan ideaaliin. Hänen mukaansa kyseessä oli vakavasti otettava osoitus virallisen organisaation toimista, joilla se pyrki iskostamaan yhtenäiskulttuurin henkeä kansalaissotilaisiin.⁸⁵ Yllämainittujen seikkojen pohjalta katson, että uskonnolliset tapahtumat ja kulttuuriluennot nähtiin siis puolustusvoimissa keinona luoda yhtenäiskulttuuri koulutettavien välille, vaikka sitä ei virallisissa teksteissä mainittu. Tämä menee osittain jo päällekkäin ideologisen tason muokkaustoimien kanssa, joista enemmän 5. luvussa.

2.3. Psykologisten koulutustapojen esiinnousu sotilaskoulutuksessa.

Kouluutusohjelma jalkaväelle ottaa paljon enemmän huomioon erilaisia ihmisen sisäisiä psykologisia seikkoja kuin monet muut lähteet mutta sisältää silti pääasiassa enemmän tekniseen suorittamiseen, kuten ampumakunnan parantamiseen, painottuva seikkoja. Ne

⁸⁴Koul.Ohj.Jv. 1922, 66.

⁸⁵Mälkki 2008, 69–71.

kohdat, joissa toimitaan yksilönsisäisellä tasolla, on esitetty lähteessä vain listamaisina selostuksina siitä, mitä eri aselajien koulutusohjelmiin kuuluu. On silti huomionarvoista että teos käsittelee yksilönsisäistä tasoa selkeästi kattavammin kuin aikaisemmin julkaistut oppaat. Tämä muotoutuukin jonkinlaiseksi vedenjakajaksi, sillä tämän teoksen ilmestyttyä vuonna 1922 muistakin oppaista alkaa löytyä pyrkimystä psykologisten seikkojen huomioonottamiseen.

Nimenomaan koulutusorganisaation kautta tuleva ei-henkilökohtainen kansalaiskasvatus jatkuu myös teoksessa *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* vuodelta 1925, jonka koulutusohjelmat sisältävät luentoja Suojeluskuntajärjestöstä, sen kehityksestä, merkityksestä, itsenäisyysliikkeestä jne.⁸⁶ Yleisestä linjasta eroavia mielipiteitä ei juuri pyritä tukahduttamaan mutta kirjasta löytyy vivahteita, joissa kirjan linjauksia pyritään esittämään oikeellisenä ja oikeutettuna. Kouluttajan on "*pidettävä päämääränä* [Suojeluskuntaalokkaan] *kehittämistä ja kasvattamista isänmaataan rakastavaksi, voittamistahdon elähdyttämäksi, ja mahdollisimman hyvän taisteluvalmiuden omaavaksi...*".⁸⁷ Lisäksi koulutusohjelmaa listattaessa mainitaan lakien ja asetusten kouluttamisen yhteydessä luentoaiheet "*Suhde viranomaisiin*" ja "*luotettavuustodistukset*" mutta ei kerrota mitä näihin kuuluu tai mitä Suojeluskuntien yhteisiä linjauksia näissä käytetään.⁸⁸

Katsonkin *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohjeen* olevan selkeästi institutionaalisin ohjekirjoista ja lähempänä yleisten toimintaohjeiden esittämistä kuin pyrkimystä vaikuttaa sotilaisiin tai heidän käyttäytymiseensä. Kirja on enemmän virallinen ja muodollinen kuin muut lähteet eikä pyri juurikaan vaikuttamaan suoraan lukijan tunteisiin sanamuotojensa kautta. Kirjoittaja pyrkii enemmän neutraaliin ja selkeään tiedottamiseen ja Suojeluskuntien käytäntöjen ja standardien yhtenäistämiseen. Tarkoituksena vaikuttaa olevan selvittää lukijalle kuinka Suojeluskunnat ja niiden toiminta tulevat tukemaan virallista Puolustusvoimien sotilaskoulutusta. Kieliasu on rauhoittunut, ikään kuin välitöntä yhteiskunnallisen häiriötilan vaaraa ei olisi, eikä ulkoista painetta tai uhkaa tekstistä ole

⁸⁶Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 48–98 – Listat koulutusohjelmista.

⁸⁷Sk.Jv.Koul.O. 1925, 49.

⁸⁸Sk.Jv.Koul.O. 1925, 56.

havaittavissa. Myöskään pyrkimystä saada koulutettava tuntemaan olevansa riippuvainen ryhmästä ei esiinny.

Vaikka kirjan pääpaino on edelleen joukkojen teknisen toimintakyvyn ylläpitämisessä, kirjassa aletaan kuitenkin huomioida sitä, mikä vaikutus mielialalla on joukkojen käyttäytymiseen muutenkin kuin niiden toimintakykyyn liittyen, joskin huomautukset jäävät vähäisiksi. Tämä on havaittavissa myös toisessa vuoden 1925 lähteessä, *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I:ssä*, joka listaa koulutustavoitteiksi:

”...kehitettävä sotilaalle tärkeitä ruumiillisia ja henkisiä ominaisuuksia kuten kestävyyttä, voimaa, rohkeutta, nopeaa käsityskykyä, päättäväisyyttä ja huomiokykyä niin, että sotilas kykenee miehekkäästi kestämään pitkäaikaistenkin taistelujen hermoja järkyttävät vaikutukset. On kasvatettava sotilaskurin vaatimuksiin alistuvia, mutta kuitenkin kukin kohdaltaan *i t s e n ä i s e s t i t o i m i v i a, e d e s[-]* *v a s t u u n t u n t o n s a e l ä h d y t t ä m i ä s o t i l a i t a [...]* tämän johdosta on sotilaan isänmaanrakkautta ja kaikkia henkisiä voimia läpi koko palvelusajan kehitettävä. Oikein kehitettynä synnyttävät ja kasvattavat ne *l u j a n v o i t t a m i s[-]* *t a h d o n j a e l ä v ä n t i e t o i s u u d e n* siitä, että me oikeuden voimalla taistelemme kaiken sen puolesta, mikä meille on pyhintä, emmekä saa levätä ennen kuin vihollinen, joka tahtoo tämän tuhota, on lyöty.”⁸⁹

Tässä tekstinpätkässä tulee hyvin ilmi teoksen tapa puhua selkeästi vihollisesta, voitontahdosta ja yksilön kasvattamisesta selkeään sotilaan rooliin. Samanlaiset yksilönsisäisen tason muokkaukseen tähtäävät sanamuodot ilmenevät useaan otteeseen teoksen alkuosassa.⁹⁰ *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I:n* kieliasu on ilmestymisvuoteensa 1925 nähden huomattavan aggressiivinen ja poikkeus muusta samana vuonna ilmestyneestä kirjallisuudesta. Haario mainitseekin diplomityössään, että tässä teoksessa näkyi yhä Suomalaisen sotilaskäsikirjan vaikutus vahvana⁹¹. *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I:ssä*

⁸⁹Jv.Harj.O. 1925, 7–8. Levennetty teksti myös lähteessä.

⁹⁰Jv.Harj.O. 1925, 9–12.

⁹¹Haario 1981, 62.

esiintyykin ehkä pisimmälle viety ideaali kansalaisotilaan ideasta.

Vuonna 1925 ilmestyi myös kaksi sotilasammattikirjallisuuteen kuuluvaa teosta: *Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* sekä varsin samankaltainen *Yksittäistaistelukouluutus*. Ensimmäinen näistä teoksista, *Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* pyrkii myös muokkaamaan koulutettavien yksilönsisäistä tasoa, joskin maininnat jäävät vähäisiksi. Yksittäisen miehen motivaatio ja siihen vaikuttaminen huomioidaan tekstissä selkeästi:

”Toisten erehdyksille nauraminen on ehdottomasti kiellettävä ja tehtävä kaikki voitava miehen itseluottamuksen kohottamiseksi. Kuta suurempaa huolta yksityiseen mieheen kiinnitetään, sitä parempia tuloksia voidaan myöskin odottaa.”⁹²

Tämä teos pyrkii erityisesti kartuttamaan yksityisen sotilaan kykyjä ja taitoja erilaisilla koulutus- ja harjoitusmuodoilla. Ryhmänjohtajille suunnatut ohjeistukset pyrkivät opastamaan parempaan kouluttajaosaamiseen uusia tulokkaita kouluttaessa. Tekstistä käy ilmi selkeä pyrkimys aktivoida koulutettavat koulutustilaisuuteen mukaan:

”Kun arvostelu on suoritettu, on hyvä antaa jonkun miehen suorittaa tehtävä uudestaan mielessään kaikki ne oikaisut ja ohjeet, mitä keskustelussa suoritukseen nähden esiintuottiin. Tämä menettely on terveellinen siinä suhteessa, että miehet siihen yleensä totuttuaan ja tietäessään voivansa itse joutua suorittajaksi paremmin seuraavat arvostelua ja painaavat sen mieleensä.”⁹³

Tarkoitus on saada koulutettavat oppimaan opetettava asia ja kertaamaan se päässään kohta kohdalta tietäessään että saattavat itse joutua suorittamaan sen seuraavaksi. Vaikka *Ohjeita Mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* selkeästi ottaa huomioon koulutettavan motivaation ja pyrkii muokkaamaan hänen asennoitumistaan, koulutuksen painoarvo on kuitenkin teknisten taitojen kartuttamisella.

⁹²Ohj.MkRyhm.Tais.Koul. 1925, 15–16.

⁹³Ohj.MkRyhm.Tais.Koul. 1925, 80.

Myös toisessa vuoden 1925 sotilasammattikirjallisuuden teoksessa, *Yksittäistaistelukouluutus*, huomioidaan yksittäisen koulutettavan koulutusmotivaatio ja sisäisen tason vaikuttaminen ja tämä teos keskittyy siihen muita lähteitä kohdistetummin. Kuten teoksen nimikin antaa olettaa, pääpaino on nimenomaan yksittäisen taistelijan koulutukseen liittyvissä seikoissa eikä suinkaan ryhmän, komppanian tai suurempien osastojen koulutuksessa. Ryhmän kanssa toteutettavia harjoituksia tosin esiintyy kirjassa, mutta pääpaino on näissäkin yksittäisen taistelijan siitä saamasta hyödystä ja tämä myös kirjataan kirjan tavoitteeksi.⁹⁴

Tulkitsenkin, että *Yksittäistaistelukouluutus* pyrkii tuottamaan tilanteita, joissa oppiminen tapahtuu koulutettavan itsenäisen ahaa-elämyksen kautta. Esimerkkinä tästä, yötähystyksen yhteydessä ei koulutettavalle kerrota, että on parempi tähystää makuulta. Hänen annetaan ensin tähystää pystyasennosta ja sitten makuulta. Tämän jälkeen häneltä itseltään kysytään, kumpi oli parempi tähystystapa. Näin koulutettava itse huomaa parhaan keinon, ja hänen koulutusmotivaationsa pysyy yllä, hän ”on ylpeä siitä ja innokas ratkaisemaan seuraavankin tehtävän”⁹⁵

Yksittäistaistelukouluutus -teoksen pääpaino onkin itsenäisellä ajattelulla ja omakohtaisen kokemuksen kautta oppimisella. Tätä varten kirjasta löytyykin suuri joukko pikkutehtäviä jotka on tarkoitettu erityisesti valmistamaan sotilasta itsenäiseen päätöksentekoon.⁹⁶ Virheissä ei saa arvostella kriittisesti, vaan muutetaan se rakentavaksi koulutustilaisuudeksi. Tätä käsittelem enemmän luvussa 4.2. *Ryhmän sisäinen ongelmanratkaisu*. Ohjekirja pyrkii kautta linjan positiivisen ja rakentavan palautuskulttuurin luomiseen. Jopa tilanteissa joissa koulutettavat ovat toimineet täydellisen väärin, pyritään välttämään negatiivista arvostelua: ”Kaikkalainen arvostelu, joka ei samalla osoita parempaa tietä, on arvotonta ja olkoon [kouluttaja] ennemmin vaiti.”⁹⁷

⁹⁴Yks.Taist.Koul. 1925, 5–7.

⁹⁵Yks.Taist.Koul. 1925, 6.

⁹⁶Yks.Taist.Koul. 1925, 69–77.

⁹⁷Yks.Taist.Koul. 1925, 84.

Teokset *Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukoulutuksessa* sekä *Yksittäistaistelukoulutus* ovat tarkoitukseltaan samankaltaiset. Molemmat on tarkoitettu helpottamaan sotilaskouluttajan toimia ja toimimaan virallisten koulutusoppaiden ja ohjesääntöjen rinnalla. Tämä mainitaan molempien kirjojen johdannossa.⁹⁸ Molemmat ovat siis eräänlaisia vinkkioppaita kouluttajille. Molempien teosten kirjoittajat ovat nähneet myös tärkeäksi painottaa samankaltaisia asioita teostensa sisällössä.

Miltei kaikissa lähteissä painotutaan voimakkaasti koulutettavan yksilönsisäisen tason muokkaamiseen. Suurin osa arvosävytteisistä ilmaisuista on yleensä sijoittunut lähteiden alkuun, joko johdantolukuun tai pian sen jälkeen. Vain harvassa esiintyy propagandamaisia palopuheita enää itse koulutusilanteista puhuttaessa. Kautta linjan lähteistä löytyy selkeä painotus siihen, että yksilön tulee omaksua sotilaan rooli sekä sisäistää roolin tuomat odotukset osaksi omaa ajatusmaailmaa. Tämä rooliodotus tosin tuntuu päteneen vain yksilön ja yhteiskunnan suhteeseen, sillä virallinen organisaatio ei näytä tunteneen tai ainakaan tunnustaneen yksittäisten kansalaissotilaiden välisiä rooliin liittyviä initiaatorittejä.⁹⁹ Sotilasyhteisö pystyi muodostamaan tiiviin ja hyvähenkisen yhteisön vain eristyessään yhteiskunnasta ja luomalla itselleen ulkopuoliset poissulkevan kokonaisuuden.¹⁰⁰ Tämä selittää, miksi kaikki sotilaat kuvataan lähteissä keskenään jotakuinkin samanarvoisiksi mutta muutoin muusta yhteiskunnasta poikkeaviksi.

Läpikäymäni lähteet vaikuttavat tukevan jo aikaisemman tutkimuskirjallisuuden tulkintoja siitä, että tätä kansalaissotilaan identiteettiä rakennettiin järjestelmällisellä kansallisen tason projektilla, jolla pyrittiin luomaan Suomelle ja suomalaisuudelle historiallinen perspektiivi. Sotilaallisuus ja siihen liittyvät arvot liitetään lähteissäni hyvän kansalaisen luonteenpiirteisiin. Ryhmäkiinteydelle tärkeät ominaisuudet kuten yhteistyöalttius yhdistetään enemmänkin sotilasorganisaatioiden jäsenenä olemiseen, ei niinkään henkilökohtaisen elämänkatsomuksen osaksi. Yksilöä pääasiassa kannustetaan sitoutumaan henkilökohtaisesti sotilasorganisaatioiden toimintaan mukaan eikä koulutuksessa pyritä

⁹⁸ Ohj.Mk.Ryhm.Taist.Koul. 1925, sekä Yks.Taist.Koul. 1925, 7.

⁹⁹ Mälkki 2008, 65.

¹⁰⁰ Mälkki 2008, 214.

vahvistamaan niitä psykologisia piirteitä, jotka tekevät yksilön sosiaalisemmaksi ja yhteistyöalttiimmaksi ryhmätoiminnalle.

Suurin osa yksilönsisäisen tason vaikutustoimista on yksilöön kohdistuvaa tiukkaa kansalaisotilaan muottiin valamista, joka ei keskustele oikeutuksestaan tai suvaitse vaihtoehtoisia näkemyksiä. Sotilaan oletetaan oppivan koulutettavana olevat asiat koska hänen on *pakko* oppia ne suoriutuakseen sotilaselämästä, ja hänen oletetaan toimivan vain ryhmänjohtajan komentojen mukaan. Mälkin mukaan tällaiseen ulkopuolelta tulevaan pakonomaiseen muokkaamiseen useimmiten reagoidaan yksilöiden taholta enemmänkin tietoisella itsesäätelyllä kuin muuttamalla omia arvoja. Sotilasyhteisön kurinalaisuuteen vastataan muokkaamalla omaa käytöstä, ei niinkään omaa ajattelumallia.¹⁰¹

Tämä lähestymistapa tuntuisi muuttuvan hieman kevyempään suuntaan myöhemmin ilmaantuneissa lähteissä ja psykologisten seikkojen huomiointia sekä itsenäiseen päätöksentekoon pyrkimistä aletaan painottaa koulutuksessa. Eräänlaisena vedenjakajana tässä muutoksessa tuntuisivat olevan vuodet 1921 ja 1922, joiden jälkeen aletaan oppaissa kiinnittää huomiota myös koulutuksen mielekkyyteen. Tässä vaiheessa myös ryhmänjohtajan asema miehistön ohjaajana ja ryhmäkiinteyden ylläpitäjänä vahvistuu. Mielekkään koulutuksen painotus tulee poikkeuksellisen vahvana esille teoksessa *Yksittäistaistelukouluutus*. roolin painotus ei tosin missään vaiheessa jää pois ja tulee erittäin voimakkaana esiin vielä 1925 ilmestyneissä *Suojeluskuntajärjestön koulutusoppaassa* ja *Jalkaväen harjoitusohjesäännössä*.

¹⁰¹Mälkki 1008, 213.

3. Yksilöidenvälinen taso.

Yksilöidenvälinen taso tapahtuu kahden tai useamman ihmisen välittömässä kontaktissa toistensa kanssa. Tämän tason tapahtumat ovat oman tutkielmani kontekstissa siis sotilasta välittömästi ympäröivän sotilasryhmän sisäisiä ja välittömiä kohtaamistilanteita. Tämän yksilöidenvälisen tason tapahtumat ovat tilannekohtaisia kuten tietyssä harjoitustilanteessa koetut yhteistoiminnan muodot, onnistumiset, tai kommunikaatiokatkokset yksilöiden välillä. Yksilöiden sosiaalisia asemia tilanteen ulkopuolella ei oteta huomioon.¹⁰² Koska ryhmäkoheesio syntyy juuri tällaisissa tilanteissa, on yksilöidenvälinen taso siten tärkeällä sijalla ryhmäkiinteyden muodostumisessa. Pitää myös huomioda, että koska yhteistoiminnan tulokset ilmenevät yhtä aikaa koko ryhmälle, nämä ilmiöt ovat ryhmää kokonaisuutena koskevia eivätkä pelkästään ryhmän jäsenenä olevien yksilöiden asenteita tai ominaisuuksia.¹⁰³

Sotilassosiologia puhuu ryhmäkoheesioyhteydessä usein kahdesta eri aihekokonaisuudesta: horisontaalisesta/vertikaalisesta kiinteydestä sekä affektiivisesta/instrumentaalisesta kiinteydestä. Näissä horisontaalinen kiinteyden tulee ryhmän jäsenten keskinäisestä toiminnasta samanarvoisten toimijoiden kesken ja vertikaalinen kiinteyden johdettavien ja johtajien, siis organisaatiossa eriarvoisten henkilöiden, keskinäisessä yhteistyössä esiintyvistä kiinteydestä. Affektiivisellä kiinteydellä puolestaan mitataan sitä, tulevatko ryhmän jäsenet toimeen keskenään, onko heillä hyvät välit toisiinsa ja ovatko he mahdollisesti kavereita keskenään. Kun taas instrumentaalinen kiinteyden liittyy siihen, kuinka hyvin tehtävän saatuaan sotilaat etsiytyvät osaavien toimijoiden seuraan ja luovat spontaanisti ja käskemättäkin yhteistyöhön kykenevän ryhmän.¹⁰⁴

Tämän sotilassosiologinen tutkimusnäkökanta soveltuu hyvin myös oman tutkielmani osaksi. Katsonkin, että yllämainittu jaottelu soveltuu käsittelemään ryhmäkiinteyttä yksilöidenvälisillä ja asemasuhteiden tasolla. Näistä kahdesta erityisesti affektiivinen ja

¹⁰²Valtanen 2008, 21.

¹⁰³Harinen 2010, 34.

¹⁰⁴Harinen 2010, 34–35.

horisontaalinen kiinteys ovat yksittäisen sotilasryhmän tasolla tapahtuvia kiinteiden muotoja, siis työni kannalta yksilöidenvälisen tason tapahtumia. Näihin kiinteysmuotoihin paneudun tässä käsittelyluvussa. Myös vertikaalinen kiinteys ja instrumentaalinen kiinteys soveltuvat työhöni, mutta asettuvat enemmänkin laajempien kokonaisuuksien puitteisiin. Siksi sijoitin niiden käsittelyn osaksi asemasuhdetasoa, josta enemmän 4. luvussa.

Koska koulutustilanteessa ilmenneet yhteistoiminnan tulokset ilmenevät välittömästi kaikille koulutusryhmäläisille, yhteistoiminnan osuus ryhmäkiinteiden luomisessa on suuri. Tämä koulutustilanteiden vaikutus ryhmähengen muodostumiseen otettiin huomioon myös joissain tutkimusaikakauden oppaissa. *Suojeluskunnan jalkaväen kenttäohjesääntö* vuodelta 1921 ilmoittaa että ”Koulutusmuotojen tehtävänä on sitoa joukko sisäisesti lujaksi yhtymäksi. Ankaralla täsmällisyydellä joukkoon juurrutettuna itse sen olemukseen yhteytettynä estävät ne taistelun hajaannuttavaa vaikutusta.”¹⁰⁵ Mutta teosta lukiessani huomasin, että itse koulutusmuotoja listatessa varsinaiset toimet ryhmäkiinteiden luomiseksi jäivät suurelta osin pois. Seuraavaksi käyn läpi yksilöidenväliselle tasolle sijoittuvat keinot, joilla sotilassosiologia katsoo voivansa vaikuttaa ryhmäkoheesioon.

3.1. Ryhmän sisäinen ongelmanratkaisu.

Miltei kaikista lähteistä selkeästi havaitsemani seikka on, että niissä ryhmä ei itse ratkaise ongelmia vaan ongelmanratkaisu jätetään aina ryhmänjohtajalle. Niissä kaikissa vallitsee sama ajatustapa johtajan roolista ongelmanratkaisijana ja yksilöllisen sotilaan tehtävästä vain sisäistää sotilaallinen asenne ja totella ryhmänjohtajan antamia ohjeita. Yksilöllisen sotilaan älykkyyttä ja maalaisjärkeä kyllä painotetaan, mutta vain osana valveutuneen ja siveellisen kansalaisen ideaalia, eikä hänen odoteta käyttävän tätä järkeä muuten kuin ryhmänjohtajan käskyjen mukaan.

¹⁰⁵Sk.Jv.Koul.O. 1921, 4.

Ensimmäinen esimerkki tästä löytyy jo vuoden 1918 *Vapaajoukkojen ohjesäännöstä*. Teoksessa on selkeä jako, jossa keskeisenä toimijana on yksittäinen sotilas ja jonka toiminta nousee tehokkaaksi vasta ryhmää isommissa kokonaisuuksissa. Ryhmän keskinäistä yhteistyötä ei ole, vaan ryhmänkin sisällä yksittäiset toimijat ovat yhteistyössä vain hierarkiassa ylempää tulleen ohjeistuksen mukaan. Jopa ryhmäkoulutuksesta puhuessa suurin osa tekstistä kertoo ryhmänjohtajan koulutuksen tarpeellisuudesta ja hänen asemastaan käskyjen antajana.¹⁰⁶ *Vapaajoukkojen ohjesääntö* on miltei puhtaasti sotimisvalmiuden luomiseen keskittynyt opas. Se keskittyy selostuksissaan siihen, kuinka luoda sotatoimiin kykenevä organisaatio, kuinka kouluttaa sen miehet perustehtäviin sodassa, ja kuinka mobilisoida joukko sotaan. Teoksesta on jätetty miltei kaikki tämän ulkopuolelle jäävät aiheet pois.

Niissä harvoissa kirjoissa jotka edes jollain tavalla käsittelevät ryhmänsisäisiä henkisiä toimintoja tämä tapahtuu vain koulutustilanteessa. Näistä esimerkkinä vuodelta 1920 oleva *Komppanian taistelukouluutus* mainitsee koulutustavan¹⁰⁷ eri etäisyyksiä arvioitaessa, ja sama koulutustapa esiintyy myös vuoden 1925 *ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* -oppaassa¹⁰⁸. Etäisyyksiä arvioidessa annetaan jokaisen ryhmän jäsenen arvioida mitattava matka itse ja sen jälkeen ryhmänjohtaja laskee niistä keskiarvon.

”Arviointituloksia ei saa lausua äänenne, koska ne aina vaikuttavat toisten arviointiin. [...] Ryhmäarvioinnissa suoritetaan arvioimista ryhmittäin määrääjassa joko käyttämällä etäisyyksien keskiarvoa tai harjoittamalla miehiä taistelunmukaiseen arvioimiseen.”¹⁰⁹

¹⁰⁶V.O. 1918, 17–18 ja 23–24.

¹⁰⁷K.Taist.Koul. 1920, 25–27.

¹⁰⁸Ohj.MkRyh.Taist.Koul. 1925, 49–56.

¹⁰⁹Ohj.MkRyh.Taist.Koul. 1925, 49–50.

Tällä tekniikalla tosin katsotaan olevan konkreettinen, teknisesti saavutettava hyöty, enemmän kuin ryhmän sisäiseen koheesioon pyrkivä vaikutus. Tälläkään ei siis ilmeisesti pyritä parantamaan ryhmän jäsenten välisiä suhteita. Lisäksi molemmissa esimerkeissä ryhmänjohtaja laskee keskiarvon ja muutoinkin päätöksenteko on tukevasti ryhmänjohtajien käsissä. Suurimmassa osassa ryhmäharjoituksia korostuu ryhmänjohtajan asema, ei niinkään ryhmän omatoimisuus. Muutoinkin ryhmänjohtajan koulutuksessa on mukana vain ryhmän käskyttämiseen ja taisteluun liittyviä teknisiä seikkoja eikä niissä juurikaan kiinnitetä huomiota siihen, kuinka ryhmänjohtaja voisi parantaa alaiensa ryhmähenkeä. Nimestään huolimatta *Ohjeita Mies- ja ryhmäkohtaisessa taistelukoulutuksessa* käsittelee ryhmiä vain joko yksittäisen miehen tai ryhmänjohtajan näkökulmasta, ei ryhmää kokonaisuutena.

Ainut poikkeus tähän ryhmänjohtajavetoiseen toimintamalliin on *Yksittäistaistelukouluutus* vuodelta 1921, jossa ryhmän annetaan itse käydä läpi ongelmatilannetta ja löytää erilaisia toimintamalleja ja niiden vahvuuksia ja heikkouksia:

”Jos mies suorittaa tehtävän alusta alkaen väärin, kysytään muilta miehiltä: ”tekisittekö tekin tällä tavoin?” Vastauksen ollessa kieltävä annetaan jonkun näistä miehistä suorittaa sama tehtävä ja selitetään ero molempien suoritustapojen välillä. Tämä on erittäin opettavaista, koska miehet omin silmin näkevät miten tehtävää ei saa ja miten se tulee suorittaa.”¹¹⁰

Suurimmassa osassa lähteitä kaikki koulutus tapahtuu pääasiassa yksilökohtaisesti jopa sotilasryhmää kouluttaessa. Koulutus siis keskittyy yksittäisen sotilaan kouluttamiseen. Niissäkin yhteyksissä, jotka vaativat päätöksentekoa ja ongelmanratkaisua ja joissa ryhmänjohtaja ei ole paikalla, jätetään päätöksenteko valtaosassa lähteitä yksittäisen sotilaan, ei ryhmän huoleksi. Teksteissä ikään kuin oletetaan että kunnollinen sotilas automaattisesti saapuisi oikeisiin johtopäätöksiin. Tästä esimerkkinä *Suojeluskuntien käsikirjassa* vuodelta 1918 konekivääriä käyttävää pienryhmää opastettaessa mainitaan että "*selvä järki on konekiväärimiehellekin paras neuvoja*" [Huomaa yksikkömuoto, puhutaan siis yksittäisestä

¹¹⁰Yks.Taist.Koul. 1921, 7.

sotilaasta eikä koko konekivääriryhmästä].¹¹¹ Samassa teoksessa johtajan toimintaan ja päätöksentekoon kiinnitetään jälleen paljon huomiota ja hänen oletetaan ratkaisevan kaikki ryhmän ulkoiset ja sisäiset ongelmat. Tämä ajattelutapa säilyy samanlaisena kaikissa lähteissä *Yksittäistaistelukouluutusta* lukuun ottamatta koko tutkimuskohteen ajanjakson ajan.

3.2. Yhteistyötä edellyttävät tehtävät.

Ryhmän yhteistyötä käsitellään lähteissä hyvin samalla tavalla kuin ryhmän sisäistä päätöksentekoa. Suuresta osasta lähteitä ei edes löydy käytännössä mitään merkintöjä ryhmän yhteistyötä vaativista toimista. Niissäkin harvoissa maininnoissa, joissa käsitellään ryhmän sisäistä yhteistyötä, kysymyksessä ovat yleensä joko urheilu- tai taisteluharjoitukset.¹¹² Eikä näissäkään ole mainintoja siitä, että yhteistyöllä saataisiin tai haluttaisiin saada aikaan parempaa yhteishenkeä ryhmään. Yhteistyöharjoitukset nähdään enemmän todelliseen taistelutilanteeseen valmentavana kuin ryhmähenkeä kohottavana.

Vuodelta 1920 olevassa *Komppanian taistelukouluutus* -kirjassa mainitaan ryhmän yhteistoiminta tulitaistelussa ja se, kuinka yhteistoiminnalla saadaan tehostettu vaikutus ampumiseen. Kuitenkin, tämäkin yhteistoiminta pohjautuu yksilön hyvään suorituskykyyn:

*”Huolellinen mieskohtainen kouluutus laskee lujan perustuksen joukon toiminnalle taistelussa, mutta täydellinen menestys on mahdollinen vain silloin, kun kaikkien ampumaketjussa olevien miesten toiminta on täydellisessä sopusoinnussa.”*¹¹³ Tämäkään lähde ei mainitse, että tällaisella tehokkaalla toiminnalla voitaisiin parantaa ryhmän sisäistä koheesiota ja miehistön saumatonta keskinäistä toimeen tuleamista.

¹¹¹Sk.Käs. 1918, 75.

¹¹²Sk.Käs. 1918, 105 sekä Yks.Taist.Koul 1925, 13.

¹¹³K.Taist.Koul. 1920, 47–48.

Komppanian taistelukouluutus on hyvä esimerkki kirjallisuudesta, jota ammattiupseerit tuottivat sekä sivutulaja hankkiakseen että levittääkseen koulutustaktiikoita ja toimintamalleja muille niitä tarvitseville. Kyseessä on yksityisen ammattihenkilön tuottama teos, jolla opetetaan muille sotilaille omaan erikoisosaamiseen liittyviä asioita. Kirjoittaja omaksuikin ammattilaisen auktoriteetin, ja selostaa rauhallisesti mutta täsmällisesti tärkeäksi katsomiaan asioita ja hyväksi havaittuja koulutusmenetelmiä. Kirjoitustyyli on varsin samanlainen *Suomalaisen sotilaskäsikirjan* kanssa, ja todennäköisesti siltä omaksuttu. Myös tehtävät ovat samankaltaisia, kuten myös niillä haluttavat päämäärät.

Muutkin lähteissä ilmenevät esimerkit yhteistoiminnasta ovat enemmän teknisen suorituksen parantamiseen pyrkivä kuin ryhmän kiinteyteen vaikuttavia. *Kouluutusohjelma jalkaväelle* vuodelta 1922 mainitsee kyllä ryhmän yhteistoiminnan erityisesti miinanheittimen¹¹⁴ koulutusohjeissa; erityistä huomiota annetaan ryhmän huonoimpien koulutukseen, että ryhmän yleinen toimintakyky nousisi. Suurimmaksi osaksi yhteistyötä vaativat tehtävät on kuitenkin esitetty puhtaasti listamaisena, koulutusohjelmaan kuuluvina peleinä ja harjoituksina.

Lähestyttäessä tarkasteltavana olevan ajanjakson loppupäätä alkaa lähteistä löytyä enemmän merkintöjä ryhmän sisäisestä yhteistyöstä vaikka kyseessä olisivatkin vain urheilu- tai taisteluharjoitukset. *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I* vuodelta 1925 huomioi jo erikseen marssi- ja avoimen muodon etenemisharjoitukset, tulitaistelut jne. eri aselajien ryhmille suoritettavaksi nimenomaan ryhmäkoulutuksena.¹¹⁵ Muita esimerkkejä ryhmän yhteistyötä vaativista harjoituksista löytyy vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohjeesta*; taistelukoulutuksen yhteydessä toiseen harjoitusjaksoon on listattu "*Ryhmämuotojen sovelluttaminen maaston (ja tilanteen) mukaan*"¹¹⁶ ja ylennettäessä ylennettävältä osattavaksi vaadittujen asioiden listassa "*veto-ottelu köydellä, työntöottelu tangolla*".¹¹⁷ Missään vaiheessa ei kuitenkaan perustella tai kommentoida, miksi tietyt ryhmäharjoitusmuodot on

¹¹⁴Nykyinen kranaatinheitin.

¹¹⁵Jv.Harj.O. 1925, 64–83.

¹¹⁶Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 52.

¹¹⁷Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 74.

valittu tai odotetaanko niiden käytöstä saatavan hyötyä koulutettavien yhteishengen paranemisena.

Samanlainen asenne ryhmän sisäistä yhteistyötä kohtaan löytyy kirjasta *Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa* vuodelta 1925: ”*Olkoot yksittäiset miehet kuinka taitavia tahansa kiväärin käytössä, saavutetaan suurin tuliteho ainoastaan silloin, kun tulta päteväällä tavalla johdetaan*”.¹¹⁸ Tässä esimerkissä ryhmän tehokas yhteistoiminta katsotaan vain ryhmänjohtajasta johtuvaksi. Teoksesta löytyy myös laaja valikoima ryhmän itsenäistä toimintaa painottavia harjoitustehtäviä mutta näissäkin painotetaan ryhmänjohtajan päätöksentekoa. Muutoin teos on kirjoitettu toimimaan virallisen koulutuksen kanssa yhteensopivana ja sitä täydentävänä. Teokseen sisältyy erityisesti aikaisemmin vähemmälle huomiolle jääneitä yksittäisen sotilasryhmän koulutukseen liittyviä asioita kuten visuaaliseen näkökykyyn sekä "pelisilmään" ja niiden kehittämiseen vaikuttavien asioiden koulutusta. Koulutusohjelman alustuksessa huomautetaan myös miehistön ja ryhmänjohtajien näkökulmien eroavaisuudesta ja tuodaan esille mitä kumpienkin tulee koulutustilanteessa huomioida omasta näkökulmastaan.¹¹⁹

Pääasiallisesti merkintöjä ryhmien yhteistyötä vaativista tehtävistä löytyy enemmän epävirallisesta sotilasammattikirjallisuudesta kuin virallisista oppaista. Kaikki käyttämäni lähteet lähtevät enemmän tai vähemmän siitä näkökulmasta, että sotilaat koulutellaan yksilöittäin. Koulutuksen päätarkoituksena on, että yksittäiset sotilaat pyrkivät sisäistämään sotilaskurin ja opetetut asiat. Yhteistyöllä saavutettavat hyödyt jäävät tarkastelussa isompien osastojen tasolle ja ovat enemmän riippuvaisia sotilasjohtajien tilanteenhallinnasta kuin sotilaiden yhteispelistä. Yhteistyö siis syntyy johtajien käskyjen mukaan eikä sitä siksi katsota tarpeelliseksi opettaa ryhmätasolla tai sitä ei ainakaan mainita tarpeellisena asiana ohjekirjoissa.

¹¹⁸ Ohj.MkRyhm.Taist.Koul. 1925, 60.

¹¹⁹ Ohj.MkRyhm.Taist.Koul. 1925, 9–10.

Yhteistyötä edellyttävät tehtävät liittyvät käytännössä aina tekniseen suorittamiseen kuten laitteiston käyttöön tai tehokkaaseen yhteistuleen. Mistään ei löydy viitteitä siitä että ryhmän yhteistoimintaa vaativilla harjoituksilla pyrittäisiin luomaan yksittäisen ryhmän sisälle tiivistä kiinteyttä, *me-henkeä*, tai parantamaan sotilaiden toistensa tuntemusta tai keskinäistä solidaarisuutta. Tällaiset koheesionmuokkaustoimet tapahtuvat käytännössä aina aikaisemmin käsitellyllä yksilönsisäisellä tasolla tai ideologisen tason kautta, josta enemmän luvussa 5.

3.3. Yhteiset rasittavat kokemukset.

Käyttämistäni lähteistä löytyy hieman enemmän merkintöjä yhteisistä rasittavista kokemuksista kuin muista ryhmän yhteisistä kokemuksista. Tämä on ehkä odotettavissa huomioon ottaen, että sotilasorganisaatiot ovat pääasiassa suuntautuneet fyysiseen suorittamiseen. Ensimmäisiä mainintoja yhteisistä rasittavista kokemuksista löytyy vuoden 1918 *Suojeluskuntien käsikirjasta* mutta käsikirja ei tunnu välittävän siitä, miten rasittavaa koulutus on tai mitä sillä pyritään saavuttamaan muuten kuin puhtaasti sotilaallisen toimintakyvyn osana: "*Rivivoimistelu on järjestelyltään ja vaikutuksiltaan verrattavissa sotilasäksiisiin.*"¹²⁰

Suojeluskunta pyrki simuloimaan armeijamaista toimintaa ja näki rasittavan rivivoimistelun keinona totuttaa miehistö armeijamaiseen käyttäytymiseen. Rasituksella ei katsota olevan miehistöä yhdistävää tekijää muuten kuin urheilun yhteydessä tai menneitä historiallisia ponnistuksia muistellessa. Rasituksen vaikutusta miehistön yhteenkuuluvuuteen ei käsitellä millään tavalla edes taisteluharjoitusten tai useampia päiviä kestävien koulutustapahtumien yhteydessä.¹²¹

¹²⁰Sk.Käs. 1918, 11.

¹²¹Sk.Käs. 1918, 105.

Pari vuotta myöhemmin ilmestynyt *Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö* antaa sen sijaan selkeän viittauksen ruumiillisen rasituksen vaikutuksista joukkojen yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Se esittää, että kun sotilas totutetaan ruumiillisiin ponnisteluihin hän kestää ”päiväkausienkin taistelujen järkyttävät vaikutukset... Tämän tekee hänelle helpommaksi tietoisuus, että toverit kärsivät samaa.”¹²² Kouluutusohjesääntö siis ottaa huomioon sen että yhteiset rasittavat kokemukset voivat luoda yhteenkuuluvuutta mutta ei juuri käsittele asiaa sen enempää. Muutkin lähteet kuten *Komppanian taistelukouluutus* vuodelta 1920 esittelevät kyllä pitkät listat erilaisia ryhmätason koulutustapoja ja harjoitusmuotoja¹²³ mutta näissä ei ole mainintoja niiden rasittavuudesta tai sen vaikutuksesta.

Useimmissa tapauksissa, missä rasittavat harjoitukset mainitaan, kyse onkin vain fyysisten ruumiinvoimien kartuttamisesta. Tällainen maininta löytyy vuoden 1922 *kouluutusohjelma jalkaväelle* -kirjasta, jonka urheilu- ja liikuntakoulutusohjelmia esiteltäessä mainitaan ”Miehistön ruumiinvoimien kehittäminen ja heidän totuttamisensa sodan esteisiin”¹²⁴. Tämä harjoittelu toteutetaan esteradoilla, joiden rakentamiseen annetaan oppaassa tarkat ohjeet. Tässäkin tapauksessa paino on kuitenkin yksittäisen sotilaan suorituksella, eikä tekstistä löydy mainintoja siitä kuinka tällä parannettaisiin ryhmän sisäistä toimintaa. Samanlaista linjaa jatkaa *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* vuodelta 1925, jossa keskitytään puhtaasti siihen, mikä sotilaallinen ja koulutuksellinen hyöty rasituksella on ja kuinka hyvin joukot pystyvät omaksumaan ja muistamaan opetettuja asioita

”Kouluutustilaisuuden ajan pituutta määrättäessä on otettava huomioon, että pitempiaikaiset, joskin harvemmin järjestetyt harjoitukset ovat kehittävämpiä, kuin lyhyet ja useammin pidetyt harjoitukset.”¹²⁵

¹²²Sk.Jalk.Koul.O. 1921, 10–11.

¹²³K.Taist.Koul. 1920, 49–69.

¹²⁴Koul.Ohj.Jv. 1922, 42.

¹²⁵Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 15.

Voimistelusta ja urheilusta ei mainita muuta kuin listat siitä, mitä pitää harjoituksissa tehdä ja mitä opetuksen jälkeen hallita.¹²⁶ Voimistelu- ja urheiluohjeita löytyy jokaisen koulutuskauden kohdalla.¹²⁷ Näille harjoituksille ei anneta perusteluja sillä, mitä tällä harjoituksella tavoitellaan tai yritetäänkö sillä vaikuttaa muuhun kuin sotilaiden ruumiinkuntoon. Tässäkin koulutusohjeessa jätetään rasituksen vaikutukset joukkojen sielunelämään ilman sen kummempia käsittelyjä tai mainintoja.

Ainoat merkinnät rasittavista kokemuksista liittyvät aina koulutustilanteisiin, eikä niillä yritetä hakea ryhmäkiinteyden syntymistä tai tiivistää ryhmänsisäisiä sidoksia. Ainoana poikkeuksena tästä on *Suojeluskunnan jalkaväen kouluutusohjesääntö* jossa huomioidaan rasittavat kokemukset sotilaita yhdistävänä tekijänä, jonkinlaisen empatian syntymisellä koska sotilas tietää muidenkin käyvän läpi samat koettelemukset.¹²⁸ Muutoin rasittavilla kokemuksilla katsotaan olevan vain todellisiin sotatilanteisiin valmistava vaikutus ja ruumiinkunnan kohottaminen. Lähteiden ilmestymisajankohdalla ei vaikuta olevan yhteyttä siihen, miten lähteissä esiintyy merkintöjä rasittavista kokemuksista.

3.4. Yhdessä koetut onnistumiset.

Yhteisiä onnistumisia ja niiden vaikutusta ryhmäkiinteyteen ei juuri lähteissä mainita. Eräs harjoitus, joka on suunniteltu selkeästi ryhmän kanssa toteutettavaksi, löytyy teoksesta *Komppanian taistelukouluutus* vuodelta 1920. Tässä esimerkissä ryhmälle selostetaan eri liikkumistapoja ja niistä saatavaa suojaa vihollisen tulitusta vastaan. Yhden tai muutaman miehen edetessä ja muiden ryhmänjäsenten suojatessa heidän etenemistään kivääritulella väärät liikkumistavat silminnähden altistavat eteneviä miehiä vihollistullelle. Samalla tavalla oikeanlainen liikkuminen ja suojatuli helpottavat liikkumista ja tekevät sen turvallisemmaksi. Ryhmälle havainnollistetaan tehokasta suojautumista kun he näkevät toistensa liikkeit.

¹²⁶Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 42–43.

¹²⁷Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 38–74.

¹²⁸Sk.Jv.Koul.O. 1921.10–11.

Tällöin ryhmä saa itse kokea miten oikeaoppinen eteneminen tuottaa parempaa tulosta verrattuna muihin liikkumistapoihin kuten ryömimiseen, hitaaseen kyyrykävelyyn jne.

”Täten alokkaat oppivat ymmärtämään, että nopeat syöksyt ja maaston hyödyksikäyttö, jotka vaikeuttavat tähtäämistä ja vähentävät osumismahdollisuutta ovat ainoa tapa joka voi menestyä”¹²⁹

Tähän samaan kategoriaan voineen katsoa myös kuuluvan jo aikaisemmin sivulla 40 mainittu esimerkki etäisyydenarvioinnista, joka löytyy sekä vuoden 1920 *komppanian taistelukouluutus* -kirjasta¹³⁰ että vuoden 1925 *ohjeita mieskohtaisessa taistelukouluutuksessa* -oppaasta:

”Kun tulenjohtoa harjoitetaan, on ryhmänjohtajan tiedusteltava kultakin mieheltä hänen arvionsa ja otettava keskiarvo kaikista. Verrattain usein tapahtuu, että täten saatu etäisyys on jokseenkin oikea.”¹³¹

Näissä molemmissa ryhmäharjoituksissa ryhmän jäsenet voivat saada tunteen yhdessä toverien kanssa onnistumisesta ja siitä saatavista konkreettisista tuloksista. Muita harvoja merkintöjä minkäänlaisista onnistumisista löytyy pääasiassa yksittäisiä sotilaita koskien. *Suomalainen sotilaskäsikirja I* listaa ainoaksi merkinnäksi onnistumisista koulutusilanteessa urheilun yhteydessä ja siinäkin vain yksilön sotilaskuntoisuutta koskevana: ”*Ennätys, muodossa tai toisessa [...] on sotakuntoisuuden kulmakivenä.*”¹³² Kyseessä on siis taas hyvän sotilaan mallin korostus ja itse tilanne, jossa ennätys tai onnistuminen on saavutettu, sivuutetaan kokonaan. Samanlaista linjaa noudattaa myös *Kouluutusohjelma jalkaväelle* vuodelta 1922, josta löytyy maininta ammutaharjoitusten yhteydessä jaettavista kunniamerkistä, jota saa kantaa myös palveluksen jälkeen.¹³³ Tässäkin on kyse enemmän

¹²⁹K.Taist.Koul. 1920, 41.

¹³⁰K.Taist.Koul. 1920, 25–27.

¹³¹Ohj.MkRyhm.Tais.Koul. 1925, 56.

¹³²Sk.Käs. 1918, 11.

¹³³Koul.Ohj.Jv. 1922, 53.

yksilönsisäisestä parannushakuisuudesta kuin kilpailijoiden välille muodostuvista ryhmäkiinteyttä koskevista vaikutuksista.

Samoin kuin muita ryhmän yhteisiä toimia käsittelevät asiat myös yhteisten onnistumisten osuus jää isosta osasta lähteitä lähes täysin käsittelemättä. Vain neljästä lähteestä löytyi mitään merkintöjä ja näissäkin iso osa maininnoista on sotilaita yksilötasolla käsitteleviä, itsensä voittamisen ja omien henkilökohtaisten ennätysten tai saavutusten tekemisen yhteydessä. Näissä lähteissä onnistumisista ei erikseen mainita olevan hyötyä ryhmien tasolla tai yhteishenkeen vaikuttaessa.

Ryhmänjohtajan monopoliasema päätöksentekijänä jatkuu samanlaisena kaikissa lähteissä. Ryhmän jäsenten vastuulle jää vain oikeanlaisen asennoitumisen ja sotilaallisen kurin sisäistäminen ja sen ylläpito. Ensimmäiset merkit siitä että koulutustoimilla voitaisiin aktiivisesti vaikuttaa ryhmän sisäisiin henkisiin toimintoihin, löytyvät vuoden 1921 *Suojeluskuntain jalkaväen koulutusohjesääntö* -teoksesta:

"Koulutusmuotojen tehtävänä on sitoa joukko sisäisesti lujaksi yhtymäksi. Ankaralla täsmällisyydellä joukkoon juurrutettuna itse sen olemukseen yhteytettynä estävät ne taistelun hajaannuttavaa vaikutusta."¹³⁴

Tämä maininta paljastaa selkeän oivalluksen ryhmädynaamisten toimintojen luonteesta; ryhmän sisäinen kiinteytys ei suoranaisesti nosta ryhmän suoriutumiskykyä, vaan enemmänkin suojaa yksilöä stressitilanteiden negatiivisilta vaikutuksilta. Tämä ilmiö todetaan sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa vasta paljon myöhemmin.¹³⁵ Ryhmäkiinteytys ei niinkään lisää ryhmän toimintatehoa, vaan ylläpitää sitä vaikeassa tilanteessa. *Suojeluskuntain jalkaväen koulutusohjesääntö* katsoo kuitenkin ryhmänjohtajille tärkeäksi luoda hyvät välit miehistöön koulutustehon parantamiseksi:

¹³⁴Sk.Jv.Koul.O. 1921, 4.

¹³⁵Yagil 1995, 7.

"Esimiehen tulee olla alaistensa opettaja ja kasvattaja... Vaikeampaa on kehittyä hyväksi kasvattajaksi. Perusehtona on, että esimies ymmärtää voittaa alaistensa rakkauden ja luottamuksen [...] esikuvallisella käyttäytymisellään."¹³⁶

Kouluutusohjelma jalkaväelle vuodelta 1922 ottaa ryhmän kouluttamista enemmän huomioon ja tässä teoksessa ryhmälle annetaan selkeästi enemmän painoarvoa kuin muissa teoksissa. Mutta tässäkin teoksessa sotilaiden tehtäväksi jää olla hyviä sotilaita, ryhmänjohtajan hoitaessa ajattelemisen. Teos esittelee sotilaille pidettävien luentojen joukossa kohdan *Hyvä ja rehellinen toverius*¹³⁷. Ryhmän yhteistyö ja sen vaikutukset jäävät miltei kokonaan fyysisen suorituskyvyn hankkimiseen ja Ryhmänjohtajan antamien käskyjen tekniseen toteuttamiseen. Yagil esittää, että osaava sotilasjohtaja voi manipuloida joukkonsa kiinteystasoa käyttäen hyödykseen sotilasorganisaation mekanismeja, psykologisia tekniikoita ja omaa auktoriteettiasemaansa.¹³⁸ Ryhmänjohtajan toimet ovatkin käytännössä ainoita lähteissä esiintyviä keinoja, joilla pyritään vaikuttamaan ryhmän sisäiseen kiinteeseen. Tämä esitystapa ei muutu ajallisen kehityksen myötä, vaan jatkuu samanlaisena läpi tutkimusajanjakson.

Muita mainintoja löytyy vuoden 1925 *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I* -teoksesta. Tämäkin teos korostaa tätä johtajan päätöksentekoaosamaa aivan samoin kuin muut lähteet, mutta tällä kertaa johtajan moraaliin vaikuttava osuus miehistöön on otettu huomioon. "*Hän ei hetkeksikään saa päästää alaistensa v o i t t a m i s t a h t o a lannistumaan.*"¹³⁹ Tämä selkeästi ilmaistu ryhmänjohtajan rooli aktiivisena miehistön moraalin parantajana on harvinainen lähteiden joukossa. Muuton itse koulutusmuotoja tarkastellessa tulee selväksi että varsinaiset toimet ryhmäkiinteiden luomiseksi jäävät suurelta osin pois lähteistä.

¹³⁶Sk.Jv.Koul.O. 1921, 8.

¹³⁷Koul.Ohj.Jv. 1922, 33.

¹³⁸Yagil 1995, 9.

¹³⁹Jv.Harj.O. 1925, 10. Levennetty teksti myös lähteessä.

Kirjassaan *Näkökulmia sotilassosiologiaan* Olli Harinen esittää, että ryhmäkiinteydessä voidaan erotella toisistaan kaksi erilaista kiinteyden lajia: Affektiivinen kiinteyden laji, sekä instrumentaalinen kiinteyden laji. Affektiivinen kiinteyden laji on kansanomaisesti sitä, että ryhmän jäsenet tulevat toimeen keskenään ja ovat hyvissä väleissä; siis ovat kavereita keskenään. Instrumentaalinen kiinteyden laji taas tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, että tehtävissä taitavat ryhmän jäsenet hakeutuvat yhteen ja muodostavat jopa käskemättäkin yhteistyötä tekevän tiimin.¹⁴⁰ Oman tutkielmani lähteissä esiintyy kyllä pyrkimystä luoda affektiivista kiinteyttä miesten välille samaan organisaatioon kuulumisen kautta, mutta pienen sotilasryhmän keskinäistä yhteistyötä ei koeta teksteissä tuottavaksi tai arvokkaaksi ilman ryhmänjohtajan käskytystä.

Lähteet pyrkivät saamaan koulutettavassa aikaan sitoutumista organisaation toimintaan, ei niinkään psykologista muutosta sosiaalisemmaksi ihmiseksi. Tätä heijastelee myös Yagilin tutkimus jossa mainitaan, että henkilökohtainen sitoutuminen ryhmän päämääriin ja ryhmätason kiinteyden laji ovat eri asioita, joskin ne menevät usein sotilassosiologisessa tutkimuksessa sekaisin¹⁴¹. Tämä selittää myös osaltaan sitä, miksi yksilönsisäiseen tasoon kiinnitetään tutkielmani lähteissä paljon huomiota, mutta yksilöidenvälisen taso jää huomattavasti vähemmälle huomiolle. Lähteet kokevat välttämättömäksi saada koulutettava sitoutumaan organisaatioonsa mutta eivät näe yksilöidenvälisen ryhmätason kiinteyttä kovinkaan tärkeänä.

4. Asemasuhteet.

Sotilaista koostuvan pienryhmän sisäisen kiinteyden lisäksi on olemassa muunlaisiakin kiinteyden muotoja. Guy Siebold huomauttaa, että pelkästään ryhmänjäsenten keskinäiseen attraktioon perustuva koheesiotutkimus jättää huomioimatta, että yksilöidenvälisen suhteiden

¹⁴⁰Harinen 2010, 35.

¹⁴¹Yagil 1995, 8.

ja muiden ryhmäsuhteiden tasojen välillä on perustavanlaatuinen ero. Tämän takia sotilassosiologinen tutkimus alkoikin 1980-luvulta lähtien lisätä tutkimuskohteisiinsa vertaisryhmän sisäisen kiinteyden lisäksi myös sotilasorganisaation hierarkian mukanaan tuoman ns. vertikaalisen kiinteyden tutkimisen.¹⁴²

Tämäkin näkökanta jättää kuitenkin huomioimatta, että samassa organisaatiossa voi olla useita ryhmiä, jotka eivät ole hierarkkisessa tai samanarvoisessa vertaissuhteessa yksilön välittömästi ympärillä olevaan ryhmään vaikka ovat saman sotilasorganisaation jäseniä. Tätä eri ryhmien jäsenten välistä kiinteyttä on yleensä tutkittu käyttäen termejä primääri- ja sekundääriryhmä. Primääriryhmä on ryhmä, jonka jäsenet ovat henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja jossa yhteenkuuluvuuden tunne on voimakas, vaikka ryhmällä ei olisi kirjoitettuja käyttäytymisnormeja. Sekundääriryhmällä tarkoitetaan tässä yhteydessä saman organisaation muita ryhmiä, joilla on omat toimensa, virkansa, valitut johtajansa ja kirjoitetut säännöt. Sotilasorganisaatiossa esim. pataljoona edustaa sekundääriryhmää, kun taas primääriryhmiä voivat olla yhden kivääriryhmän miehet tai tämän ryhmän sisälle muodostuneet toveriryhmät.¹⁴³

Onkin mielestäni helpompaa puhua yleisesti ryhmän *asemasuhdetasosta* kun puhutaan kaikista näistä ei-primääriryhmistä; olivat ne sitten vastaavassa vertaisasemassa, hierarkiassa eriarvoisia, tai ryhmän toiminnalle etäisiä mutta silti saman organisaatioon kuuluvia. Asemasuhdetaso tapahtuu samassa organisaatiossa toimivien, mutta eri asemissa tai osastoissa olevien ryhmien välillä. Tällä tasolla ryhmäkiinteyteen vaikuttavat sekä ne sosiaaliset ryhmät joihin yksilö kuuluu ja ryhmän suhde muihin ryhmiin.¹⁴⁴ Tämän työn kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, kuinka sotilaan oma asema vertautuu muiden sotilasorganisaation jäsenten asemaan ja kuinka sotilaan oma ryhmä toimii suhteessa toisiin ryhmiin.

¹⁴²Siebold 1999, 12–13.

¹⁴³Harinen 2000, 11–12.

¹⁴⁴Valtanen 2008, 21.

Asemasuhtetason seikat nousevat tietyiltä osin esiin lähteissä, joskin niiden painotus eroaa toisistaan. Monet lähteistä esittelevät alusta alkaen sen, mitä tarkoitetaan eri sotilasnimityksillä, arvoasteilla, käskynantosuhteella ja tehtävänkuvauksilla. Vuoden 1921 *Sisäpalvelusohjesääntö* esittelee perinpohjaisesti omassa luvussaan kaikki erilaiset sotilaat, upseerit, aliupseerit, sotilasvirkamiehet sekä heidän keskinäiset suhteensa ja kunkin ryhmän tehtävät.

”Sotilasvirkailijoita ovat esikunnissa tai muissa sotaväen laitoksissa palvelevat henkilöt, joita ei ole merkitty armeijan luetteloihin sotilaihin kuuluvina, mutta joilla on upseerin virka-asema. Näitä ovat Intendentit, talouspäälliköt, taloudenhoitajat, tilapäisesti armeijan palveluksessa olevat lääkärit ja eläinlääkärit.”¹⁴⁵

Ohjesääntö esittelee myös esimies ja käskyläinen -jaon sekä tilanteet, missä tämä jako pätee ja missä se ei päde. ”*Ryhmänjohtajana oleva korpraali tai sotamies ei palveluksen ulkopuolella ole esimies muissa suhteissa kuin asioissa jotka koskevat suoranaisesti ryhmän hoitoa.*”¹⁴⁶ Tarkoituksena on selkeyttää yksilön asemasuhdetta muuhun organisaatioon. Muutamasta muusta lähteestä löytyy samankaltaisia merkintöjä, joissa yritetään selkeyttää sotilasorganisaation paikkaa ja sen tehtäviä yhteiskunnassa.¹⁴⁷ Niissä kohdin, missä sotilasorganisaation suhdetta yhteiskuntaan pyritään selostamaan, siirrytään kuitenkin ideologisen tason muokkauksen puolelle. Näitä asioita käsittelem tarkemmin luvussa 5. Tässä luvussa keskityn lähteistä löytyviin merkintöihin, jotka tapahtuvat nimenomaan yksittäisen sotilasryhmän ja muiden saman sotilasorganisaatioon kuuluvien ryhmittymien välillä.

¹⁴⁵S.O. 1921, 10.

¹⁴⁶S.O. 1921, 31–32.

¹⁴⁷Sk.Käs 1918, 8–12 & Suom.Sot.Käs. 1918, 14–16 & Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 12–13.

4.1. Ryhmänjäsenten yhteistoimintaa edellyttävät kilpailut muita ryhmiä vastaan.

Ryhmien keskinäinen asemasuhdetaso tulee esille kilpailutilanteissa, joissa kaksi eri ryhmää laitetaan kilpailutilanteeseen toistensa kanssa. Urheilukilpailun tasapuoliset säännöt tekevät selväksi, että kilpailutilanteen aikana ryhmät katsotaan ainakin symbolisesti tasavertaisiksi. Näin ollen kilpailulla on funktiona myös asemasuhdetason suhteiden selkeyttäminen. Kyky osallistua kilpailuun toisten samanarvoisten kanssa lisää sosiaalisten luokkien selkeyttä¹⁴⁸. Osallistuessaan sotilasorganisaation sisäisiin kilpailuihin ryhmä tulee tietoiseksi asemastaan sotilasorganisaation sisällä. Kuten muutkin yhteistoimintaa käsittelevät seikat jää tämä aihealue kuitenkin varsin vähälle huomiolle lähteissä.

Vuoden 1918 *Suojeluskuntien käsikirja* laittaa paljon painoarvoa erityisesti urheilun osuudelle koulutuksessa. Teos selkeästi katsoo, että urheilu valmentaa ryhmiä ja joukkueita yhteistoimintaan yhteisen päämäärän puolesta. Se mainitsee myös, että urheilu voi toimia vain osittaisena valmentajana taistelua varten ja muistuttaa, että nämä kaksi ovat pohjimmiltaan eri asioita:

"Joukkuepelit, kuten pallonlyönti ja jalkapallo, ovat muinaisajan sovinnastettua sotaharjoitusta. [...] Sodan kanssa yhteistä on urheilulle ponnistaminen, siitä eroavaa ponnistamisen riemu. [...] Mutta joka poikana on leikissä ja urheilussa oppinut "tyhjän" vuoksi ponnistamaan viimeiseen hikipisaraansa, se osaa myöskin verileikissä synnyinmaansa puolesta ponnistella viimeiseen veripisaraansa saakka. Ei näin ole ihmeteltävä Sotaministerin, kenraali Thesleffin lausuntoa lokakuulta 1918, että pääpaino suojeluskuntain toiminnassa tulee kohdistettavaksi urheiluun."¹⁴⁹

¹⁴⁸Helkama & al. 1998, 300–301.

¹⁴⁹Sk.Käs. 1918, 11–12.

Urheilu siis nähtiin päätavoitteeltaan sotilaskunnan ylläpidon lisäksi ennemminkin sotilaskuriin valmentavana kuin yhteishenkeä kohottavana tekijänä. Tämä asenne ilmenee myös vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohjeessa* joka sisältää tarkat, useamman sivun mittaan venyvät ohjeet hiihtokilpailuiden järjestämisestä Suojeluskunnissa ja säännöt useamman Suojeluskuntapiirin kesken kilpailtaessa.¹⁵⁰ Kuitenkin nämä maininnat ovat enemmän kilpailutilanteen proseduriin ja kuntoisuusmerkkien jakoon liittyvien käytäntöjen yhtenäistämiseen tähtääviä kuin ryhmähengen luomiseen tarkoitettuja.

Tarkoituksena oli ehkä saada aikaan standardoitu järjestelmä, jonka avulla voitaisiin kuntoisuusmerkkien avulla arvioida maanlaajuisesti kuinka hyviä hiihtäjiä kussakin Suojeluskunnan paikallisosastossa tai isompien piirijaostojen eri osissa oli. *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* on kuitenkin ainoa kirjoista, jossa mainitaan selkeästi, että urheilun tarkoituksena olisi yhteenkuuluvaisuudentunteen nostattaminen; pitkäaikaisia leiripäiviä järjestettäessä niiden tarkoituksena on [listan kohta kuusi] ”6) kohottaa eri suojeluskuntiin kuuluvien yhteenkuuluvaisuudentunnetta.”¹⁵¹

Nämä maininnat ovat kuitenkin enemmän poikkeuksia muiden lähteiden sisältöön. Suuresta osasta muita lähteitä, erityisesti virallisista koulutusmateriaaleista, puuttuvat maininnat eri koulutusryhmien välisistä kilpailuista kokonaan. *Kouluutusohjelma jalkaväelle* vuodelta 1922, joka eräänä harvoista lähteistä ylipäättään ottaa ryhmäkoulutuksen selkeästi huomioon, mainitsee myös sotilaiden väliset ampumakilpailut, joissa jo aikaisemmin ampumamerkillä palkitut sotilaat kilpailevat divisioonittain armeijan rahapalkinnosta¹⁵². Tässäkään tapauksessa kilpailu ei kuitenkaan tapahdu sotilaan omassa ryhmässä vaan ryhmää isompien kokonaisuuksien kesken. Muista lähteistä kuten *komppanian taistelukouluutus* (1920) ja *Jalkaväen harjoitusohjesääntö* (1925) löytyy kyllä yhteistoimintaharjoituksia joissa painotetaan ennätykseen pyrkimistä, mutta nämä ovat aina yksilökohtaiseen parannukseen tähtääviä eivätkä niinkään ryhmien välisiä kilpailuita.¹⁵³ Kannustusta ryhmien keskinäiseen

¹⁵⁰Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 31–34.

¹⁵¹Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 17–18.

¹⁵²Koul.Ohj.Jv. 1922, 48.

¹⁵³K.Taist.Koul. 1920 & Jv.Harj.O. 1925, eri kohdin.

kisailuun ei teksteistä löydy. Lähteistä ei löydy merkkejä siitä että kilpailuilla millään tapaa pyrittäisiin lisäämään yksittäisten ryhmien jäsenten keskinäistä kiinteyttä.

Erityisesti Suojeluskunnissa pyrittiin luomaan yhteishenkeä eri joukko-osastojen välille, siinä missä se Puolustusvoimien muiden osien koulutusoppaissa jäi vähälle huomiolle tai kokonaan mainitsematta. Tämä saattaisi olla selitettävissä sillä, että Suojeluskuntien toiminta oli vapaaehtoista eikä kokopäiväistä ja järjestäjät kokivat tarpeelliseksi vahvistaa yhteishenkeä jäsenten välillä näiden saattaessa viettää pitkiäkin aikoja toisiaan näkemättä eri harjoitusten välillä. Mutta siinä missä Suojeluskunnat olivat aikaisemmin olleet erittäin tarkkoja koulutusryhmien koon suhteen¹⁵⁴, tätä kilpailukulttuuria ei ilmeisesti nähty tarpeellisena siirtää ryhmätasolle vaan pitää se isompien miehistökokonaisuuksien piirissä.

4.2. Majoitusjärjestelyt.

Majoitusjärjestelyitä koskevat seikat jäävät kaikissa oppaissa varsin vähille maininnoille. Kuusi lähteistä mainitsee sen ohimennen, mutta niissäkin asiaa käsitellään puhtaasti teknisenä, huoltoon liittyvänä seikkana. Ajallisesti ensimmäinen maininta majoitusjärjestelyistä löytyy vuoden 1918 *Suomalainen sotilaskäsikirja I* -teoksesta, jonka mukaan majoittuminen tapahtuu tuvissa. Leirimajoitukseen liittyviä seikkoja ei edes mainita, vaikka käsikirjasta löytyykin ohjeita kenttäolosuhteissa toimimiseen. Kasarmilla tapahtuvasta majoituksesta annetaan kuitenkin pitkäilliset ohjeet tupavastaaville, päivystäville aliupseereille ja miehistölle erikseen, mutta tekstissä ei mainita tapahtuuko majoitus ryhmäkohtaisissa tuvissa vai sekoitettujen ryhmien kesken yhteismajoituksena.¹⁵⁵ Käsikirja kuitenkin korostaa solidaarisuutta ja sotilaiden yhteishenkeä:

¹⁵⁴ kts. luku 5.3. "koulutusryhmien muodostamistapa".

¹⁵⁵ Suom.Sot.Käs. 1918, 55–60.

”Toveruus osottautuu sovinnollisessa yhteiselämässä ja alinomaisessa avuliaisuudessa. Sen avulla välttyy kaikenlainen tora ja riitaisuus. Uusia tulokkaita auttaa hyvä toveri töin ja neuvoin sekä koettaa tehdä heille uudet elintavat siedettäväiksi.”¹⁵⁶

Toisenlainen merkintä löytyy kolmannessa vuoden 1918 lähteistä, *Suojeluskuntien käsikirjasta*, joka mielenkiintoisesti yhdistää levon ja majoituksen merkityksen. Ensisijalla tässä on kuitenkin taistelutoimintakyvyn ylläpito. Levon sekä levon aikana saadun ravinnon Suojeluskuntien käsikirja katsoo menestyksekkään sotilastoiminnan perusehdoksi. Leiriytymisessä korostetaan miellyttävän majoittumisen tärkeyttä:

”Kostealla maalla nukuttu yö saattaa miehistön keskuudessa aiheuttaa enemmän häiriöitä kuin taistelu. [...] Asuinrakennuksessa ja katoksessa nautittu lepo on suuriarvoisempi sekä terveydelliseltä kannalta suotavampi kuin taivasalla saatu, koska se tarjoaa suojaa huonoa säätä ja ilmanvaihtelua vastaan. Lepo huonommassakin majapaikassa on suuriarvoisempi kuin teltoissa.”¹⁵⁷

Yhteiseen majoitukseen ei siis kummemmin kiinnitetä huomiota ja muutenkin majoitusjärjestelyt vaikuttavat tarkasteluajanjakson alkupäässä kulloisenkin tilanteen mukaan hoidetuilta ilman sen kummempia kriteerejä tai pitkäaikaista suunnitelmallisuutta. Saman vuoden teoksessa *Vapaaajoukkojen ohjesääntö* majoitusjärjestelyjen käsittely ohitetaan teknisellä toteamuksella; ”Majoitettaessa kortteeriin tai bivakkiin on otettava huomioon ettei kukaan saa poistua majoitusalueelta ilman lupaa.”¹⁵⁸ Mitään viitteitä majoitusratkaisuiden perusteista tai niiden vaikutuksesta joukkojen moraaliin ei tässäkään tekstissä ilmene. Ottaen huomioon ajankohdan, Suomessa läsnä olevan välittömän konfliktiuhan sekä Suojeluskuntien ja vapaaajoukkojen osalla heikon huolto- ja varustetilanteen tämä ei ole kovin yllättävää.

¹⁵⁶Suom.Sot.Käs. 1918, 14.

¹⁵⁷Sk.Käs. 1918, 76.

¹⁵⁸V.O. 1918, 33.

Sisäpalvelusohjesääntö vuodelta 1921 mainitsee että ”*Kun komppania muuttaa majapaikkaa, on ryhmänjohtajan valvottava, että asuinsuoja, jossa hänen ryhmänsä on ollut majoitettuna, perinpohjin puhdistetaan.*”¹⁵⁹ Tämä on ensimmäinen teksteistä joissa majoitukseen liittyviä asioita alkaa ilmestyä muuten kuin taistelukunnon ylläpitoon liittyen.

”Aamuteen juonti tapahtuu tuvissa [...] Alipäällystö ei järjestäydy miehistön kanssa ruokaa noutamaan, vaan heitä varten mahdollisuuksien mukaan järjestetään erikoinen ruokailuhuone, minne lämmin ruoka tuodaan keittiöstä”¹⁶⁰

Tässä siis löytyy maininta ja että ruokailu tapahtuu miehistön omissa tuvissa, mutta on vaikea sanoa johtuuko tämä siitä, että haluttaisiin miehistön aterioivan nimenomaan oman ryhmänsä kesken vai mahdollisesti isompien osastojen käyttöön sopivien ruokailutilojen puutteesta. Aliupseerien ruokailu omissa pöydissään ei ainakaan anna olettaa, että ryhmien keskinäistä ruokailuun pyrittäisiin. Uutena asiana tekstissä tulee selkeästi huolto- majoitus- ja kasarmijärjestykseen liittyviä tekijöitä, siinä missä aikaisemmat tekstit olivat enemmänkin linjalla: *hoitakaa nämä asiat paikallistasolla miten parhaiksi näette*. Tekstistä saa selkeän kuvan siitä että parin vuoden aikana sotilasorganisaation toiminta oli institutionalisoitunut ja organisoidumpi kuin aikaisemmin ja nyt toimintaa voitiin alkaa yhtenäistää.

Myös vuonna 1922 ilmestynyt *Kouluutusohjelma jalkaväelle* mainitsee tupajärjestyksen ja miehistön velvollisuudet sisäpalvelussa osana koulutusohjelmaa. Näihin seikkoihin liittyvät asiat ilmoitetaan vaadittavana tietämyksenä kolmen kuukauden harjoitusajan jälkeen. Maastossa tapahtuvaan leirytyymiseen liittyvät seikat vaaditaan koulutettavalta osattavaksi kuuden kuukauden koulutuksen jälkeen.¹⁶¹ Tekstissä ei kuitenkaan ole mainintoja siitä että pitkillä selostuksilla pyrittäisiin parantamaan viihtyisyyttä tai joukkojen sisäistä kiinteyttä vaan ne ovat pääasiassa järjestyksenpidollisia sääntöjä.

¹⁵⁹S.O. 1921, 38.

¹⁶⁰S.O. 1921, 84–85.

¹⁶¹Koul.Ohj.Jv 1922, 6–9.

Suojeluskuntajärjestön Koulutusohje vuodelta 1925 käsittelee muonitusta muita kirjoja enemmän. Teoksen mukana tulevassa koulutusohjelmassa mainitaan majoitus ja leirytyminen kesällä ja talvella, tupajärjestys, sekä pääsy kasarmeihin ja kasarmialueelle¹⁶². Tässäkään majoituksella ei silti katsota olevan osuutta yhteishengen tai ryhmäkiinteyden luomisessa, vaan sitä käsitellään pitkälti logistisena ongelmana, joka on kuitenkin parasta hoitaa hyvin sotilaiden toimintakyvyn ylläpitämiseksi. Yleensä ottaen tupajärjestykseen kiinnitetään jonkin verran huomiota, mutta ei yksittäisten ryhmien tasolla muuten kuin ryhmänjohtajan ja tupavastaavan velvollisuuksien osalta. Isoja harjoituksia ja manöövereitä järjestettäessä Suojeluskunnan yliesikunnalle lähetettäviin ehdotuksiin tuli merkitä majoitukseen ja muonitukseen liittyvät valmistelut.¹⁶³

Niissäkään harvoissa lähteissä, jotka edes mainitsevat majoittautumisen ei mainita että siihen liittyvillä järjestelyillä olisi tarkoitus parantaa sotilaiden moraalialia tai keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Niistä ei löydy mainintoja siitä, tulisiko ryhmän jäsenten majoittua oman ryhmänsä kesken tai yhteismajoituksessa muiden ryhmien kanssa. Majoitusta ei ole nähty tärkeänä seikkana joukon yhteenkuuluvaisuudentunteen kannalta. Sitä käsitellään lähteissä kautta linjan huoltoon liittyvänä, välttämättömänä järjestelykysymyksenä joka on vaan parasta *hoitaa alta pois* että päästäisiin toimittamaan muita asioita.

4.3. Yhteinen vapaa-ajanvietto.

Suojeluskunnat ja vapaajoukot eroavat vakituisista Puolustusvoimista siinä, että ne ovat jo alun perin päinvastaisessa asemassa vapaa-aikaan nähden. Vakituiset Puolustusvoimat harjoittelevat kokopäiväisesti ja viettävät vapaa-aikansa poissa sotilasorganisaation rakenteista, kun taas Suojeluskunnat toimittavat sotilasorganisaationsa toimia omalla vapaa-ajallaan. Tämä mainitaankin jo vuoden 1918 *Suojeluskuntien käsikirja* -teoksessa, jossa muistutetaan Suojeluskuntalaisten olevan vapaaehtoisia, joilla on muutakin toimintaa kuin

¹⁶²Sk.Järj.Koul.O. 1925, 39–45.

¹⁶³Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 25.

Suojeluskunnissa.¹⁶⁴ Teos ei mainitse muita seikkoja Suojeluskuntalaisten yhteisestä vapaa-ajan vietosta tai sen järjestämisestä.

Samana vuonna ilmestynyt, vakituisen armeijan käyttöön laadittu *Suomalainen sotilaskäsikirja I* sen sijaan muistuttaa useaankin otteeseen, että sotilas on rauhankin aikana osa sotilasorganisaatiota ja tämän tulee pitää yllä sotilaskuntoaan ja siveellistä elämää. Aktiivipalveluksessa olevan sotilaan tulee:

”...viettää säännöllistä elämää, eikä hän saa tehdä velkoja, juopotella, pelata tai muuten huikennella. Iltahuudosta herätykseen saakka on hänen pysyttävä asunnossaan, ellei hänellä ole jossakin toisessa paikassa palvelusta tai esimiehensä lupaa oleskella muualla.”¹⁶⁵

...eli sotilaalla ei tässä tekstissä katsota olevan henkilökohtaista vapaa-aikaa muuten kuin sotilasorganisaatioon kuuluvana henkilönä. Samaten ”...*palvelusaikansa jälkeenkin on sotilaan täsmällisesti noudatettava hänelle erikoisesti kuuluvia velvollisuuksia. Niitä vastaan menetellessään hän tekee itsensä rikokseen syyppääksi.*”¹⁶⁶ Tämä sotilaan roolin omaksuminen menee niinkin pitkälle, ettei lomankaan aikana saa vaihtaa siviilivaatteisiin ilman erillistä lupaa.

”Komppaniasta annetut tavarat ovat lomaa ja ulosmenoa varten kyllin hyvät, niin ettei tarvitse omia tavaroita hankkia. Jos kuitenkin tahtoo sen tehdä, on siihen hankittava komppanian päälliköltä erikoinen lupa.”¹⁶⁷

Kuinka pitkälle tällaisia sääntöjä on noudatettu, voi sitten olla oma tutkimuskohteensa johon en tässä työssä puutu. Mutta se, että jopa vapaa-aikakin on pyritty sisällyttämään miltei täydellisesti sotilaselämän piiriin, kertoo pitkälle menevästä tahdosta muokata yksilön

¹⁶⁴Sk.Käs. 1918, 10.

¹⁶⁵Suom.Sot.Käs. 1918, 10.

¹⁶⁶Suom.Sot.Käs. 1918, 11.

¹⁶⁷Suom.Sot.Käs. 1918, 67.

käyttäytymistä sotilasorganisaatiolle sopivaksi. Tässä on pyrkimys selkeästi organisaation me-hengen luomiseen sotilaille, joskin isomman järjestön raameissa.

Tämä *Suomalaisen sotilaskäsikirjan* kova linja lienee perua sen saksalaisesta esikuvasta; teoshan on miltei täysi käännös saksalaisesta sotilaskäsikirjasta¹⁶⁸. Suomalaisten itsensä kirjoittamista ohjesäännöistä sen sijaan löytyy hieman rennompia sävyjä. *Sisäpalveluohjesääntö* vuodelta 1921 tekee selkeän eron palvelusajan ja sen ulkopuolisen elämän välillä.

”...Eikä sotamies ole velvollinen tervehtimään häntä [aliupseeri-ryhmänjohtajaa] palveluksen ulkopuolella. Hyvä ja kaunis tapa edellyttää kuitenkin, että sotamies vapaaehtoisesti tällöinkin tervehtii.”¹⁶⁹

Myös seuraavana vuonna ilmestynyt *Kouluutusohjelma jalkaväelle* erikseen mainitsee, että koulutuksessa tulee ohjeistaa miehistöä vapaa-ajasta sekä kaupunki- ja iltalomista. Tosin näissäkin maininnoissa on ilmeisesti tarkoituksena varmistaa, että sotilas on tietoinen näihin liittyvistä käytännöistä ja säännöksistä.¹⁷⁰ Sen sijaan teoksesta löytyy varsin paljon vapaa-aikaa koskevia mainintoja sekä ohjeistusta yhteisten toimien viettoon. Kasvatus- ja harrastustoimintaa käsittelevät ohjeet mainitsevat, että miehistö tulisi tehdä tietoiseksi ainakin seuraavista seikoista: *Alkeisopetus, garnisonikirjasto ja sen kirjallisuuden suosittelu, sotilaslaulu, valistustyö, kiihotus, kieltolain noudattaminen, joululahjojen kerääminen*¹⁷¹

Kuten jo mainittu, Suojeluskuntajärjestö toimi hieman eri tavalla kuin viralliset Puolustusvoimat ja siksi suhtautuminen vapaa-aikaan ja sen aktiviteetteihin oli rennompaa ja otti huomioon niiden henkiset ja yhteisölliset vaikutukset. *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* vuodelta 1925 mainitsee selkeästi palvelusajan ulkopuolisen vapaa-ajan vieton, vaikkakin lyhyesti. "*Suojeluskuntalaisten ja väestön lähentämiseksi toisiinsa voidaan*

¹⁶⁸Haario 1981, 63.

¹⁶⁹S.O. 1921, 32.

¹⁷⁰Koul.Ohj.Jv. 1922, 6.

¹⁷¹Koul.Ohj.Jv. 1922, 67

myöskin järjestää juhlatilaisuuksia, retkeilyä, illanviettoja, kilpailuja ja leikkejä, esitelmätilaisuuksia j.n.e."¹⁷² Suojeluskunnat siis yrittivät parantaa yleistä kuvaa itsestään kansan keskuudessa ja olivat valmiita eräänlaiseen propagandatyöhön oman julkisuuskuvansa kiillottamiseksi. Tässäkin tosin kysymyksessä oli toiminta jolla katsottiin olevan funktio, mutta näissä tilaisuuksissa Suojeluskunnat saattoivat viettää eräänlaista vapaa-aikaa keskenään vähemmän virallisissa puitteissa. Mainintoja tavoitteista miehistön sisäisten välisen parantamiseksi ei kuitenkaan löydy, joskin tällaisissa tapahtumissa sellaistaakin todennäköisesti tapahtui.

Vakituisten Puolustusvoimien lähteistä on havaittavissa eräänlaista *leppymistä* ja rentoutumista aikaa myöten. Kun alkuaikojen kielenkäyttö lähteissä oli saksalaisen sotilaskurin ankaraa yksilön sotilasroolin muottiin valamista, siihen voidaan havaita ilmestyvän suomalaisten itsensä kirjoittamissa opuksissa vähemmän äkseeraavia piirteitä. Suomalaisella sotilaalla on selkeästi elämää palveluksen ulkopuolellakin ja hän on tällöin yksilö. Tosin tämä merkitsee myös, ettei vapaa-aikaa nähdä ainakaan virallisesti tärkeänä sotilasryhmän sisäisen kiinteyden kannalta.

4.4. Joukon pysyminen samassa kokoonpanossa pitkän aikaa.

Kuten luvussa 1.2. mainitsin, ryhmänsisäinen koheesio vaatii pitkäaikaisen yhteistoiminnan kehittyäkseen ja hajoaa nopeasti mikäli ryhmän kokoonpano muuttuu. Tällöin on sotilasorganisaation etujen mukaista pitää sotilasryhmät samassa kokoonpanossa pitkän aikaa, mikäli halutaan luoda hyvä yhteishenki sotilasryhmään. Myös joukkojen täydennysjärjestelmillä ja rotaatiolla aktiivipalveluksen aikana vaikutetaan henkilöstön pysyvyyteen ja ryhmien sekoittumiseen.¹⁷³ Tästä huolimatta vain harvat lähteet edes mainitsevat joukon kokoonpanoon liittyviä asioita. Poikkeuksena tähän *Suojeluskuntien käsikirja* vuodelta 1918 tosin ottaa selkeästi huomioon tämän seikan:

¹⁷²Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 18.

¹⁷³Harinen 2000, 75.

"Pieniin joukkoyksiköihin on pyrittävä saamaan vakituinen miehistö ja johtaja, sillä ainainen miesten vaihtuminen haittaa harjoitustoimintaa. Mutta myöhemmin on syytä totuttaa kunnan jäsenet sotilaalliseen toimintaan toisessakin kokoonpanossa ja tuntemattomienkin kanssa, sillä tällä edistetään sotavalmiutta ja taistelukuntoisten täydennysjoukkojen aikaansaamista."¹⁷⁴

Tämä *Suojeluskuntain käsikirja I* on ainut teksteistä, jossa selkeästi kiinnitetään huomiota koulutusryhmien yhdessä pysymiseen pitkällä aikavälillä sekä huomioidaan sen vaikutukset ryhmän kiinteeseen harjoituksissa. Tosin teoksessa yleensä ottaen ei käsitellä ryhmäkiinteyttä yksittäisen sotilasryhmän tasolla juuri tämän enempää. Kirja suurimmalta osalta korostaa yksittäisen sotilaan yksilöllistä kouluttamista ja toimintaa ja ryhmänjohtajan käskynannon asemaa. Ryhmän käyttäytymistä ja toimintaa ei käsitellä juuri muuten kuin ryhmänjohtajan näkökulmasta tai isomman joukko-osaston osana.

Virallisten Puolustusvoimien puolelta asiaan ei kiinnitetä lainkaan yhtä paljon huomiota. Ainoastaan kaksi lähettä mainitsee koulutusryhmien kokoonpanoon liittyviä seikkoja. *Kouluutusohjelma jalkaväelle* vuodelta 1922 ilmoittaa yksipuolisesti että osa koulutuksesta toteutetaan vanhemman koulutusryhmän kanssa siten, että uutta ja vanhaa koulutusryhmää sekoitetaan. Koulutukseen kuuluvassa kansalaiskasvatuksen opetuksessa erikseen mainitaan: ”Jos samalle luokalle sijoitettavia oppilaita on yli mainitun määrän [20], on perustettava rinnakkaisluokka, ollen luokkain satunnainenkin yhdistäminen kielletty”¹⁷⁵. Toisessa kohdassa koulutusryhmiä tahallisesti sekoitetaan, toisessa erityisesti täsmennetään, ettei niitä saa sekoittaa. Katsonkin, että myöhempi maininta kansalaiskasvatuksen koulutusryhmistä koskee nimenomaan koulutusryhmän ryhmäkoko [20 henkeä] eikä niinkään sitä että koulutusryhmät pyrittäisiin pitämään samanlaisina läpi koko koulutusajan. *Jalkaväen harjoitusohjesääntö* vuodelta 1925 tosin jo tähdentää, että koulutusryhmiä järjestettäessä vanhemmat ja nuoremmat sotilaat on koulutettava omissa ryhmissään.¹⁷⁶ Ehkä tähän mennessä oli huomattu, että eri saapumiserien koulutusryhmien sekoittaminen hankaloittaa

¹⁷⁴Sk.Käs. 1918, 15.

¹⁷⁵Koul.Ohj.Jv. 1922, 62.

¹⁷⁶Jv.Harj.O. 1925, 14.

opetusta?

Suojeluskunnat sen sijaan jatkoivat selkeätä pyrkimystään pitää koulutusryhmät samanlaisina pitkiäkin aikoja. Vielä vuonna 1925 ilmestyneessä *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* -teoksessa muistutetaan, että Suojeluskuntaan kuulumisen "...velvoittaa..." jäseniä osallistumaan kaikkiin määrättyihin koulutustilaisuuksiin "*aina silloin kun laillista estettä ei ole*".¹⁷⁷ Teksti ei kuitenkaan kerro, mitä tämän velvollisuuden rikkomisesta seuraisi. Silti koulutusryhmät halutaan selkeästi pitää koko koulutuksen ajan siinä kokoonpanossa mihin ne muodostettiin sen alussa.

Kuten yksilöidenvälisellä tasolla, myös asemasuhdetasolla ryhmän käyttäytymistä ja toimintaa ei käsitellä juuri muuten kuin ryhmänjohtajan näkökulmasta tai isomman joukko-osaston osana. Ilmeisesti Puolustusvoimien koulutusryhmien kokoonpanoa, majoitusta, tai keskinäisiä toimia ei nähty merkittävänä tekijänä sotilaiden keskinäiselle kiinteydelle. Kuten jo totesin, tarkoitus oli selkeästi muokata yksittäinen sotilas, joka samaistuu organisaatioon, ei muihin tovereihinsa. Suojeluskunnissa sen sijaan on havaittavissa enemmän painotusta yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja yhteishengen luomiselle ja Suojeluskuntien teksteistä löytyykin selkeästi enemmän mainintoja näistä asioista.

Pääasiassa lähteissä esiintyvät asemasuhdetason toimet ovat yhteistyöharjoituksia tai kilpailuja muiden ryhmien tai joukkueiden kanssa. Erityisesti Suojeluskunnissa painotettiin asemasuhdetason yhteistoimintaa kun se jäi Puolustusvoimien ja vapaajoukkojen osalla miltei vaille mainintoja. Asemasuhdetason muokkaustoimilla ei ole pyritty lisäämään ryhmän sisäistä kiinteyttä, mutta sillä on ilmeisesti pyritty vertikaalisen kiinteyden parantamiseen ryhmän, joukkueen, komppanian ja pataljoonatasen kesken.

Teksteistä ei löydy pyrkimystä tuottaa affektiivista tai instrumentaalista kiinteyttä yksittäisen sotilasryhmän sisäisiin suhteisiin. Sen sijaan sotilasorganisaatio itse ja sen jäsenet katsotaan kyllä instrumentaaliseksi; ikään kuin suomalainen kansalaissotilas olisi automaattisesti kykenevä muodostamaan toimivan yhteistyön toisten vastaavien kanssa. Asemasuhdetason

¹⁷⁷Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 12.

tekijöiden käsittely jää lähteissä varsin vähälle huomiolle eikä niiden käsittelytapa muutu tutkimusajanjakson aikana.

5. Ideologinen taso.

Ideologisella tasolla ryhmätoimintoja tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota siihen, miten yhteiskunta pyrkii muokkaamaan ja korostamaan/vähättelemään ryhmää ja sen jäseniä. Siis siihen millaisia odotuksia ryhmän jäsenyydelle asetetaan, miten ryhmän ja sen jäsenten odotetaan toimivan ja missä asemassa ryhmä ylipäätään on yhteiskuntaan nähden. Näissä asioissa korostuvat propaganda sekä ryhmän näkyvät merkit. Tarkastellessa tätä tasoa on otettava huomioon myös yhteiskunnan ominaisuuksia: luokkarakenne, arvojärjestys, homogeenisuus, valtaetäisyys ja niin edelleen.¹⁷⁸

Harinen mainitsee, että sotilasorganisaatiossa tunnetaan käsite *esprit de corps*. Tämän voisi ehkä suomentaa muotoon *joukkohenkisyys* tai *rykmenttihenki*. Kyseessä on yhteenliittymä monista erilaisista ihmistenvälisen kanssakäymisen tekijöistä, jotka yhteistoiminnassa vaikuttavat huomattavasti sotilastoiminnan lopputuloksiin, mutta joita ei voi täsmällisesti erotella tai mitata. Joissakin sotilasjoukoissa esiintyy eräänlainen *hyvä yhteishenki* joka johtaa parempiin lopputuloksiin toiminnassa mutta syytä sille, miksi tämä yhteishenki syntyy ja miten se toimii, ei tunneta täsmällisesti.¹⁷⁹ Tämän käsitteen tarkoittama yhteenkuuluvuuden tunne kohdistuu nimenomaan joukkueen, komppaniaan tai aselajin ylemmille organisaatiotasolle. Kyseessä on sitoutuminen suuremman sotilasorganisaation jäseneksi ja ylpeys siihen kuulumisesta. Tässä sitoutumisessa ei ole kysymys niinkään sotilaan suhteesta toisiin sotilaisiin, vaan *persoonattomasta* suhteesta instituutioon tai joukko-osastoon johon sotilas kuuluu.¹⁸⁰

¹⁷⁸Valtanen 2008, 21.

¹⁷⁹Harinen 2000, 7–9.

Tämänlaisen persoonattoman suhteen luomiseen tähtääviä mainintoja löytyykin lähteistä paljon. Organisaatiosuhteen luominen tuntuu muodostavan toisen tutkimusajanjakson sotilassosiologisen ajattelun pääkohdista. Ensimmäinen on jo aikaisemmin mainittu yksilönsisäisen tason psykologinen sotilaan roolin omaksuminen. Tällaisesta *esprit de corps* -hengen tavoittelusta löytyy ensimmäiset merkit jo vuoden 1918 *Suomalainen sotilaskäsikirja I* -teoksesta. Siinä pyritään alusta asti tekemään selkeä me/he -jako sotilaiden ja ei-sotilaiden välille. Teoksen lukijalle - siis sotilaille - painotetaan että hän on nimenomaan sotilasluokan edustaja, ja täten hänen on valmistauduttava sotaan myös rauhan aikana ja pidettävä sotilaskuntoaan yllä.¹⁸¹

Muut sotilasorganisaatioon kuulumisen velvoitukset, edellytykset ja sisäinen kontrolli pyritään myös tekemään alusta asti selkeäksi sotilaille. Organisaatioon kuulumisen kurinalaisuuden sekä sen sisäisesti sopivan ja sopimattoman käytöksen läpikäyminen esiintyvätkin muodossa tai toisessa miltei kaikissa lähteissä. Tästä esimerkkinä vaikkapa *Suomalaisessa sotilaskäsikirja I:ssä* useampaankin kertaan esitetyt muistutukset siitä, että sotilalta vaaditaan ehdotonta kuuliaisuutta ylempiarvoisia kohtaan. Koulutettavilla ole sananvaltaa koulutuksen sisältöön tai oikeutta kyseenalaistaa ylempien päätöksiä.

”Sotamiesten yhteiset neuvottelut keskenään sotilaallisista asioista tai koulutuksesta, allekirjoitusten keruu yhteisiin valituksiin eivät sovi yhteen sotilaallisen mieskurin kanssa.”¹⁸²

Myös kaikkinaisen niskurointi tai siihen kiihottaminen on rangaistavaa.¹⁸³ Tämä alati läsnä oleva rangaistuksen uhka, sekä rangaistukseen pohjautuvan sosiaalisen kontrollin esittäminen eräänlaisena itsestäänselvyytenä on painottunut useissa lähteissä. Tätä käsittelem tarkemmin tämän luvun käsittelykohdassa 5.1. *Ulkoisen uhka tai paine*.

¹⁸⁰Toiskallio (toim.) Toimintakyky sotilaspedagogiikassa 1998, 57–58.

¹⁸¹Suom.Sot.Käs. 1918, 4.

¹⁸²Suom.Sot.Käs. 1918, 7–8.

¹⁸³Suom.Sot.Käs. 1918, 6–7.

Sotilasorganisaation yhteiskunnallista asemaa pyrittiin korostamaan sen jäsenille erityisesti vapaaehtoisuuteen perustuvissa Suojeluskunnissa. Erilaiset luennot järjestön historiasta ja merkityksestä sekä sen jäsenenä olemisesta olivatkin osa Suojeluskuntien kansalaiskasvatusta. Erilaisia luentoja vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohjeen* mukaan olivat: ”*Sk.-järjestön historia ja merkitys, Sk. vakuutus ja sen merkitys, Sk.-järjestön jäseneksi liittyminen sekä Sk.-järjestöstä eroaminen*”¹⁸⁴

Eräs harvinaisista merkinnöistä uskonnon osasta Puolustusvoimissa löytyy vuoden 1921 *Sisäpalvelusohjesäännöstä*; iltarukous hoidettiin samalla kertaa kun iltavahvuushuuto ja iltatarkastus.¹⁸⁵ Muutoin uskontoon ja uskonnon rooliin liittyvät maininnat jäävät hyvin vähälle huomiolle. Onko syynä oletus, että kaikki organisaation jäsenet ovat automaattisesti tietyn uskonnollisen näkökannan edustajia? Todennäköisesti uskonnollista suuntausta ainakin pyrittiin aktiivisesti muokkaamaan kaikille jäsenille yhtenäiseksi. Tätä olettamusta tukisi myös aikaisemmin luvussa 2.2. mainitsemani uskonnollisten tilaisuuksien varjolla tehty kansalaissotilaan identiteetin korostaminen.

Kirjassaan Mälkki huomauttaa, että jo tutkimusajanjaksona Puolustusvoimissa oltiin tietoisia silloisesta asemasta tulevien sotilaskäytäntöjen luomisessa. Puolustusvoimien päällystö koki joutuvansa muodostamaan omat traditionsa lähes tyhjästä itsenäisyyden alkuvuosina. Helmikuussa 1919 todettiin, että ”*armeijan traditiooni luodaan nykyhetkellä*” joskin Mälkki huomauttaa, että tämä ei aivan pitänyt paikkaansa ja muutkin elementit vaikuttivat Puolustusvoimien toimintakäytäntöjen syntyyn. Vasta itsenäistyneelle kansakunnalle haluttiin tietoisesti luoda menneisyys.¹⁸⁶ Tämä kansakunnan menneisyyskuva tuntuu olevan sidottu osaksi aikaisemmin yksilönsisäisellä tasolla käsiteltyä kansalaissotilaan roolia. Lähteissä on havaittavissa, että nämä kaksi osa-aluetta nähtiin yhdeksi ja samaksi asiaksi - tai vähintään eri puoliksi samaa kolikkoa. Lähteissä tärkeimmiksi ideologisen tason painopisteiksi muodostuivatkin yhteisen kansallisen historian ja kulttuurin luominen, esiintuominen ja painottaminen.

¹⁸⁴Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 51.

¹⁸⁵S.O. 1921, 87.

¹⁸⁶Mälkki 2008, 69.

5.1. Ulkoinen uhka tai paine.

Yhteenkuuluvuuden tunnetta haetaan myös yhteisen vihollisen tai ulkoisen uhkakuvan esittämisellä. Joskus tällaisena kiinteyttä ylläpitävänä uhkakuvana saattoi toimia myös sotilasryhmän oma organisaatio tai esimies.¹⁸⁷ Yleensä tällaisena uhkakuvana esiintyy kuitenkin konkreettinen tai kuvitteellinen vihollinen, yhteiskunnalliset olosuhteet tai epävakaa poliittinen tilanne. Vielä 1918 sisällissodan jälkeen oli jonkin aikaa olemassa mahdollisuus uudesta kapinasta ja tämä otettiin vakavissaan sisällissodan voittaneiden valkoisten puolella.¹⁸⁸ Suojeluskuntien käsikirjassa on selkeästi havaittavissa pyrkimys ulkoisen uhkakuvan muodostamiseen. Kirjassa on viittauksia siihen, että Venäjällä vallankumous tuottaa sekasortoa ja sen jäljittelemiseen tähtäävä ajattelu on kitkettävä pois ja on myös estettävä sen muodostumista ”...ettei kenenkään pälkähä päähän hakea lohdutusta esim. venäläisen sekasorron jäljittelemisestä.”¹⁸⁹

Myös valkoisen armeijan asemaa yleisen rauhan turvaajana korostetaan, sekä Venäjästä ja venäläisistä puhutaan *ryssänä*.¹⁹⁰ Nämä uhkakuvat nähtiin tähän aikaan todellisina, sillä vuonna 1919 viranomaiset tekivät Suojeluskuntien avustuksella useita ratsioita ympäri maata tukahduttaakseen uusien kapinayritysten alkuja.¹⁹¹ Näissä olosuhteissa tarve tiukkaan ideologiseen kontrolliin ja purnaajien välittömään sanktiointiin on todennäköisesti koettu hyvin tärkeäksi.

Tämä ulkoisen uhkakuvan luominen oli samanlaista samana vuonna ilmestyneessä teoksessa *Suomalainen sotilaskäsikirja I*, joka puhuu koko ajan selkeästi vihollisesta ja varoittaa millään tavalla veljeilemästä tällaisen kanssa. Sodan realistinen mahdollisuus on tekstissä

¹⁸⁷Valtanen 2008, 45.

¹⁸⁸Tikka 2006, 55–58.

¹⁸⁹Sk.Käs. 1918, 12.

¹⁹⁰Suom.Sot.Käs. 1918, 9.

¹⁹¹Tikka 2006, 57–60.

koko ajan läsnä ja jopa palvelus lipun luona katsotaan kouluksi sotaa varten.¹⁹² Aikaisemmin mainittuja sotilashyveitä painotetaan useassa kohtaa sillä ne nähdään sotaan valmistavana tekijänä. *Suomalainen sotilaskäsikirja I* ilmaisee, että nämä hyveet sisäistänyt sotilas ”on valmis sotaan”.¹⁹³ Sotaan valmistautuminen on niin vahvana läsnä, että jopa asettuminen vihollisen läheisyyteen on maanpetturuutta. Jokainen, joka on tietoinen minkäänlaisesta *salavehkeilystä*, on velvoitettu rangaistuksen uhalla kertomaan siitä.¹⁹⁴

Ulkoisena uhkana voi toimia myös ryhmän oma esimies tai sotilasorganisaatio itse. Tämä esiintyy teksteissä jo aikaisemmin mainitsemani rankaisumentaliteettina. *Suomalainen sotilaskäsikirja I* muistuttaa lukijaa myös siitä, että tämän oma esimies on oikeutettu käyttämään asettaan puolustaakseen itseään väkivaltaiselta alaiselta tai varmistaakseen käskyjen tottelemisen.¹⁹⁵ Tämä rankaisun uhan painottaminen jatkuu muissakin oppaissa; miltei kaikissa lähteissä mainitaan jollain tapaa, että yleiset järjestyssäännöt ja rangaistuskäytännöt on tunnettava ulkoa. Jopa rangaistuskäytäntöjen riittämätön tuntemus oli rangaistavaa.

Ilmeisesti näitä sotilaalliseen organisaatioon kuulumisen mukanaan tuomia odotuksia myös valvottiin ja niiden rikkomisesta myös rangaistiin varsin nopeasti myös vapaaehtoisuuteen perustuvissa Suojeluskunnissa. Toiseksi yleisin Suojeluskunnasta erottamisen peruste vuonna 1920 oli Suojeluskuntatyöhön liittyvien velvollisuuksien kuten vartiopalveluksen ja sotilaallisten harjoitusten laiminlyönti ja esimiesasemassa olevan vastustaminen.¹⁹⁶ Eräs lisäisy erottamiselle oli myös se, että laiskuuden ja harrastuneisuuden puutetta osoittaneen Suojeluskuntalaisen varusteet saatiin jaettua muille, enemmän aktiivisille jäsenille.¹⁹⁷ Varustetilannetta ja sen niukkuutta selostan enemmän alaluvussa 5.2. *Yhteiset tunnuksset, merkit ja nimitykset*.

¹⁹²Suom.Sot.Käs. 1918, 4–5.

¹⁹³Suom.Sot.Käs. 1918, 1.

¹⁹⁴Suom.Sot.Käs. 1918, 5–7.

¹⁹⁵Suom.Sot.Käs. 1918, 6–7.

¹⁹⁶Tikka 2006, 34.

¹⁹⁷Pylkkänen 2001, 38.

Yksittäistä sotilasta koskee siis myös uhka järjestön sisäisestä kurista, mikäli yksilö ei täytä järjestön odotuksia. Kyse on ideologisen tason muokkauksesta, sillä kuuliaisuuden iskostaminen liittyy isomman organisaation jäsenenä olemiseen eikä suinkaan sotilaan oman pienryhmän sisäisen kiinteyden tavoitteluun. Samassa yhteydessä tulee esiin eräänlainen tietoinen yritys luoda *esprit de corps* -tyylinen suhde sotilaan ja hänen sotilasorganisaationsa välille. Suojeluskuntien oppaasta poiketen *Suomalaisen Sotilaskäsikirjan* ulkoinen uhkakuvajajataan nimenomaan mahdollisen vihollisen aseistettuihin joukkoihin, ei siviiliväestöä tai koko yhteiskuntaa koskevaksi.

”Sotaa käydään vihollisen aseistettuja voimia vastaan. Vihollisen asukkaiden, haavoittuneiden, sairaiden ja sotavankien sekä omanmaalaisten ja liittolaisten omaisuuteen ei saa kajota. Rosvoamisesta ja asukkaiden vahingoittamisesta seuraa rangaistus.”¹⁹⁸

Vastaavanlaiset¹⁹⁹ painottamiset siitä, että sotiminen tapahtuu nimenomaan toisia sotilaita kohtaan tulevat esiin niinkin voimakkaana, että voidaan ehkä jo puhua pyrkimyksestä luoda sotilaista ja sotilasorganisaatiosta oma kastimainen yhteiskuntaluokkansa. Tekstin sanamuodot pyhästä velvollisuudesta ja tinkimättömästä suhtautumisesta sotilaan asemaan pyrkivät erottelemaan sotilaat omanlaisiksi toimijoikseen jopa siihen pisteeseen, että kansalaisotilaan *rooli* ehkä enää riittää kuvaamaan tällaista ideaalia sotilaasta. Kuinka paljon näin jyrkästä näkökannasta johtuu siitä, että teos on miltei suora käänös saksalaisesta esikuvasta? Sotilaskäsikirja kirjoitettiin Jääkärien ollessa Saksassa, eikä teoksen kirjoittajilla voinut olla tarkkaa kuvaa tulevan armeijan tarpeista tai toimintamalleista²⁰⁰. Tämä antaisi olettaa, että ainakin joiltain osin myös sotilaan yhteiskunnallista asemaa korostavat osat ovat varsin suoraa käännöstyötä saksalaisista esikuvista. Mikä syy sitten lieneekään, *Suomalaisesta Sotilaskäsikirjasta* löytyy selkeä pyrkimys siihen, etteivät sotilaat juuri puutu muiden yhteiskuntaluokkien toimintaan vaan keskittyvät vihamielisten, mutta muuten

¹⁹⁸Suom.Sot.Käs. 1918, 8.

¹⁹⁹Suom.Sot.Käs. 1918, 8 ja 13–14.

²⁰⁰Haario 1981, 47–48.

samanlaisten sotilasluokkien kanssa taistelemiseen.

Kolmas vuonna 1918 ilmestyneistä oppaista, *Vapaajoukkojen ohjesääntö*, ei varsinaisesti mainitse sodanuhkaa, mutta tekstistä on havaittavissa jonkinasteinen kiire saada aikaan sotatoimiin kykenevä joukko-osasto ja sille kriittisimmät toimintavalmiudet aikaiseksi mahdollisimman nopeasti. Koko teos on rakentunut tämän ajatuksen ympärille ja opastaa, kuinka nopeasti koulutetaan aikaisemmin asiaa tuntemattomista ihmisistä sotilaallisen toimintakyvyn omaava minimiorganisaatio. Tekstissä puhutaan aina vihollisesta, jopa vartiopalveluksen yhteydessä.²⁰¹ Nämä havainnot käyvät yksiin Haarion diplomityössään kuvaavien seikkojen kanssa siitä, että *Vapaajoukkojen ohjesääntö* on selvästi laadittu Suomessa käytävää sisällissotaa varten.²⁰²

Tultaessa vuoteen 1920 sisäpoliittinen tilanne oli kuitenkin jo joiltain osin rauhoittunut. Vaikka tällöin huhut uusista kapinayrityksistä kävivätkin kuumana, Suojeluskuntien tiedusteluosasto katsoi ne suurimmalta osalta katteettomiksi ja osaksi käynnissä olevaa poliittista peliä.²⁰³ *Suojeluskuntain jalkaväen kouluutusohjesääntö* vuodelta 1921 mainitsee, ettei hyökkäysintoa ja toimintahalua kuitenkaan saa päästää laantumaan ja että ”*taistellemme kaiken sen puolesta mikä meille on pyhintä, emmekä saa levätä ennen kuin vihollinen joka tahtoo tämän tuhota, on kukistettu.*”²⁰⁴ Teos yrittää selkeästi luoda ulkoista uhkakuvaa vihollisesta, joka pyrkii tuhoamaan suomalaisille tärkeät asiat, mutta ei koskaan mainitse, mikä tai kuka tämä vihollinen mahdollisesti olisi. Ryhmäkiinteyteen ei pyritä vaikuttamaan juuri muuten kuin muutamassa kuriin liittyvässä kohdassa ja niissäkin mainitaan lähinnä tarve saada sotilas alistumaan ankaraan kuriin, että sotilaista saataisiin kelvollisia komennettavia sotatoimiin. Tämä ankara kuri nähdään enemmänkin sotilastoimille välttämättömänä pahana kuin moraalisesti oikeutettuna.

²⁰¹V.O. 1918, 34–40.

²⁰²Haario 1981, 15–16.

²⁰³Tikka 2006, 59–61.

²⁰⁴Sk.Jv.Koul.O. 1921, 8.

Tämän ajankohdan jälkeen sosiaalisen konfliktin uhan poistuessa on ymmärrettävää, että välittömän ulkoisen uhan korostaminen poistuu ja Suojeluskuntajärjestö alkaa siirtyä viralliseen asemaansa puolustuslaitoksen osana. Maininnat selkeästä ulkoisesta uhasta katoavat teksteistä. Tosin tällöinkin esimiesaseman korostus ja rikkeistä välittömästi seuraavien ankarien rangaistusten korostaminen on pysynyt jotakuinkin ennallaan.

Vuonna 1925 ilmestyneestä *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I:stä* löytyy yhä maininta sodasta, mutta hyvin ohimennen ja varsin persoonattomassa muodossa ”*Sotilaskouluutuksen ja –kasvatuksen tarkoituksena on valmistaa joukko sotaa varten.*”²⁰⁵ Kirja on ulkoasultaan selkeän järjestelmällinen eikä siinä pyritä saamaan koulutettavalle tunnetta siitä, että hän olisi riippuvainen Puolustusvoimista. Muutoinkaan ohjesäännössä ei enää esiinny juuri minkäänlaista akuutin uhkakuvan läsnäoloa, joka vaatisi välitöntä taistelukyvyyn saavuttamista. Myös samana vuonna ilmestyneestä *Suojeluskuntien jalkaväen kouluutusohjesäännöstä* löytyy samanlainen värikysetön merkintä ”*Suojeluskuntajärjestön sotilaskouluutuksen ja kasvatuksen tarkoituksena on kouluttaa suojeluskuntalaiset erilaisiin sotilaallisiin tehtäviin sotaa varten.*”²⁰⁶ Tässäkään ei esiinny pyrkimystä saada koulutettava tuntemaan olevansa riippuvainen ryhmästään.

Vuonna 1925 ilmestyi kolmaskin teos, *Yksittäistaistelukouluutus*, josta löytyy maininta ”*Mies, joka osaa toimia vain käskystä ja joka johtajan menetettyään menettää samalla malttinsa, on arvoton sodassa.*”²⁰⁷ Teos siis lähtökohtaisesti olettaa että jonkinlaisen sodan mahdollisuus on realistinen, ja koulutuksen tehtävänä on valmistaa koulutettavat sotaan. Mutta kuten *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I:ssä* ja *Suojeluskuntien jalkaväen kouluutusohjesäännössä*, tässäkin tekstissä uhkakuva on enemmän abstrakti ja nimeämätön. *Yksittäistaistelukouluutus* silti suhtautuu sodan mahdollisuuteen vakavasti ja ohjeistaa koulutettavia myös vangiksi joutumisen mahdollisuuteen ja kuinka vastata kysymyksiin joita mahdollisen vihollisen kuulustelijat hänelle esittivät²⁰⁸.

²⁰⁵Jv.Harj.O. 1925, 7.

²⁰⁶Sk.Järj.Koul.Ohje 1921, 7.

²⁰⁷Yks.Taist.Koul. 1925, 6.

²⁰⁸Yks. Taist.Koul. 1925, 68.

Seuratessa tekstien sanamuotojen ja kielenkäytön kehitystä vuodesta 1918 vuoteen 1925 voi huomata, että alkuaikojen välittömän, selkeää ja tunnettua vihollista koskevan konfliktinpelon jälkeen uhkakuvat eivät ole enää akuutteja. Välittömän, tunnetun ja uhkaavan vihollisen läheisyyden korostaminen laimenee vuosien mittaan ja viholliskuvat muuttuvat persoonattomiksi, vain potentiaalisesti tulevaisuudessa vastaan tuleviksi haastajiksi. Samalla sotilaan rooli muuttuu aktiivisesta ja akuutista oman kodin puolustajasta vain valmistautumiseksi joltain epämääräistä, abstraktia ja etäistä vaaraa varten, joka saattaa mahdollisesti ilmaantua joskus tulevaisuudessa.

5.2. Yhteiset tunnukset, merkit ja nimitykset.

Miltei kaikissa lähdeteksteissä sotilasarvonimet, termit ja käskytykset selitetään merkityksineen varsin tarkkaan. Nimitysten osalta selostetaan selkeästi mitä eri nimitys, kuten *esimies* tarkoittaa, miten se jakaantuu sotilasorganisaation sisällä ja mitkä ovat siihen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Samoin puhuttelu ja käyttäytyminen käydään tarkkaan läpi. Vaikuttaisi, että mitä aikaisempi lähdeos, sitä tarkemmin tätä asiaa selostetaan. *Suomalainen sotilaskäsikirja I* antaa edellä mainituista pitkällisiä esimerkkejä eri tilanteista.²⁰⁹ Lisäksi teos loi ja otti käyttöön huomattavan osan suomenkielistä sotilassanastoa, jota on myöhemmin käytetty muissakin teksteissä ja jotka ovat vaikuttaneet suomalaiseen sotilasajatteluun. Vanhan Venäjänvallan aikaisen sotaväen ohjesääntöjen sanastoa ei sotilaskäsikirjassa eikä sen jälkeen ilmestyneissä ohjesäännöissä esiinny.²¹⁰

Kuten aikaisemmin todettu, *Suomalainen sotilaskäsikirja I* haluaa myös koulutettavan sisäistävän kokonaisvaltaisen sotilasroolin. Tätä sotilasroolia se laajentaa aina yhteiskunnan tasolle asti ja pyrkii saamaan yhteenkuuluvaisuuden tunnetta muiden sotilasammattiin kuuluvien välille. Tämä ilmenee myös ryhmäpaineen luomisena, jossa sotilaan muotista ei saa erottautua liiaksi:

²⁰⁹Suom.Sot.Käs. 1918, 19–24.

²¹⁰Haario 1981, 63.

”Niitä sotamiehiä, jotka kuuluvat eri joukko-osastoihin, on erikoisesti kohdeltava toverillisesti; samoin on huolellisesti vältettävä kaikkea riitaa heidän kanssaan. [...] Joukko-osasto, jossa vallitsee hyvä toveruus, ei siedä keskuudessaan ketään pelkuria eikä salli raakuuden ja vallattomuuden päästä rehottamaan.”²¹¹

Leimun *Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilasyhteisössä* -teoksen mukaan tämä erittäin selkeä asema-suhteiden määrittely on osa uuden tulokkaan sotilasyhteisöön initiaatiota. Uuden tulokkaan on avoimesti ilmoitettava oma organisaatiollinen paikkansa ja tunnustettava ylempiensä asema. Tällaiset toimet ovat jokseenkin vakio- tai vakiomuotoiset kaikissa totaalisissa laitoksissa.²¹² Erityisesti tällaiset sotilasyhteisöjen tunnusten ja nimitysten osaamista koskevat ohjeet löytyvät *sisäpalveluohjesäännöstä* vuodelta 1921:

”Seuraavista seikoista tehtyihin kysymyksiin tulee sotamiehen aina voida antaa selvä vastaus: ampuma-aseensa numero; hevosensa ikä, nimi ja tavat; järjestys- ja kantakirjanumeronsa; joukko-osaston nimi ja järjestysnumero (divisioona, rykmentti, pataljoona, komppania); suoranaisten esimiestensä ja komppanian kaikkien aliupseerien nimet; rykmentin ja pataljoonien esikuntien sijoituspaikat; komppanian upseerien asunnot.”²¹³

Sisäpalveluohjesäännöstä löytyy myös erilliset ohjeistukset tervehtimisestä ja herroittelusta. Ylempää *herroitellaan*, alemmaa puhutellaan sotilasarvolla. Näistä annetaan pitkäikäiset ja esimerkein opastetut selostukset.²¹⁴ Tämä ei sinällään ole yllättävää, koska sisäpalveluohjesääntö on nimenomaan suunniteltu selittämään juuri nämä asiat.

Sen sijaan suuresta osasta lähteistä tuntuu puuttuvan kaikenlaiset joukko-osastojen yhteiseen puuvustukseen liittyvät seikat. Ne mainitaan jollain tapaa vain viidessä lähdeteksteistä. Erilaisia yleisiä pukeutumiseen liittyviä seikkoja kyllä mainitaan, mutta yhteiset merkit ja

²¹¹ Suom.Sot.Käs. 1918, 16.

²¹² Leimu 1985, 40.

²¹³ S.O. 1921, 30.

²¹⁴ S.O. 1921, 15–28.

puvustus jäävät hyvin vähälle huomiolle, etenkin tarkasteluajanjakson alkupäässä. *Suomalaisesta sotilaskäsikirjasta* vuodelta 1918 löytyy seuraavat maininnat:

”Kun ryhmille annetaan yhteisiä käyttöesineitä tai kun miehistölle jaetaan varus- ja vaatetusesineitä, on ryhmänjohtajan oltava vastaanottotilaisuudessa läsnä. Hän tarkastaa tällöin vastaanotettavan tavaran luvun ja laadun. Puutteellisuuksista tekee hän heti ilmoituksen varusmestarille ja vääpelistä. Ryhmänjohtajan on oltava läsnä jokaisessa miehistön vaatetusta ja varuksia koskevassa tarkastuksessa ja pidettävä huolta siinä annettujen määräysten täyttöönpainosta. [...] Ryhmänjohtajan on valvottava, että miehet heti korjaavat pukuihinsa syntyneet pienemmät viat; samoin on valvottava, että jalkineita hoidetaan säännöllisesti, puhdistetaan ja rasvataan, sekä että heti lyödään uuden anturannastat kuluneiden tai pudonneiden sijaan.”²¹⁵

Teoksesta löytyy myös erikseen maininnat puvuissa esiintyvistä merkeistä ja leimoista²¹⁶. Muihin lähteisiin nähden nämä säädökset ovat varsin yksityiskohtaiset ja tiukat. Ehkä kyseessä ovat käsikirjan saksalaisesta esikuvasta jääneet viittaukset? Jääkärit olivat saaneet hyvän varustuksen Saksasta ja tämän huoltoon liittyneet ohjeet ja säännöt olivat Saksalaisen sotilaskoulutuksen mukaiset. Tämänlaiset yksityiskohtaiset maininnat puvustuksen täydellisyydestä puuttuvatkin suomalaisten omista ohjekirjoista. Tämä on sinällään outoa, sillä yleensä sotilasyhteisöt katsovat puvustuksen keskeiseksi sotilasroolin ulkoiseksi tunnusmerkiksi ja käyttävät puvustusta sekä erottaakseen sotilaat ei-sotilaista, että näyttääkseen oman sisäisen arvoasteikkonsa erot ja omat paikkansa toisilleen.²¹⁷ Tämä voi johtua siitä että jääkärit eivät vielä Saksassa ollessaan ja suomennostyötä tehdessään tienneet millainen puolustusvoimien puvustuksesta ja varustuksesta tulisi.²¹⁸

²¹⁵S.O. 1921, 34–35.

²¹⁶S.O. 1921, 40–46.

²¹⁷Leimu 1985, 52.

²¹⁸Haario 1981, 48.

Tämä raju kontrasti jääkärien toimittaman Suomalaisen käsikirjan ja muiden lähteiden kanssa tulee hyvin esille samalta vuodelta olevassa *Suojeluskuntien käsikirjassa*. Ainoa maininta puvustuksesta tulee leirimajoituksen yhteydessä, ja siinäkin vain ohimennen: ”joukoille selvästi ilmoitetaan, missä määrin tilanne vaatii taisteluvalmiutta (esim. puvun suhteen)”²¹⁹. Tässäkään yhteydessä tekstissä ei mainita onko kyseessä yhteisen mallin mukainen puvustus vaan pääpaino on selkeästi taistelukyvyn säilyttämisellä. Tämän sanamuodon ja puvustuksen korostamatta jättämisen voi ymmärtää, sillä Suojeluskuntalaisten ja muiden vapaaehtoisten tuli yleensä hankkia itse omat varusteensa parhaansa mukaan. Tämä käy ilmi *Vapaajoukkojen ohjesäännössä* samalta vuodelta:

”Varustukseen, joka jokaisen järjestön yksityisen jäsenen, mikäli suinkin on mahdollista, on hankittava itselleen omin varoin, kuuluu: Päälysnuttu ja sadetakki (lyhyt), 2 paitaa (mieluummin flanellista), 2 paria alushousuja, 3 paria villasukkia, päällyshousut, villapaita tai röijy, sopivat jalkineet, saappaat tai pieksut, kenkäharja ja kengänvoidetta, nenäliinoja, nahkavyö, puukko, neulavaate, saippua ja pyyheliina, huopapeite (viltti), selkälaukku, eväspusseja, sidevaatteita, jodia, boorivoidetta (salvaa) tulitikkuja, lusikka, lautanen, kippo ja vesipullo.”²²⁰

Kyseessä siis ei ollut yhteisen univormun mukaista pukeutumista vaan kukin hankki oman varustuksensa annettujen ohjeiden mukaisesti miten parhaiten kykeni. Tästä johtui että sotilailla oli käytännössä toisistaan eriävä varustus. Joukkuekohtaisia harjoituksia ja täydennystä varten tarvittavia varusteita hankittiin yhteistoimin omalta paikkakunnalta joko ottamalla niitä haltuun paikkakunnan asukkailta tai tilaamalla yhteisesti. Ohjeistukset itse organisaation rakentamiselle, arvoasteikolle ja toimijoiden nimityksille tosin annetaan selkeästi.²²¹ Kirjassaan Pekka Leimu kirjoittaaakin, että aineellisesti kansalaissotaa seuranneet kuukaudet olivat suomessa erittäin vaikeat ja että puolustuslaitoksen muonitus, vaatetus ja muu varustus sekä majoitustilanne olivat äärimmäisen heikot.²²² Mikäli virallisella armeijalla

²¹⁹Sk.Käs. 1918, 77.

²²⁰V.O. 1918, 3.

²²¹V.O. 1918, 3.

²²²Leimu 1985, 149.

oli tällaisia ongelmia, voidaan ehkä olettaa että myös vähemmän viralliset ja vapaaehtoisuuteen perustuvat Suojeluskunnat kärsivät samoista ongelmista - ne kun nähtiin toissijaisina koulutuslaitoksena varsinaisen armeijan jälkeen. Myös Puolustusvoimien määräävät tahot suhtautuivat ynseästi Suojeluskuntiin: liikkeellä oli ilkkuvia huhuja että Suojeluskunnat olivat vain armeijan hylkyaineksen kaatopaikka²²³.

On mahdollista että maininnat yhteisestä pukeutumisesta puuttuvat koska asiaan ei haluttu kiinnittää yhtään enempää huomiota kuin oli välttämätöntä. Sotilaan verratessa omaa käytettävissä olevaa ja usein puutteellista varustustaan siihen, mitä sen olisi pitänyt ohjesääntöjen mukaan olla, olisi tämä voinut lisätä tyytymättömyyttä suurissa osissa asevoimia. Mälkki mainitseekin, että 1920-luvun alussa jopa varsinaisella armeijalla oli ongelmia joukkohengen muodostamisessa koska alokkailta puuttuivat samanlaiset asepuvut tai muut konkreettiset sotilasorganisaation symbolit.²²⁴ Tähän aikaan sotilaspukujen tuotanto oli yhä organisoimatta, ja erilaisten virkapukujen käyttö pysyi yleisenä läpi eri asevoimien.²²⁵

Haario mainitsee että puvuista annettiin erilliset ohjesäännöt vuosina 1920–1925²²⁶. Tällöin välitön konfliktihuhka oli poistunut ja organisaatiot saattoivat parantaa varustustilannettaan rauhassa. Vuonna 1921 julkaistujen Puolustusvoimien uusien ohjesääntöjen joukossa oli myös *Sisäpalveluohjesääntö*, jossa kiinnitetään erityistä huomiota puvustukseen, sen huoltoon ja säilytykseen sekä puvustuksessa esiintyviin merkkeihin.²²⁷ Samalla kirja sisältää yksityiskohtaiset kuvaukset sekä sotilasarvoista että -hierarkiasta, virkailijoista sekä esimiehen ja käskynalaisen suhteista.²²⁸ Teoksen koko julkaisutarkoitus on luoda yhteiset standardit ja toimintamallit Puolustusvoimille ja laajentaa jo aikaisemmin annettuja ohjeita ja lisätä niihin niistä puuttuvia seikkoja. Kyseessä on hyvin listamainen esitys, joka ei jätä epäselväksi että näistä asioista ei aleta kiistelemään tai joustamaan. Virallisesti Suomen

²²³Pylkkänen 2001, 85.

²²⁴Mälkki 2008, 268.

²²⁵Kronlund 1988, 79.

²²⁶Haario 1981, 55.

²²⁷S.O. 1921, 40–45.

²²⁸S.O. 1921, 9-28.

armeijan maavoimat ottivat käyttöön yhtenäisen sotilaspuvun vuonna 1922.²²⁹

Suojeluskuntajärjestön kouluutusohjesääntö vuodelta 1925 mainitsee pukeutumisen enää vain kuntoisuusmerkkien yhteydessä; Kuntoisuusmerkkejä suorittaessa puku tulee olla *"harjoituspuku ilman kenttävarusteita"*.²³⁰ Virallisesti Suojeluskuntien asusteena oli vaaleanruskea sarkainen asu.²³¹

Arvomerkkien ohella sotilaille yhteisistä merkeistä joita eri teksteissä mainitaan, lipun merkitys on korostunut. *"Lipun tulee olla sotilaille pyhä. Hän ei milloinkaan saa sitä jättää. Joka jättää lippunsa tai pysyy poissa sen luota, jatkuvasti välttääkseen palvelusvelvollisuutensa täyttymistä, tekee itsensä karkaamiseen syypääksi."*²³²

Se, mitä konkreettisten varusteiden puutteellisuudessa sitten olikin, korvattiin siis ilmeisesti aatteen palolla. Virallisen sotilasorganisaation puitteissa puvustusta koskevat seikat ovatkin enimmäkseen särmän ja siistin pukeutumisen korostamista osana sotilaallista ulkomuotoa, eivät niinkään itse univormuun liittyviä. Ensimmäinen merkintä tästä löytyy jo vuoden 1918 *Suomalainen sotilaskäsikirja I* seuraavasti: *"Sotilaan puku antaa käsityksen hänen järjestäytymistilastaan. Mitä siistimmässä ja kunnollisemmassa asussa hän esiintyy, sitä paremman vaikutuksen hän tekee."*²³³ Painotus oli siis siistin habituksen korostamisella, ei niinkään itse varsinaisen univormun merkityksellä. Tämä teksti löysi tiensä miltei samassa muodossa myös myöhempään *sisäpalveluohjesääntöön*: *"Sotamiehen puvussa kuvastuu hänen järjestäytymistilastaan. Mitä siistimmässä ja kunnollisemmassa puvussa hän esiintyy, sitä paremman vaikutuksen saa sekä hänestä että siitä joukko-osastosta, johon hän kuuluu."*²³⁴

²²⁹Lappalainen & Vuorenmaa 1988, 33.

²³⁰Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 28–29.

²³¹Kronlund 1988, 78.

²³²Suom.Sot.Käs. 1918, 5.

²³³Suom.Sot.Käs. 1918, 65.

²³⁴S.O. 1921, 29.

Huomautuksena kahdesta yllämainitusta esimerkistä on sanottava, että ensimmäisessä siisteys on osa sotilaan yksilöllisiä ominaisuuksia. Jälkimmäisessä sen sijaan sillä pyritään korostamaan sotilaan asemaa joukko-osastonsa jäsenenä; se siis ei ole enää yksilöllinen ominaisuus vaan osa ryhmäkäyttäytymistä. Sama pyrkimys liittää sotilaan siisti käytös hänen ylpeyteensä omasta yksiköstään löytyy myös *Suomalaisesta sotilaskäsikirjasta*, joskin hieman erilaisena:

Juopunut työmies herättää hyvin vähän ihmisten huomiota, mutta juopunut sotilas saa aikaan yleistä paheksumista ja pilaa joukon maineen. Hän ei ole silloin enää "sotilas" vaan "Siitä ja siitä joukko-osastosta".²³⁵

Näissä teksteissä terävöitetään yksilöllisen sotilaan käyttäytymistä osana joukko-osaston mainetta ja sen varjelemista ”...*niin palvelun aikana kuin sen ulkopuolellakin*” sekä tuodaan esiin että ”*sotilas on yksikkönsä jäsen ollessaan sen ulkopuolellaankin, siviilissä. Se, minkä palvelusaikana on oppinut, on säilytettävä jälkeenkäinkin.*”²³⁶ Sotilaallisuus ei siis saa lakata olemasta osa henkilön persoonaa edes palvelusajan päätyttyä. Tällainen kaksisuuntainen yritys liittää *siisti habitus* ja *sotilasjoukon jäsenenä olemisen* aina läsnä olevaksi ja kokonaisvaltaiseksi osaksi sotilaan ajatusmaailmaa onkin pitkälle menevä yritys ideologisen tason muokkauksesta joka kohdistuu samalla myös yksilönsisäiseen tasoon.

Arvo- ja kuntoisuusmerkitkin mainitaan²³⁷, mutta katson ne suurimmalta osalta enemmän ryhmäkiinteyttä erottavaksi kuin yhdistäväksi pukeutumiseksi. Nehän selkeästi erottelevat toisistaan ryhmässä ne, jotka ovat saaneet kuntoisuusmerkkejä ja ne, jotka eivät ole. Näin ollen arvo- ja kuntoisuusmerkkien tarkoitus onkin liittää sotilas tiiviimmin nimenomaan ne jakaneisiin järjestöihin, ei niinkään välittömästi ympärillä olevaan ryhmään. Katsonkin, että ne kuuluvat enemmän osaksi yritykseen saada sotilaassa esiin *esprit de corps* -henkeä.

²³⁵ Suom.Sot.Käs. 1918, 12.

²³⁶ Suom.Sot.Käs. 1918, 4.

²³⁷ Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 62.

Yksittäistaistelukouluutus vuodelta 1925 mainitsee että omilta kaatuneilta otetaan patruunat ja nimilaatta talteen. Peräännyttäessä otetaan kaatuneelta toverilta myös kaikki paperit, jotka voisivat viholliselle ilmaista joukko-osaston. Samoin leikataan häneltä rykmentin numeron ilmaisevat olkalaput pois.²³⁸ Yhteisiä merkkejä vuoteen 1925 tultaessa ovat siis ainakin nimilaatta, rykmentin numero, ja mahdollisesti henkilöllisyyspapereista ilmi käyvät seikat sotilasyksiköstä. Vuoteen 1925 mennessä yhteiskunnallinen tilanne oli jo rauhoittunut sekä järjestöjen organisaatiotaso ja varustetilanne ilmeisesti parantunut, sillä yhteisen varustuksen maininnat ovat pääasiassa poistuneet miehistön käsikirjoista. Haarion mukaan huoltoon liittyneet asiat poistettiin tarkoituksella miehistön ohjekirjoista ja jokaisesta huoltolajista kehitettiin erillinen suomen oloihin sopiva ohjesääntönsä²³⁹.

5.3. Koulutusryhmien muodostamistapa.

Koulutusryhmien muodostamistavat poikkeavat huomattavasti toisistaan eri lähteiden kesken. Suojeluskuntien tekstit muistuttavat heti alkuun, että toiminta on vapaaehtoista ja osa jäsenistä käy jokapäiväisessä työssä; heillä on siis Suojeluskuntatoimen lisäksi muitakin tehtäviä siviilissä. Koska kaikki jäsenet eivät siis voi osallistua täysipainoiseen ja jokapäiväiseen sotilaskoulutukseen, *Suojeluskuntien käsikirja* muistuttaa, että koulutuksen pääpaino on pantava "*sellaiselle harjoitukselle, joka sotilaallisen tarkoituksenmukaisuuden ohella on riittävästi hauskaa ja harrastusta herättävää.*"²⁴⁰ Tässä otetaan huomioon myös se että vapaaehtoiset voivat myös lopettaa Suojeluskuntatoiminnan mikäli kokevat sen epämiellyttäväksi. Teksti siis kehottaa kouluttajia luomaan koulutukseen ilmapiirin, jossa miehistö viihtyy. Tätä asennetta ei muista teksteistä löydy vaan ne tuntuvat oletettavan, että miehistö on sitoutunut pysyvästi koulutukseen muunkin elämänsä kustannuksella.

²³⁸Yks.Taist.Koul. 1925, 66.

²³⁹Haario 1981, 53.

²⁴⁰Sk.Käs. 1918, 10.

Itse koulutusryhmien muodostaminen tapahtuu *Suojeluskuntien käsikirjassa* varsin käytännönläheiseltä pohjalta: "Naapurit suojeluskunnassa kuuluvat samoihin joukkoyksikköihin. Nämä yksiköt muodostavat naapurikylittäin ja kansakoulupiireittäin suurempia osastoja."²⁴¹ Koulutusryhmät siis pyrittiin muodostamaan aina tiiviiksi tuttavuuspiireiksi, ja nämä piirit kiinteästi toistensa kanssa naapurustoverkkoihin. Tätä perustellaan toimintavalmiuden ja harjoittelun helpottamisella.²⁴² Tekstistä ei ilmene pyritäänkö tällä vain helpottamaan koulutukseen liittyviä käytännön ja logistiikan järjestelyjä vai myös luomaan kiinteää yhteydenkuuluvuudentunnetta ryhmiin. On kuitenkin mahdollista, että Suojeluskunnat pyrkivät valjastamaan epävirallisen, samaan naapurustoon kuuluvien jo olemassa olevan tuttavuusverkoston Suojeluskuntien käyttöön, mutta tätä ajatusta tukevia huomautuksia tai painottavia linjauksia ei löydy itse tekstistä.

Samoin kuin Suojeluskunnat, myös vapaajoukot muodostivat koulutusryhmiä paikallisten kyläläisten tai kuntalaisten joukosta mahdollisuuksien mukaan:

"Paikallisten olojen mukaan voidaan joukkueet voidaan myöskin muodostaa suuremmiksi tai pienemmiksi, ellei voida sopivasti järjestää yhteistoimintaa naapurikunnan järjestön kanssa. Ryhmän mieslukua ei kuitenkaan saa muuttaa, ellei voittamattomia esteitä ole, vaan tulee sen aina olla 8-miehinen, ryhmäpäällikkö [aliupseeri] yhdeksäntenä."²⁴³

Edellä mainitussa tekstissä oli kaikista lähteistä ainoa maininta siitä että erikoispainoa tulisi kiinnittää ryhmän koon säilyttämisessä pienenä. Syytä tälle linjaukselle ei kuitenkaan kerrota. Suojeluskunnissa koulutuskäytännöt selkeästi kehittyivät aikaa myöten, mahdollisesti käytännössä saatujen kokemusten perusteella. Vuoden 1921 *Suojeluskuntain Jalkaväen Koulutusohjesääntö* vaikuttaa pitävän erittäin tärkeänä koulutus- ja harjoitustoimista tiedottamista osallistujille ja sitä, että jokainen koulutettava on perillä siitä mitä häneltä odotetaan:

²⁴¹Sk.Käs. 1918, 13.

²⁴²Sk.Käs. 1918, 13.

²⁴³V.O. 1918, 1–2.

"Järjestettäessä etuvartio,- marssi,- ja taistelu- y.m. harjoituksia, on [...] jo ajoissa ennen harjoituksen pitämistä jaettava joka ainoalle miehelle (ainakin ryhmän johtajille) paperille kirjoitettuna tärkeimmät yleiset ohjeet [...] harjoitusta varten, koska nämä täten parhaiten juurtuvat miehistön mieliin."²⁴⁴

Tämän ohjesääntö katsoo vaikuttavan harjoitustuloksiin ja miesten harjoituksesta saamaan hyötyyn.²⁴⁵ Tarkempia ohjeita itse koulutusryhmien muodostamisesta ei kuitenkaan anneta.

Vuonna 1922 ilmestyneestä teoksesta *Kouluutusohjelma jalkaväelle* huomaa jo, kuinka Puolustusvoimien toimia alettiin yhtenäistää ja sen koulutusmuodot pyrittiin saamaan samanlaisiksi kaikkialla. Sisällissodasta oli kulunut jo useampi vuosi eikä sotilasorganisaatioiden enää tarvinnut pyrkiä tuottamaan taistelukelpoisia joukkoja mahdollisimman nopeasti tai varustautumaan välittömästi uhkaavaan uuden sisällissodan mahdollisuuteen. Tällöin oli aikaa rakentaa uuden valtion Puolustusvoimat kaikessa rauhassa. Kirja sisältääkin eri aselajien koulutusohjelmia, erikoismiesten koulutusta ja jopa aikataulut, missä ajassa kunkin aselajin koulutettavan tulee sisäistää mitäkin taitoja. Näiden lisäksi kirjassa on ohjeet erilaisten harjoitusten ja koulutustilanteiden järjestämiseen sekä mahdollisesti niissä tarvittavien kaluston, kuten esteratojen, rakentamiseen. Lisäksi mukana on listoja erilaisista pysyväismääräyksistä ja ohjeita jopa sielunhoitotyöhön.²⁴⁶ Teoksen yleisteema on selkeästi organisoitu pyrkimys muodostaa iso, maanlaajuinen sotilasorganisaatio, jonka kaikki yksiköt ovat saaneet samanlaisen koulutuksen ja joiden toimintakyky voidaan ennakoida. Tässä ollaan jo kaukana paikallisjoukoista koottujen puolisolitaallisten joukkojen oppaista.

Suojeluskunnat jatkoivat jo aikaisemmin käyttämäänsä tapaa painottaa tiedotustoiminnan tärkeyttä koulutus- ja harjoitustoimintaa suunniteltaessa. Vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön Kouluutusohjeesta* jossa löytyy pitkä lista koulutustilaisuuksista

²⁴⁴Sk.Jv.Koul.O. 1921, 16.

²⁴⁵Sk.Jv.Koul.O. 1921, 15–17.

²⁴⁶Koul.Ohj.Jv. 1922, passim.

tiedottamisesta ja siihen liittyvistä muutoseikoista.²⁴⁷ Listasta näkyy pyrkimys tehdä mahdollisimman selväksi koulutettavalle mistä koulutuksessa on kysymys, miten ja missä se tapahtuu ja muut koulutustilanteeseen liittyvät seikat. Vaikka tämä informaation tarkkuus katsotaan samalla tavalla kuin aikaisemmissa ohjekirjoissa varsin tärkeäksi, pyrkimys vaikuttaa olevan enemmän puhtaasti tiedottamisluentoinen kuin moraaliin vaikuttamiseen tai harjoitustulosten parantamiseen tähtäävä. *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* mainitsee myös ryhmän yhteiset toimet taistelukoulutuksessa²⁴⁸ mutta vain listamaisesti esittää mitä tulee kouluttaa, eikä tällä mainita olevan pyrkimystä vaikuttaa joukkojen ryhmäkiinteyteen tai me-henkeen.

Sen sijaan *Suojeluskuntajärjestön Kouluutusohje* laajentaa koulutukseen vaikuttavien ulkopuolisten seikkojen huomioonottamista entisestäänkin ja antaa yleisenä ohjeistuksena: ”*Harjoitusaika on valittava erikoisella huolella silmälläpitäen vuoden ja vuorokauden aikoja, koulutettavien jokapäiväisiä toimia sekä paikallisia olosuhteita.*”²⁴⁹ Samalla paikkakuntakohtainen verkostoituminen otetaan entistäkin enemmän huomioon. Suojeluskuntatoimet alkavat saada jopa seuramaisia ja kerhomaisia piirteitä hienotunteisuudessaan ja pyrkimyksessään olla haittaamatta alueen muiden sosiaalisten aktiviteettien kulkua:

” Harjoitusaikaa määrätessä on sovittava paikkakunnalla mahdollisesti toimivien seurojen kanssa, etteivät ne järjestä samanaikaisesti suojeluskuntalaisten osanottoa suojeluskuntaharjoituksiin vaikeuttavia tilaisuuksia. Samoin tulee harjoittajavelvollisen koettaa sovittaa harjoituksensa siten, etteivät paikallisten seurojen järjestämät juhlat y.m.s. tilaisuudet joudu suojeluskuntalaisten poisjäämisen kautta kärsimään.”²⁵⁰

²⁴⁷ Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 16.

²⁴⁸ Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 52.

²⁴⁹ Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 14.

²⁵⁰ Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 15.

Suojeluskuntatoiminta kehittyi Pylkkäsen mukaan kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa toiminta oli Palo- ja järjestyskuntatoimintaa, jonka tarkoitus oli yhteiskuntarauhan turvaaminen aivan ennen sisällissotaa. Toinen vaihe oli sisällissodan aikainen vaihe jolloin Suojeluskuntiin kuulumisen katsottiin olevan pakon sanelemaa. Mutta sodan jälkeen suuri osa näistä kriisiaikana jäsenenä olleista ihmisistä ei enää kokenut tarvetta tai halua jatkaa Suojeluskuntien jäsenenä. Sodan jälkeen Suojeluskunnat kehittyivätkin enemmän turvaamaan sodan voittaneen puolen yhteiskunnallista rakennustyötä. Suojeluskuntien kehittyessä 1920-luvun puolella yhä institutionaalisempaan suuntaan se katsoi tärkeäksi oman yhteiskunnallisen kannatuksensa laajentamisen sillä tämä välillisesti hankaloitti vasemmistolaisten toimia ja vähensi heidän kannatustaan.²⁵¹ Tämä selittäisi Suojeluskuntien intoa parantaa suhteita väestöön ja pyrkiä levittämään toimintaansa kansalaisille sopivaksi.

Virallisen maanpuolustusorganisaation puitteissa toiminta sen sijaan lähtee täysin erilaisesta lähtökohdasta. *Suomalainen sotilaskäsikirja I:n* ei virallisen armeijan käsikirjana tarvitse välittää miehistöhankinnoista, saatavilla olosta tai koulutettavien tyytyväisyydestä. Se olettaa että miehistöä on aina saatavilla, ja että miehistö sopeutuu puolustusvoimien toimintaan astuessaan sen palvelukseen. Samalla se myös antaa selkeän linjauksen että koulutus tapahtuu ryhmä- ja joukkueetasoa isommilla kokonaisuuksilla: ”*Jalkamiehen kasvatus tapahtuu komppanian piirissä, tykkimiehen patterissa*”²⁵² Pienryhmien koulutusta ei mainita muuten kuin ryhmänjohtajista puhuttaessa.

Yksittäistaistelukouluutus vuodelta 1925 kehottaa, että koulutus olisi parasta suorittaa ensin yksittäin ja vasta sen jälkeen yhteistyössä muiden kanssa:

”Ei ole tarkoituksenmukaista, että alkuaikoina annetaan miesten toimia vain erikseen ja myöhemmin vain ryhmien tai taisteluryhmien puitteissa. Miehen yksittäistoiminnan suuresta merkityksestä riippuen on käytännöllisintä että myöhemminkin harjoitukset ajoitetaan aina jollain pienellä tehtävällä yksittäistä miestä varten ja vasta sitten

²⁵¹Pylkkänen 2001, 168–169.

²⁵²Sk.Käs. 1918, 29.

siirrytään toimimaan ryhmän ja taisteluryhmän puitteissa.”²⁵³

Teos on hyvin pitkälle juuri kouluttajien käyttöön suunnattu teos. Myös tämä kirja kuuluu epäviralliseen ammattikirjallisuuteen, jota upseerit toimittivat käytännön vinkkien jakamiseksi muille ammatilaisille. Kirjoitustyyliltään kirjoittaja esiintyy tietävänä, miltei lukijan kanssa tasavertaisena kouluttajana eikä suinkaan auktoriteettihahmona. Tämän teoksen pääpaino on yksittäisen taistelijan koulutukseen liittyvissä seikoissa ja tämän jälkeen komppaniatason tehtävissä. Ryhmän asema jätetään miltei kokonaan huomiotta ja se toimii vain raamina jossa sotilaskoulutus annetaan. Ikään kuin kirjoittajan mielestä ainoat järjelliset ajattelumallit olisivat vain yksilö ja sen jälkeen heti isompien kokonaisuuksien organisaatiot. Ainoat poikkeukset tästä ovat ryhmän tulisuojan ja aseiden yhteistoiminnan selostuksessa²⁵⁴. Näissäkin ryhmätoiminta on pääasiassa vain yksilöiden toimintaa annettujen ohjeiden mukaan. Ryhmän omia sisäisiä prosesseja ei huomioida juuri lainkaan.

Yksittäistaistelukouluutuksen sisältämät koulutusaiheet ovat kuitenkin monipuoliset ja tällä on selkeä tarkoitus saada miehistö ymmärtämään koulutettavana oleva asia miellyttävässä ja virikkeellisessä koulutusympäristössä. Jokainen mallina käytetty harjoitus on selostettu yksityiskohtaisesti, siihen tarvittavat havaintomateriaalit, mahdolliset rakennusohjeet, ja kouluttajan toiminta kullakin koulutuspisteellä. Jopa koulutettaville esitettävät kysymykset ja niihin mahdolliset vastaukset on esitelty. Kouluttajalle selostetaan sitä kuinka ko. koulutustilanne voidaan hoitaa mahdollisimman havainnollistavasti ja selkeästi sekä kustannus- ja koulutusaikatehokkaasti. Teos on kirjoitustyyliltään tekniikkamainen opas, jonka tarkoituksena on saada yksilö sisäistämään kaikki sodankäynnin vaatimukset ja pyrkimään parantamaan omia valmiuksiaan näillä alueilla.

²⁵³Yks.Taist.Koul. 1925, 125 - Liite II.

²⁵⁴Yks.Taist.Koul. 1925, 61–66.

5.4. Joukon muodostamisajankohta.

Maininnat sotilasjoukon muodostamisajankohdasta muuttuvat paljonkin Vuosien 1918 ja 1925 välisenä aikana. Ne kuvaavat hyvin yhteiskunnan muutosta kriisiytyneestä konfliktinuhasta vakiintuneempiin oloihin. Vaikka suuressa osassa lähteitä ei joukkojen muodostamisajankohdasta ole merkintöjä, yleensä ottaen kirjat tuntuvat oletettavan, ettei ajankohdalla ole suurtakaan merkitystä joukkojen koulutuksen kannalta. *Suomalaisen sotilaskäsikirjan* suhteen on ymmärrettävää, että joukon muodostamisajankohtiin viittaavia asioita on virallisissa lähteissä hyvin vähän. Teoshan kirjoitettiin yhä Saksassa oltaessa, eikä tällöin ollut vielä tietoa tulevista toimista Suomessa. Merkinnät jäivät pakostakin yleisluontoisiksi. Niissä lähteissä, missä joukkojen muodostamisajankohdasta mainitaan, se tulee kuitenkin korostuneesti esille. *Vapaaajoukkojen ohjesääntö* vuodelta 1918 lähtee akuutista konfliktinuhan tilanteesta. Se katsookin tärkeämmäksi lietsoa taisteluhenkeä kuin opettaa sotilastaktiikkaa:

”Onhan mahdollista, että joukkojen jo parin päivän kuluttua kokoontumishetkestään on pakko taistella. On vaikea yht'äkkiä saada harjaantumattomia miehiä koulutetuksi kunnan sotilaiksi, ellei joukossa vallitse pyhä innostus ja syvä viha vihollista kohtaan, ja sittenkin on tuollainen joukko heikompi kuin harjaantuneet sotilasosastot.”²⁵⁵

Myös samana vuonna ilmestynyt *Suojeluskuntain käsikirja I* olettaa, että joukkojen muodostamisajankohta on hyvin lähellä kirjan julkaisuaikaa. Kaikki perustelut annetuille ohjeille kirja sitoo tiukasti välittömään joukkojentarpeeseen:

”Tosin nyt alussa, kun miesväeltä puuttuu sotilaskasvatus ja koko maan asema on uhattu, on sotilaallinen kasvatus oleva etualalla. Mutta niin pian kuin päästään todella rauhankannalle, niin vapautuvat suojeluskunnat surullisista poliisintehtävistään ja voivat rajoittaa muodollisuudessaan ikävät sotilasharjoitukset vähimpään

²⁵⁵Haario 1981, 16.

välttämättömään määräänsä..."²⁵⁶

On huomionarvoista, että tekstissä sotilasmaiset toimet nähdään ikävänä seikkana ja teksti selkeästi mainitsee tavoitteeksi, että sotilastyypisistä harjoituksista voitaisiin luopua. *Suojeluskuntain käsikirja I:n* ilmestyessä, juuri sisällissodan jälkeen,²⁵⁷ poliittinen tilanne Suomessa oli vielä tulenarka eivätkä kansan eri ryhmittymät luottaneet toisiinsa. *Suojeluskuntain käsikirja I* ei juuri pyri luomaan kuvaa siitä, että sotilas olisi riippuvainen ryhmästään vaan pikemminkin ylipäättään Suojeluskunnista, jotka turvaavat jäsentensä ja muun väestön turvallisuuden. Kirja pyrkiikin tietoisesti estämään omasta linjastaan eroavat mielipiteet jäsentensä keskuudessa. Kirjan linjaukset oikeanlaisesta maailmankuvasta ja epätoivottavasta käyttäytymisestä yhteiskunnassa esitetään varsin ehdottomina ja muut näkemykset katsotaan epäilyttäviksi tai jopa kapinahenkisiksi.

Leimu mainitseekin että ennen vuoden 1920 Tarton rauhan solmimista Suomi oli käytännössä sotatilassa Neuvosto-Venäjän kanssa johtuen sen antamasta sotilaallisesta tuesta punaisille. Tämä on varmaankin vaikuttanut myös Suojeluskuntien ajatteluun joukkojen tarpeesta.²⁵⁸ *Vapaajoukkojen Ohjesäännön* tapaan *Suojeluskunnan käsikirjan* kirjoittajan ensisijainen tavoite tuntuu olevan lietsoa isänmaallisuushenkeä ja taistelutahtoa lukijaansa sekä tehdä tämä tietoiseksi oman yhteisönsä turvallisuustarpeesta. Tässä *Suojeluskunnan käsikirjan* kirjoittaja käyttääkin monia historiallisia esimerkkejä kunniakkaasta historiasta, jopa vuoden 1912 olympialaiskisoja muistuttamaan kansallistunnosta.²⁵⁹ Suomalaisista puhutaan ihannoiden ja heitä kehoitetaan olemaan ylpeitä itsestään. Suomalaisen sanotaan olevan jopa "*maailman paras suksimies*".²⁶⁰ Tekstissä muistutetaan, että Suojeluskuntien asema on enemmän armeijaa tukeva ja sille ruumiinkuntoista miehistöä tuottava kuin taisteluihin omana

²⁵⁶Sk.Käs. 1918, 11.

²⁵⁷Sk.Käs. 1918, 11 - Tässä mainitaan vielä lokakuulta peräisin oleva sotaministerin lausunto, joten kirja on ilmestynyt aivan loppuvuodesta 1918 eli siis sotatoimien jälkeen.

²⁵⁸Leimu 1985, 149.

²⁵⁹Sk.Käs. 1918, 12.

²⁶⁰Sk.Käs. 1918, 112.

organisaationaan osallistuva.²⁶¹

Virallisen armeijan joukkojen muodostamiseen vaikuttavat seikat kuten kutsunnat saatiin vakiinnutetuksi käytännössä vasta vuonna 1920.²⁶² Vuodet 1918–1920 olivatkin eräänlaista muutuskautta, jolloin käytännössä sotatilassa ollut sotilasorganisaatio on hitaasti alkanut kehittää *sodanajan* organisaationsa rinnalle varuskuntaelämään keskittyntä *rauhanajan* organisaatiota.²⁶³

Välitön konfliktinuhka näyttääkin poistuneen vuoteen 1922 mennessä, jolloin ilmestynyt *Kouluutusohjelma jalkaväelle* ei enää lainkaan mainitse välitöntä ulkoista uhkakuva. Kirja listaa vain ohjeet siitä kuinka koulutusohjelmaa tulee muuttaa, mikäli tietty koulutusjakso tapahtuu kesä- tai talviaikana. Koulutusohjelmissä on huomioitu erikseen keväällä ja syksyllä saapuvien koulutustapahtumat, mutta ilmeisesti vain tarkoituksena hoitaa tiettyjä koulutusjaksoja paremmin soveltuvissa sääoloissa ja lämpötiloissa. Osa koulutuksesta toteutetaan vanhemman koulutusryhmän kanssa siten että uutta ja vanhaa koulutusryhmää sekoitetaan.²⁶⁴ Vuosien 1921 ja 1922 jälkeen tekstit muuttuvat kautta linjan rauhallisiksi ja järjestelmällisiksi ohjeistuksiksi ja akuutit uhkakuvat poistuvat. Joukkojen muodostamisajankohtiin tämä vaikuttaa siten, että muodostamisajankohta mainitaan vain lähinnä vuodenaikoja koskien.

Vuoden 1925 *Suojeluskuntajärjestön Kouluutusohjeesta* löytyy maininta siitä, että vuosi jaetaan koulutuksellisesti "*kolmeen, korkeintaan neljään toimintakauteen, riippuen sk.piirin maantieteellisestä asemasta, vuoden ajoista [...] sääsuhteista sekä harjoittajavelvollisten [...] sotilaallisesta kyvyistä johtajina ja kasvattajina*"²⁶⁵ Koulutustoiminta alkaa vuoden alusta, jolloin kouluttajat käyvät läpi edellisen vuoden toiminnan, sen parannusehdotukset ja uuden

²⁶¹Sk.Käs. 1918, 10.

²⁶²Leimu 1985, 149.

²⁶³Leimu 1985, 151.

²⁶⁴Koul.Ohj.Jv. 1922, 11–25.

²⁶⁵Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 10.

opetussuunnitelman tulevalle vuodelle.²⁶⁶ Uusien miesten koulutuskausi aloitettiin siis aina samaan aikaan vuodesta mutta tekstistä ei löydy merkkejä siitä, että tällä olisi katsottu olevan vaikutusta sotilaiden oppimiseen tai tehokkuuteen. Kyse voi ennemminkin olla logistisista ja ilmastollisista syistä kuin siitä että kouluttajat olisivat ajatelleet tiettyyn vuodenaikaan aloitetun koulutuksen tuottavan parempia joukkoja.

Kouluutusohjelma jalkaväelle sekä *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* ovat varsin samankaltaisia erityisesti kansalaiskasvatusta koskevilta osin. Molemmat sisältävät varsin paljon merkintöjä uskonnon ja kansalaiskasvatuksen luennoista sekä painottavat järjestöjen yhteiskunnallista asemaa. Voi olla, että myöhemmin ilmestynyt *Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje* onkin käyttänyt aiempaa teosta esikuvanaan. Se on myös selkeästi institutionaalisin ohjekirjoista ja lähempänä toimintaohjeiden esittämistä kuin pyrkimystä vaikuttaa sotilaisiin tai heidän käyttäytymiseensä. Kirja on enemmän virallinen ja muodollinen kuin muut, eikä pyri juurikaan vaikuttamaan lukijan tunteisiin. Myöskään pyrkimystä saada koulutettava tuntemaan olevansa riippuvainen ryhmästä ei esiinny. Kirjoittaja pyrkii enemmän neutraaliin ja selkeään tiedottamiseen ja Suojeluskuntien käytäntöjen ja standardien yhtenäistämiseen. Kieliasu on rauhoittunut, ikään kuin välitöntä vaaraa ei olisi, eikä ulkoista painetta tai uhkaa tekstistä ole havaittavissa.

Ajatusta välittömän kriisin uhkan poistumista tukisi myös samana vuonna ilmestynyt *Jalkaväen harjoitusohjesääntö I*, jossa mainitaan koulutuspäämääriä selostettaessa pelkästään: ”*Kouluutus perustuu edeltäpäin laadittuihin opetussuunnitelmiin. Rykmentinkomentaja antaa opetussuunnitelmien laatimista varten pataljoonille ohjeet, joissa määritellään määrääjän kuluessa täytettävät vaatimukset eri palvelushaaroissa.*”²⁶⁷ Tämä teksti on jo selkeästi suunnitelmallisempaa ja institutionalisoitunutta verrattuna pari vuotta aikaisempiin, miltei *ad hoc* -tasolla tapahtuneisiin koulutusryhmien muodostamisiin. Tässäkin otetaan huomioon kuinka saapumiserä on edistynyt koulutuksessaan ja onko uusille joukoille riittävän asiantuntevat kouluttajaryhmät: ”*Sotilashiihtopalveluksen edellytyksenä on, että mies, kun häntä siinä aletaan kouluuttaa, jo on suorittanut tavallisen jalkaväkikouluutuksen*

²⁶⁶Sk.Järj.Koul.Ohje 1925, 10.

²⁶⁷Jv.Harj.O. 1925, 13.

alokaskauden muodollisen osan”.²⁶⁸

Suomalaiseen kansallisliikkeen teemaan kuului oleellisena osana kansallisen identiteetin korostaminen ja sotilaallisen rohkeuden esittäminen kansanluonteelle ominaisena piirteenä. Tämän retoriikan ymmärrys ja sen sisällyttäminen osaksi yksilön arvomaailmaa oli merkittävä prosessi kansalaisotilaan muodostamisessa. Sotilasorganisaatio oletti 1900-luvun alussa, että se kykenisi ohjaamaan ja kontrolloimaan sotilaiden käsitystä normaaliksi mielletystä käyttäytymisestä.²⁶⁹ Tämän ajattelutavan voi huomata myös omista lähteistäni, sillä ne korostavat sotilasorganisaatioidensa yhteiskunnallista asemaa. Asevoimien antamat elämäntavat ja käytös katsotaan yhteiskunnallisesti haluttaviksi asioiksi ja yksilöitä kehoitetaan mukautumaan näihin malleihin. Tämä myös selittäisi sitä, miksi sotilaallisen puhuttelun, nimitysten ja arvoasteikkojen läpikäyminen on selkeästi korostuneempaa tutkimusajanjakson alkupäässä ja vähenee myöhemmissä lähteissä. Oma tulkintani on, että eri asevoimien aloittaessa toimintaansa pyrittiin tekemään selkeä ero siviilitoiminnan ja sotilastoiminnan välille ja katsottiin tärkeäksi korostaa sotilastyylin puhetapaa ja nimityskäytäntöjä. Kun eri asevoimien sotilastraditiot alkoivat muotoutua pysyvimmiksi ja niiden yhteiskunnallinen asema selkeytyi, tämän korostamisen tarve oppaissa ja ohjekirjoissa vähentyi.

Yritys saada tuotettua kiinteyttä joukkojen keskuuteen ylhäältä alaspäin annettuna mallina on hyvä esimerkki vertikaalisen kiinteyskäsitteiden ajattelusta. Miehistön välille pyritään saamaan aikaan kiinteyttä hierarkkisen organisaation puitteissa, ei sen horisontaalisen vertaisryhmän kesken. Mutta kuten mainitsin aikaisemmin, tämä horisontaalinen/vertikaalinen kiinteyskäsite jättää huomioimatta useita kiinteyyteen vaikuttavia seikkoja, joita työssäni on tullut esille. Esimerkkinä se, kuinka sotilaallisesta habituksesta yritetään tehdä osa sosiaalista muiden sotilaiden huomioon ottamista. Tässä näkyy pyrkimys luoda ryhmäpainetta yksilöön: ei-sotilaallinen habitus heijastuu huonosti koko sotilasorganisaatioon ja tämän takia yksilön tulisi muokata omaa käyttäytymistään muiden hyväksi. Tämän vuoksi katson, että olisi parempi käyttää tästä vaikutusmuodosta

²⁶⁸Jv.Harj.O. 1925, liite, sivu 103.

²⁶⁹Mälkki 2008, 67–68.

nimitystä ideologisen tason muokkaus; sehän koskee koko sotilasorganisaation yhteiskunnallista julkisuuskuvaa, ei pelkästään sen vertikaalista, hierarkkista kiinteyttä jäsenten välillä.

Myöhempi tutkimus tutkimusajankohdan miehistön asenteista ja heidän suhtautumisestaan tähän asennekasvatukseen on tuonut ilmi että lyhyen varusmiespalveluksen aikana ei yleensä pystytty vaikuttamaan asevelvollisten ajatuksiin ja käyttäytymisen taustalla oleviin kulttuurisiin lähtökohtiin. Armeijan toteuttamalla täsmäpropagandalla ei siis ollut todellista vaikuttavuutta asenteiden muuttumisessa, vaikka tähän ehkä olisikin pyritty.²⁷⁰ Ehkä syynä tähän olikin juuri yksipuolinen propaganda ja muiden kiinteydelle tärkeiden tekijöiden huomioimatta jättäminen? Kiinteyttä pyrittiin luomaan käskemällä, ei kiinteeyden vaikuttavien tekijöiden hyödyntämisellä.

Sanamuodoiltaan tekstit poikkeavat varsin paljon toisistaan ajallisesti, erityisesti joukkojen muodostamisajankohtaa koskevien mainintojen kohdalla. Alkuaikojen välitön konfliktinuhka poistuu kielenkäytöstä. Sotilaskoulutuksen kuvaus ja perustelut muuttuvat organisoidummaksi ja institutionaalisemmaksi, kun tutkimusaikavälillä edetään kohti sen loppupäätä. Samalla vapaaehtoisten Suojeluskuntien toiminta muuttuu rennommaksi ja pyrkii luomaan hyvät välit yhteiskuntaan. Koulutusryhmiä muodostettaessa erityisesti Suojeluskunnat painottavat harjoitusten mielekkyyttä ja sotilaan niistä saamaa hyötyä, kun nämä seikat jäävät Puolustusvoimien teksteissä huomattavasti vähemmälle.

6. Yhteenveto.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, onko lähdemateriaaleissa havaittavissa pienryhmän sisäiseen kiinteeyteen pyrkivien ryhmädynamiikan vaikutuskeinojen käyttämistä. Oman tutkimukseni pohjalta totean, että suurimmalta osalta yksittäisen sotilasryhmän sisäiseen

²⁷⁰Mälkki 2008, 61.

ryhmäkiinteyteen ei ole pyritty vaikuttamaan ainakaan koulutusta antavien organisaatioiden ohjeiden ja muiden vastaavien epävirallisten tekstien puitteissa. Pienryhmien sisäistä ryhmäkoheesiota ei ole nähty kovinkaan tärkeänä tekijänä tarkastelluissa aseellisissa organisaatioissa muuten kuin yleisen toveruuden kautta. Lähteistä on havaittavissa, että joihinkin ryhmäkiinteyteen vaikuttaviin asioihin on yritetty aktiivisesti vaikuttaa erityisesti urheilun ja kilpailujen avulla, mutta näissäkin on tavoitteena ollut enemmän sotilaskunnan lisääminen sekä yhteisten päämäärien saavuttamiseen ja sotilaskuriin totuttautuminen kuin yksittäisten ryhmien sisäisen kiinteyden lujittaminen.

Rasitukseen, lepoon, yhteiseen vapaa-aikaan ja majoitukseen ei kiinnitetä juuri mitään huomiota muuten kuin puhtaasti huollon näkökulmista. Näiden käyttöä ei perustella muulla kuin taistelukyvyyn säilyttämisen tai koulutuksen sujuvuuden kannalta. Majoituksen asema on näihin muihin nähden korostunut, mutta muuten näillä tekijöillä ei katsota olevan muuta asemaa kuin sotilaiden pitäminen toimintakuntoisina. Syynä niiden tekijöiden puutteeseen lähteissä voi olla ajan erittäin huono resurssi- ja varustetilanne koko puolustuslaitoksessa yleensä ja näiden seikkojen mainitseminen olisi saattanut lisätä tyytymättömyyttä niissä osastoissa, missä varustusta ei olisi ollut yhteisten standardien tasolle asti. Monet organisaatioista olivat myös tuolloin varsin kehittymättömiä, eikä niillä välttämättä edes ollut vielä suunniteltua toimintaa näitä seikkoja koskien. Ainoana selvempänä poikkeuksena yhteistä rasitusta ja sen vaikutuksia yhteishenkeen käsitellään vain kouluttajille suunnatussa *Suojeluskuntain Jalkaväen Koulutusohjesäännössä*, mikä tuntuu kyseisen teoksen muuhun asennoitumiseen ja listamaisesti koulutusohjelmaa kuvaavaan esitystapaan nähden kaavasta poikkeavalta.

Katson, että kaikki lähteet pyrkivät vaikuttamaan suuressa määrin vain koulutettavan henkilökohtaiseen yksilönsisäiseen tasoon sekä laajemman yhteiskunnallisen toiminnan ideologiseen tasoon. Nimenomaan ryhmän toimintaan ja sen suorituskykyyn hyvän ryhmähengen kautta ei oppaiden välityksellä pyritä vaikuttamaan juuri lainkaan. Yksittäisillä sotilasryhmillä ei näytä olleen suurta merkitystä lähteiden kirjoittajien ajatuksissa. Teksteistä ei ole havaittavissa ryhmän sisäiseen, dynaamiseen yhteistyöhön pyrkimistä. Välittömästi yksilöitä ympäröivän sotilasryhmän asemaa ei oteta juuri ollenkaan huomioon muuten kuin isompien kokonaisuuksien, kuten joukkueen tai komppanian, osana.

Vaikka pienen ryhmän sisäistä kiinteyttä ei pidetä kovinkaan tärkeänä, tekstit pyrkivät selvästi pitämään isot, komppania- ja pataljoonataso yksiköt yhtenäisinä. Sotilaiden välille muodostuva ryhmäkiinteyks tai sen luomiseen pyrkiminen ei esiinny jalkaväkiryhmän rakenteessa tai koulutuksessa, vaan se pyritään tuottamaan samaistumisella isomman organisaation toimintaan. Tutkimusaikavälillä annetun sotilaskoulutuksen sosiaalipsykologisissa osa-alueissa onkin pääpainona kansalaissotilaan ideaalin iskostaminen koulutettavaan. Tämä kansalaissotilaan identiteetin luominen ja sen tekeminen osaksi sotilaskoulutettavien ajattelutapaa on ollut suurempi yhteiskunnallisen tason pyrkimys, ja tämä heijastuu lähteisiin sotilaan ominaisuuksien ja yksilön roolinoton korostumisena. Ryhmäkoheesio katsotaankin teksteissä muodostuvan kansalaissotilaan roolin omaksumisen kautta ja samanlaisen roolin omaksuneiden keskinäisestä solidaarisuudesta. Jopa ryhmän sisäinenkin yhteistyö perustetaan lähteissä yksittäisen, kurinalaisen sotilaan toimintaan isomman organisaation osana. Ryhmän funktio on kaikissa teksteissä vain isompien joukkojen osana toimiminen, sille ei juuri anneta sisäisiä toimintaohjeita eikä siltä odoteta itsenäistä toimintaa muuten kuin ryhmänjohtajan käskynannon kautta. Oppikirjat ja ohjesäännöt korostavat nimenomaan sitä, että sotilaan tulisi luoda suhde instituutioon, ei muihin sotilaisiin. Solidaarisuutta ei pyritä luomaan siten, että se kohdistuisi sotilaan omaan, välittömästi ympärillä olevaan ryhmään, vaan yleisesti sotilasorganisaatiossa olevaan *esprit de corps* -henkeen.

Ohjekirjojen pyrkimykset vaikuttaa sotilaisiin keskittyvätkin miltei ainoastaan yksilönsisäisen tason muokkaamiseen eli oikeiden arvojen ja katsantokannan sisäistämiseen sekä yhteiskunnan antamiin, ideologisen tason propagandatoimiin. Sosiologisesti tarkasteltuna *yksilöidenvälinen taso* sekä *asemasuhdetaso* jäävät siis lähteissä käytännössä kokonaan huomiotta, eikä niihin pyritä vaikuttamaan muuten kuin sotilasarvojen ja sotilasosastojen hierarkkisella ja logistisella jaolla.

Toinen tutkimuskysymykseni oli, kuinka käytettyjä ryhmänhallinnan keinoja on perusteltu teksteissä. Perusteluina nähdään tutkimusajanjakson alussa välitön sotilaallisen toimintakyvyn tarve, ja sotilaita kuvataan yhteiskunnallisen rauhan ylläpitäjinä. Tämä kuvaus ei ollut ainoastaan propagandaa, vaan ennen 1920-lukua yhteiskuntarauhaa turvaavalle sotilaalliselle organisaatiolle katsottiin olevan realistinen ja välitön tarve. Tutkimusajanjakson loppupäässä

perustelut muuttuvat välittömästä tarpeesta yleisluontoisiksi ilmauksiksi joille haetaan perustelu enemmänkin lainsäädännöstä kuin akuutista tarpeesta.

Kolmas tutkimuskysymyksistäni oli, ovatko hallintakeinojen käyttötavat tai esiintyminen lähteissä muuttuneet tutkimusaikavälin aikana. Tarkasteluajanjakson kehittyessä vuodesta 1918 eteenpäin joukkojen yhtenäinen toiminta ja koulutus muuttuvat hitaasti organisoidummaksi ja alkaa selkeästi velvoittaa jäseniltään enemmän osallistumista ja sitoutumista. Vapaaehtoisissa järjestöissä silloin tällöin suoritetusta vapaa-ajantoiminnasta siirrytään kokopäiväisempään ja kokonaisvaltaisempaan koulutukseen. Samalla perustelut toiminnalle ja annetuille koulutusmetodeille jäävät hiljalleen pois oppaista. Myös ulkoinen uhkakuva tai välittömän vaaran läsnäolo on voimakkaana alkuaikojen teksteissä mutta sen korostaminen jää ajan mittaan pois. Propagandamaisia palopuheita isänmaallisuushengestä ei enää esiinny aikavälin loppupään teksteissä. Syynä tähän diskurssin muutokseen katson olevan sen, että noin vuoden 1921 tienoilla yhteiskunnallinen tilanne oli jo suurelta osin rauhoittunut, ja sotilaalliset organisaatiot olivat siirtymässä sodanajan järjestelyistä rauhanajan toimintamalliin.

Tämä tutkielma käsitteli aihetta nimenomaan kirjallisten lähteiden taholta. Tutkimus oli poikkitieteellisyytensä vuoksi varsin haastava, mutta toi selkeästi esiin miten paljon lähteiden aikakauden sotilaskoulutus ja nykyinen sotilassosiologia eroavaavat toisistaan niissä asioissa joita katsovat tärkeäksi sotilaiden keskinäisen kiinteyden kannalta. Sotilaallinen ymmärtäminen siitä, mitä käsite *joukkojen kiinteyden* tarkoittaa, on muuttunut rajusti 1900-luvun alusta nykypäivään tultaessa. Sotilasjoukon kiinteyden koettiin erilaisena asiana kuin nykyisin. Nykyinen koheesiotutkimus keskittyy aktiivisen toiminnan ja yhteistyön ohessa syntyvän kiinteyden tunteen tarkasteluun, kun taas käyttämissäni tutkimusaikakauden lähteissä sotilasjoukkoon syntyvä kiinteyden on nähty nousevan yksilön identiteetin ja roolinoton kautta.

Hieman erikoinen tutkimusmetodini muotoutui tutkimuksen aikana. Oli helppoa tutkia, onko lähdemateriaalissa pyritty vaikuttamaan ryhmäkoheesioon; tarvitsi vain etsiä lähteistä, onko niissä mainittu ryhmäkoheesioon vaikuttavia asioita. Mutta tämä ei vielä oikeastaan antanut paljoakaan uutta tietoa, sillä tuloksena oli vain listamainen esitys asioista joita lähteissä mainittiin ja joita ei mainittu. Tässä muodossa tuloksia ei voinut kunnolla analysoida. Siksi

otin mukaan tutkimukseeni myös sosiaalipsykologiset analyysitasot, ja aloin tarkastella saamiani tuloksia niiden valossa. Pyrkimykseni oli käsitellä selkeät ryhmäkoheesioon vaikuttavat yksityiskohdat suuremmissa sosiologisissa kontekstissa. Ilmiön tarkasteleminen vain horisontaalinen/vertikaalinen sekä affektiivinen/instrumentaalinen kiinteys -akseleilla ei olisi ottanut huomioon eri sosiologisia konteksteja yhtä hyvin kuin käyttämäni metodologia. Lopputulos oli miellyttävän selkeä: Yksittäiset ryhmäkoheesioon vaikuttavat asiat saattoi järjestellä eri analyysitasoille ja näiden tasojen painottamista pystyi vertailemaan. Tämä poikkitieteellinen metodologia toi esille selkeitä painotuseroja eri analyysitasojen välillä.

Eräs erikoinen piirre jonka huomasin tästä asettelusta, oli se kuinka vahvasti 1900-luvun alun lähdeaineisto pyrki vaikuttamaan erityisesti yksilönsisäiseen ja ideologiseen tasoon; Siis psykologisiin seikkoihin, yksilön arvomaailmaan tai miehistön sosionormatiiviseen homogeenisyyteen. Nykyinen sotilassosiologia keskittyy ryhmädynamiikan tutkimisessa miltei kokonaan yksilöidenvälisen ja asemasuhdetason hallintaan. Päättarkastelukohteita ovat juuri affektiivinen/instrumentaalinen sekä horisontaalinen/vertikaalinen kiinteys, ei suinkaan yhteiskunnalliset rooliodotukset ja henkilökohtaiset elämäntapavalinnat. Asetelma on muuttunut miltei päinvastaiseksi verrattuna 1900-luvun alkuun. Ehkä tämä painotuksen muutos on reaktio yhteiskunnan muuttumiseen yhä monikulttuurisemmaksi? Ehkä ilmiössä on kyse sotilasorganisaatioiden mukautumisesta siihen että sotilaskoulutettavat eroavat huomattavasti toisistaan, eikä näillä välttämättä voi olettaa olevan samanlaisia arvoja tai ideologista taustaa? Tai ehkä kyse on sotilaan yhteiskunnallisen roolin muuttumisesta pois universaalien kansalaissotilaan muotista ja kohti ammattimaista specialistia? Sotilaana oleminen on nykyisin enemmän erikoisalan ammattilaisen uravaihtoehto, kuin erottamaton osa kansalaisuutta.

Jatkotutkimusaiheita erityisesti sosiaalipsykologian alalta olisikin laajentaa tätä tutkimusta muihinkin kuin kirjallisiin lähteisiin. Käyttämäni tutkimustapa voisi olla käyttökelpoinen myös nykyisen sotilassosiologisen tutkimuksen uudeksi näkökulmaksi, lisänä nykyisin käytettäville ja tietyssä mielessä rajoittuneille tarkastelupisteille. Jo tämän tutkimuksen perusteelta voidaan sanoa että sosiaalipsykologisiin analyysitasoihin perustuva näkökulma mahdollistaa ryhmädynamiikan eri painotusalueiden selkeän vertailemisen keskenään.

Muita jatkotutkimusaiheita, joita tämä tutkielma nosti mieleeni, olivat: Kuinka paljon Puolustusvoimien koulutus on tietoisesti antanut epävirallisen ryhmädynamiikan hoitaa joukkojen toiminnan kitkakohtia? Kuinka paljon Puolustusvoimien antamissa sotilaskoulutuksissa on tietoisesti käytetty epävirallisia, mihinkään ylöskirjaamattomia keinoja, pyrkimyksenä saada aikaan yhteenkuuluvaisuuden tunnetta sotilaiden välille? Kuinka paljon Puolustusvoimat ovat luottaneet sotilaiden keskeisen ryhmäkurin ratkaisevan jotkut ongelmat heidän puolestaan, ja laskeneet sen varaan ettei näihin asioihin tarvitse puuttua?

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Jalkaväen harjoitusohjesääntö I - Muodollinen harjoitus, Otava, 1925

Komppanian taistelukouluutus, osa 1 - Yksityinen jalkamies, ryhmä, joukkue, Otava, 1920

Kouluutusohjelma jalkaväelle, E. Valtamon Kirjapaino, Oulunkylä, 1922

Ohjeita mieskohtaisessa ja ryhmätaistelukouluutuksessa, Otava, 1925

Sisäpalveluohjesääntö, Otava, 1921

Suojeluskuntain käsikirja osa I - Sotilaallinen kasvatus, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki, 1918

Suojeluskuntajärjestön kouluutusohje, Kouvolan kirja- ja kivipaino O.Y., Kouvola, 1925

Suojeluskuntien jalkaväen kouluutusohjesääntö, Kouvolan kirja- ja kivipaino O.Y., Kouvola 1921

Suomalainen sotilaskäsikirja - Osa I, Franckellin kirjapaino-osakeyhtiö, Helsinki, 1918

Suomen asetuskokoelma vuodelta 1918

*Suomen senaatin päätös, koskevia toimenpiteitä Suomen vakinaisen armeijan muodostamisen edistämiseksi 22.4.1918

*Asetus 56/1918 Sota-asiaintoimituskunnan perustamisesta suomen senaatin talousosastoon 14.6.1918

Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919

Vapaajoukkojen Ohjesääntö, 1918

Yksittäistaistelukouluutus, Otava, 1925

Kirjallisuus

Haario, Seppo - Jääkäreiden toimittama "Suomalainen sotilaskäsikirja" ja sen merkitys itsenäisen suomen puolustusvoimille, 1981 Helsinki

Harinen, Olli - Sotilasjoukon kiinteys ja sotilasorganisaatio (lisäpainos vuoden 1992 julkaisusta), Sotilassosiologian julkaisusarja., n:o 7.

Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, 2000

Harinen, Olli – Näkökulmia sotilassosiologiaan, artikkeleita vuosilta 1991–2009

Käyttätymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1, nro 1/2010

Maanpuolustuskorkeakoulu 2010

Helkama, Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela - Johdatus sosiaalipsykologiaan

Edita, Helsinki, 1998

Kronlund, J (toim.) - Suomen Puolustuslaitos 1918–1939

WSOY, 1988 Porvoo

Lappalainen, Jussi T. - Punakaartin sota, osa 1

Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea, Valtion painatuskeskus 1981 Helsinki

Lappalainen, Matti & Vuorenmaa, Anssi - Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt

WSOY, 1988 Porvoo.

Leimu, Pekka - Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä, Helsinki 1985

Mälkki, Juha - Herrat, jätkät ja sotataito, Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi". Suomalaisen kirjallisuuden seura, Hakapaino Oy, 2008 Helsinki

Niinistö, Jussi - Heimosotien historia 1918–1922

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura- Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1007, Karisto Oy, 2005 Hämeenlinna

Pylkkänen, Ali - Suojeluskuntalaiset, Keitä he olivat? – Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917–1944

Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos, 2001 Helsinki

Tikka, Marko – Valkoisen hämärän maa – Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa 1918–1921
Suomalaisen kirjallisuuden seura – historiallisia tutkimuksia 230. Helsinki 2006

Toiskallio, Jarmo (toim.) - Toimintakyky sotilaspedagogiikassa
Koulutustaidon laitos, 1998

Vahtola, Jouko - ”Suomi suureksi - Viena vapaaksi” - Valkoisen Suomen pyrkimykset Itä-
Karjalan vapauttamiseksi vuonna 1918
Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys
Jyväskylä, Gummerus 1988

Valtanen, Mikko (toim.), Johtamisen sosiaalipsykologia, Käsitteitä ja käytäntöjä
sotilasyhteisöissä, Helsinki 2008 (Edita Prima Oy)
Julkaisusarja 2, nro 19/2008
MPKK, Johtamisen laitos

Elektroniset lähteet

Guy L. Siebold - Evolution of Measurement of Cohesion
Military Psychology Volume 11, Issue 1, 1999
http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327876mp1101_2
Luettu 12.3.2012

Laki 284/1939 - valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta annetun
lain muuttamisesta
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1939/19390284>
Luettu 21.2.2012

Laki 78/1922 - valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1922/19220078>

Luettu 21.2.2012

Laki 94/1919 – Suomen hallitusmuoto

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1919/19190094001>

Luettu 21.2.2012

Suomen tasavallan joukkojen ylipäällikön päiväkäsky n:o 1. – 2.2.1918.

http://www.mannerheim.fi/pkaskyt/pk1_18.gif

Luettu 21.2.2012

Yagil, Dana - A Study of Cohesion and other factors of Major Influence on Soliders' and Unit Effectiveness

ARI Research Note 95-11

United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, 1995

<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA299079>

Luettu 17.10.2012